

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

İLKOKUL DÖRDÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ALGILADIKLARI
ANNE BABA TUTUMLARI VE SOSYAL BECERİ DÜZEYLERİ
ARASINDAKİ İLİŞKİDE ELEŞTİREL DÜŞÜNMENİN ARACI ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Amine ZÜLBEARİ
0009-0007-5684-026X

BURSA-2023

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

İLKOKUL DÖRDÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ALGILADIKLARI
ANNE BABA TUTUMLARI VE SOSYAL BECERİ DÜZEYLERİ
ARASINDAKİ İLİŞKİDE ELEŞTİREL DÜŞÜNMENİN ARACI ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Amine ZÜLBEARİ
0009-0007-5684-026X

Danışman
Doç. Dr. Filiz GÜLTEKİN

BURSA-2023

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim.

Amine ZÜLBEARİ

.../.../....

TEZ YAZIM KILAVUZU'NA ONAYI

“İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin algıladıkları anne baba tutumları ve sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkide eleştirel düşünmenin aracı rolü” adlı Yüksek Lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
Amine Zülbeari

Danışman
Doç. Dr Filiz Gültekin

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Başkanı
Prof. Dr. Nagihan Oğuz Duran

EĞİTİM BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: .../.../.....

Tez Başlığı / Konusu:

İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Algıladıkları Anne Baba Tutumları ve Sosyal Beceri Düzeyleri Arasındaki İlişkide Eleştirel Düşünmenin Aracı Rolü

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 82 sayfalık kısmına ilişkin, 05/06/2023 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından (*Turnitin*)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 16 'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: AMİNE ZÜLBEARİ
Öğrenci No: 802133012
Anabilim Dalı: Eğitim Bilimleri
Programı: Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman
(Adı, Soyad, Tarih)

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı'nda 802133005 numaralı Amine Zülbeari'in hazırladığı "**İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin algıladıkları anne baba tutumları ve sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkide eleştirel düşünmenin aracı rolü**" konulu Yüksek Lisans Yeterlik Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 21/06/2023 çarşamba günü 11-12 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Doç. Dr. Filiz GÜLTEKİN
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Hacer BELEN
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Dr. Öğrt. Üyesi Aslı TUNCA
Malatya Turgut Özal Üniversitesi

ÖNSÖZ

Çalışma süresince her türlü yol gösterici olan, bilgi birikimiyle çalışmama farklı açılardan bakmamı sağlayan beraber çalışmaktan ve her zaman öğrencisi olmaktan gurur duyduğum danışman hocam Doç. Dr. Filiz Gültekin'e teşekkür ederim.

Ayrıca tüm hayatım boyunca yanımda olan, aldığım kararları her zaman destekleyen dualarıyla bana güç katan annem ve babam Gülşen - Lutfi Zülbeari'e teşekkür ederim.

Son olarak bu süreçte benimle beraber sevinip beraber üzülen, yıprandığım ve yapamadığımı düşündüğüm zamanlarda beni motive edip rahatlatan, desteğini benden esirgemeyen sevgili nişanlım Muhammet Furkan Yıldız'a en içten dileklerle teşekkür ederim.

Amine ZÜLBEARİ

.../.../.....

ÖZET

Yazar	: Amine ZÜLBEARİ
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Ana Bilim Dalı	: Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Bilim Dalı	: Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: XVI+99
Danışmanı	: Doç. Dr. Filiz Gültekin

İLKOKUL DÖRDÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ALGILADIKLARI ANNE BABA TUTUMLARI VE SOSYAL BECERİ DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE ELEŞTİREL DÜŞÜNMENİN ARACI ROLÜ

Çalışmanın amacı, ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin algıladıkları anne baba tutumları ve sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkide eleştirel düşünmenin aracı rolünü incelemektir. Diğer bir amaç ise ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin algıladıkları anne baba tutumları, sosyal beceri düzeyleri ve eleştirel düşünme eğilimlerinin cinsiyete, kardeş sayısına ve anne baba eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmaktır. Veriler Kişisel Bilgi Formu, Anne Baba Tutum Ölçeği, Sosyal Beceri Ölçeği ve Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Elde edilen bulgulara göre ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin algıladıkları anne baba tutumları, sosyal beceri düzeyleri ve eleştirel düşünme eğilimlerinde cinsiyete göre farklılık bulunmamıştır. Kardeş sayısına göre ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin algıladıkları anne baba tutumlarının üç ve daha fazla çocuk sahibi olan anneler lehine anlamlı farklılaştığı görülmüştür. Algılanan baba tutumunda ise tek çocukla karşılaştırıldığında üç ve daha fazla çocuk sahibi olan babalar lehine, iki kardeş ve tek çocukta ise tek çocuk lehine farklılaşmanın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anne eğitim durumuna göre anne tutumlarının ve baba tutumlarının farklılaştığı bulunmuştur. Bu farklılıkların ilkokul ve ortaokul kademesine göre üniversite lehine olduğu, lise kademesine göre ise farklılaşmadığı görülmüştür. Baba eğitim durumunda ise anne eğitim durumundan farklı olarak eleştirel düşünmenin şüphe alt boyutunun da farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Baba eğitim durumunun anne tutumları üzerinde ortaokul ve üniversite kademesinde üniversite mezunu babalar lehine anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur. Baba eğitim durumunun baba tutumları üzerindeki etkisine bakıldığında bütün kademelerde üniversite lehine anlamlı farklılık görülmektedir. Algılanan anne tutumu ve baba tutumunun demokratik olduğu, demokratik anne-baba tutumunun sosyal beceriyle negatif

yönlü düşük düzeyde ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin algıladıkları anne-baba tutumları ve sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkide eleştirel düşünmenin tam aracılık rolü olduğu saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: anne-baba tutumları, eleştirel düşünme, ilkokul öğrencileri, sosyal beceri.

ABSTRACT

Author : Amine ZÜLBEARİ
University : Uludag University
Field : Educational Sciences
Branch : Guidance and Psychological Counselling
Degree Awarded : Master
Page Number : XVI+99
Degree Date :
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Filiz GÜLTEKİN

THE MEDIATOR ROLE OF CRITICAL THINKING IN THE RELATIONSHIP BETWEEN PRIMARY SCHOOL FOURTH GRADE STUDENTS' PERCEIVED PARENTAL ATTITUDES AND SOCIAL SKILL LEVELS

The cause of the study is to examine the mediating role of critical thinking in the relationship between primary school fourth grade students' perceived parental attitudes and social skill levels. Another cause is to investigate whether the perceived parental attitudes, social skill levels and critical thinking dispositions of primary school fourth grade students differ according to gender, number of siblings and educational status of parents. Data were collected using Personal Information Form, Parent Attitude Scale, Social Skills Scale and Critical Thinking Tendency Scale. According to the findings, no gender differences were found in primary school fourth grade students' perceived parental attitudes, social skill levels and critical thinking dispositions. According to the number of siblings, the perceived mother attitudes of primary school fourth grade students differed significantly in favor of mothers with three or more children. In the perceived father attitude, it was concluded that there were differences in favor of fathers with three or more children compared to one child, and in favor of one child in two siblings and one child. It was found that mother attitudes and father attitudes differed according to mother's education level. It was observed that these differences were in favor of the university according to the primary and secondary school levels, but did not differ according to the high school level. Similarly, according to father's education level, a difference was found between the average scores of mother attitudes and average scores of father attitudes. It was concluded that the doubt sub-dimension of critical thinking differs according to the education level of the father, unlike the educational status of the mother. It was found that there was a significant difference between father's education status on mother attitudes in favor of

university graduate fathers at secondary school and university level. Considering the effect of father's education on father attitudes, there are significant differences in favor of university at all levels. It was concluded that perceived mother and father attitudes were democratic, and democratic parent attitudes negatively affected social skills. In addition, it has been determined that critical thinking has a full mediating role in the relationship between primary school fourth grade students' perceived parental attitudes and social skills.

Key words: critical thinking, parental attitudes, social skill.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞİNE UYGUNLUK.....	i
TEZ ONAYI.....	ii
YÖNERGEYE UYGUNLUK ONAYI.....	ii
ÖNSÖZ.....	viii
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xvi

BİRİNCİ BÖLÜM

(GİRİŞ)

1. Bölüm	1
Giriş	1
1.1. Problem Durumu	4
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Alt Amaçlar	3
1.4. Araştırmanın Önemi	4
1.5. Sayıtlılar	5
1.6. Sınırlılıklar	5
1.7. Tanımlar	5

İKİNCİ BÖLÜM

(LİTERATÜR TARAMASI)

2. Bölüm	7
Literatür Taraması.....	7
2.1. Anne-Baba Tutumları.....	7
2.1.1 Otoriter ve Baskıcı Anne- Baba Tutumu.....	9
2.1.2 Demokratik Anne-Baba Tutumu.....	10
2.1.3 Anne Baba Tutumlarına Yönelik Yaklaşımlar.....	11
2.1.3.1. Baumrind'in modeli	12
2.1.3.2 Maccoby ve Martin'in Modeli	13
2.1.4 Anne-Baba Tutamlarını Etkileyen Faktörler.....	14
2.2. Eleştirel Düşünme	17
2.2.1 Eleştirel Düşünmeye Yönelik Yaklaşımlar	19
2.2.2 Eleştirel Düşünme Becerileri ve Özellikleri.....	21

2.2.3 Eleştirel Düşünmeyi Etkileyen Faktörler	23
2.2.3.1 Cinsiyet.....	23
2.2.3.2 Yaş.....	24
2.2.3.3 Akademik Başarı	25
2.2.3.4 Algılanan Kişilik Özelliği	26
2.3 Sosyal Beceri.....	26
2.3.1 Sosyal Beceri ile İlgili Kuramsal Açıklamalar	30
2.3.1.1 Olgunlaşma Kuramı	31
2.3.1.2 Davranışçı Öğrenme Kuramı	31
2.3.1.3 Sosyal-Bilişsel Öğrenme Kuramı.....	31
2.3.1.4 Psiko-Sosyal Gelişim Kuramı	32
2.3.4. Sosyal Beceriye Etkileyen Faktörler.....	33
2.3.4.1 Aile	33
2.3.4.2 Kardeşler	34
2.3.4.3 Cinsiyet.....	35
2.3.4.4 Yaş.....	35
2.3.4.5 Ailenin Öğrenim Düzeyi	35
2.3.4.6 Kültür ve Sosyoekonomik Düzey	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM (İLGİLİ ARAŞTIRMALAR)

3. Bölüm	38
İlgili Araştırmalar	38
3.1. Anne Baba Tutumları ile İlgili Ulusal Araştırmalar.....	38
3.2. Anne Baba Tutumları ile İlgili Uluslararası Araştırmalar	41
3.3. Eleştirel Düşünme ile İlgili Ulusal Araştırmalar	43
3.4. Eleştirel Düşünme ile İlgili Uluslararası Araştırmalar	45
3.5. Sosyal Beceri ile İlgili Ulusal Araştırmalar	46
3.6. Sosyal Beceri ile İlgili Uluslararası Araştırmalar	48

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM (YÖNTEM)

4. Bölüm	51
Yöntem	51
4.1. Araştırmanın Modeli	51
4.2. Çalışma Grubu.....	51

4.3. Veri Toplama Araçları	52
4.4 Verilerin Toplanması ve Analizi	53

BEŞİNCİ BÖLÜM

(BULGULAR)

5. Bölüm	56
Bulgular	56

5.1. İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Anne Baba Tutumları, Sosyal Beceri Düzeyleri ve Eleştirel Düşünme Eğilimleri ile İlgili Ölçek Puanlarının Cinsiyete Göre T Testi Bulguları

56

5.2 İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Anne Baba Tutumları, Sosyal Beceri Düzeyleri ve Eleştirel Düşünme Eğilimleri ile İlgili Ölçek Puanlarının Kardeş Sayısına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Bulguları.....

57

5.3 İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Anne Baba Tutumları, Sosyal Beceri Düzeyleri ve Eleştirel Düşünme Eğilimleri ile İlgili Ölçek Puanlarının Anne Baba Eğitim Durumuna Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Bulguları

60

5.4 İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Anne Baba Tutumları, Sosyal Beceri ve Eleştirel Düşünme Değişkenlerine İlişkin Betimsel İstatistikler ve Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Katsayı Değeri Sonuçları

65

5.5 Anne Tutumları ve Sosyal Beceri Arasındaki İlişkide Eleştirel Düşünmenin Aracı Rolüne İlişkin Bulgular

66

5.6 Baba Tutumları ve Sosyal Beceri Arasındaki İlişkide Eleştirel Düşünmenin Aracı Rolüne İlişkin Bulgular.....

69

ALTINCI BÖLÜM

(TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER)

6. Bölüm	73
Tartışma, Sonuç ve Öneriler.....	73

6.1. Tartışma ve Sonuç

73

6.1.1 Cinsiyete Göre İlkokul Öğrencilerinin Anne Baba Tutumları, Sosyal Beceri Düzeyleri ve Eleştirel Düşünme Eğilimlerine İlişkin Tartışma

73

6.1.2 Kardeş Sayısına Göre İlkokul Öğrencilerinin Anne Baba Tutumları, Sosyal Beceri Düzeyleri ve Eleştirel Düşünme Eğilimlerine İlişkin Tartışma

74

6.1.3 Anne Baba Eğitim Durumuna Göre İlkokul Öğrencilerinin Anne Baba Tutumları, Sosyal Beceri Düzeyleri ve Eleştirel Düşünme Eğilimlerine İlişkin Tartışma

76

6.1.4 Anne Tutumları ve Baba Tutumlarının Sosyal Beceri Arasındaki İlişkide Eleştirel Düşünmenin Aracı Rolüne İlişkin Tartışma.....	79
6.2 Öneriler.....	81
KAYNAKÇA	83
EKLER	109
EK 1: Arştırma İzin Formu	110
EK 2: Kişisel Bilgi Formu.....	111
EK 3: Anne Baba Tutum Ölçeği	112
EK 4: Sosyal Beceri Ölçeği.....	113
EK 5: Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği.....	114
ÖZGEÇMİŞ	115

TABLolar LİSTESİ

Tablo

Sayfa

Tablo 1 Katılımcıların Demografi Özellikler	52
Tablo 2 Cinsiyete Göre Değişkenlerin Puan Ortalamalarına İlişkin T Testi Sonuçları.....	56
Tablo 3 Kardeş Sayısına Göre Değişkenlerin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	57
Tablo 4 Kardeş Sayısına Göre Değişkenlerin Post hoc-Tukey Testi Sonuçları	58
Tablo 5 Anne Eğitim Durumuna Göre Değişkenlerin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	60
Tablo 6 Anne Eğitim Durumuna Göre Değişkenlerin Farklılaşmasının Post Hoc- Tukey Testi Sonuçları.....	61
Tablo 7 Baba Eğitim Durumuna Göre Değişkenlerin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	62
Tablo 8 Baba Eğitim Durumuna Göre Değişkenlerin Farklılaşmasının Post Hoc- Tukey Testi Sonuçları.....	63
Tablo 9 Araştırmada İncelenen Değişkenlere İlişkin Betimsel İstatistikler ve Pearson Momentler Çarpım Kolerasyon Katsayısı.....	65
Tablo 10 Anne Tutumları, Sosyal Beceri ve Eleştirel Düşünme Modelindeki Değişkenler Arasındaki Etkiler...	68
Tablo 11 Modele Ait Uyum İndeksi Değerleri.....	68
Tablo 12 Anne Tutumunun Bağımsız Değişken Olduğu Modeldeki Doğrudan, Dolaylı ve Toplam Etkiler	69
Tablo 13 Baba Tutumları, Sosyal Beceri ve Eleştirel Düşünme Modelindeki Değişkenler Arasındaki Etkiler....	71
Tablo 14 Modele Ait Uyum İndeksi Değerleri.....	71
Tablo 15 Baba Tutumunun Bağımsız Değişken Olduğu Modeldeki Doğrudan, Dolaylı ve Toplam Etkiler.....	72

ŞEKİLLER LİSTESİ

<i>Şekil</i>	<i>Sayfa</i>
Şekil 1 Baumrindin anne-baba tutumlarına ilişkin sınıflaması.....	13
Şekil 2 Maccoby ve Martin'in modeli.....	14
Şekil 3 Aracı Rol Modellemesi.....	55
Şekil 4 Anne tutumları ile sosyal beceri düzeylerinin arasındaki ilişkide eleştirel düşünmenin aracılığı ve standartlaştırılmış yol katsayıları.....	67
Şekil 5 Baba tutumları ile sosyal beceri düzeylerinin arasındaki ilişkide eleştirel düşünmenin aracılığı ve standartlaştırılmış yol katsayıları.....	70

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Araştırmanın bu bölümünde problem durumu, çalışmanın amacı, önemi, varsayımları, sınırlılıkları ve çalışmada yer alan önemli tanımlar hakkında bilgi verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Her anne babanın temel görevi çocuğunu en güzel şekilde yetiştirmek ve ona iyi anne babalık etmektir. Anne ve babanın çocuğu gerçekten isteyip istememesi, sosyoekonomik yönden gereken standartların sağlanıp sağlanamayacağı, çocuk yetiştirmede yeterli eğitime sahip olup olmamaları çocuğu yetiştirirken sergileyecekleri tutumları doğrudan etkilerken, çocuk yetiştirme tutumları ise çocuğun kişiliğini etkilemektedir. Kişilik oluşurken gelişim sürecinde; çocuklarıyla ilk iletişime giren ve onların ilk sosyal çevrelerini oluşturan ebeveynler, çocuk için hayati öneme sahiptir.

Bilindiği gibi çocukların kendisi, anne-babasına ve çevresine karşı gereken sosyal sorumluluklarını yerine getirebilmesi, bilişsel, sosyal duygusal, dil ve motor becerilerini kazanabilmesi aileden başlayan temel eğitimle mümkündür (Özçelik, 2020; Yıldız, 2019). Anne ve babalar çocuklarını içinde buldukları kültürün, kendi inanç ve değer sistemlerinin bir taşıyıcısı olarak, gelecek nesillere bir aktarıcı olarak görürler. Buist ve diğerleri, (2004) dediği gibi çocuğun yetiştirilme tutumu ve anne babaların ona yaklaşımları çocuğun şu an ki karakterini şekillendirecek ve geleceğine yön verecektir. Bu doğrultuda denebilir ki olumlu tutumlarla yetişen çocuklar, kendilerini daha iyi ifade edebilir; koşulsuz kabul gören çocuklar düşündüklerini rahatlıkla söyleyebilirler. O halde sosyal becerilerin temelleri de ailede atılır. Freud, Erikson, Piaget gibi kuramcılar, davranış ve tutumların kazanımında çocukluk döneminin önemini vurgular. Çocukluk döneminin vurgulanmasında dikkat çekilen nokta ise elbetteki aile içindeki ilişki ve anne baba tutumları olacaktır. Bu bağlamda aile içindeki bireylerin hepsi birbirinden etkilenmektedir. Bu etki en çok çocuk yetiştirme tutumlarında kendini gösterir şeklinde ifade eden Yeşilyaprak (1993), ana baba olmayı insanda var olan bir yeterlilik olarak tanımlar. Çocuk yetiştirmeyi tıpkı bir sanat, bir meslek gibi düşünmek gerektiğine, eğitimle uzmanlaşılacak bir alan olduğuna dikkat çeker. Fakat mesleklerin belli kriterleri ve sonucunda aynı mesleği yapanların aynı becerilere sahip olması gerektiği bilinse de anne babalık bu noktada bir ayrılığa giderek çerçevenin dışında kalır. Her anne babanın çocuğuna karşı benimsedikleri tutumunun farklı olduğu Yavuzer (2008) tarafından vurgulanmıştır. Bazı ailelerin çocuklarına hoşgörülü bazılarının, sert, bazılarının ise kısıtlayıcı olduğunu ifade eder. Bu konu ilk olarak Baumrind (1980) tarafından araştırılmaya başlanmıştır.

ve “anne baba stilleri” kavramını ortaya atmasıyla anne baba tutumları tartışılır bir mesele haline gelmiştir. Son 40 yılda ise batı ülkelerinde, anne-baba tutum ve davranışlarının çocukların ve ergenlerin gelişimindeki etkileri yaygın olarak araştırılmıştır. Baumrind (1966), gerçekleştirdiği bir dizi önemli çalışmanın sonunda otoriter, hoşgörülü ve demokratik olarak sınıflandırdığı üç temel ebeveynlik tutumu ve bu tarzların ortaya çıkardığı farklı çocuk tiplerini ortaya koymuştur. Bu prototiplerle ilgili incelemeler yapmış ve çocuğun bireysel kimlik geliştirmesinde sağlıklı ilişkilerin olduğu bir ortam yaratılmasının önemli olduğuna değinmiştir. Nihayetinde çocuğun sağlıklı bir kişilik oluşturabilmesi için ailenin olumlu tutumlarına ihtiyaç vardır. Literatürde anne baba tutumları ile ilgili çalışmalar incelendiğinde, anne baba tutumlarının pek çok değişken açısından incelendiği görülmüştür. Bunlar; Öz düzenleme becerisi (Yılmaz, 2020), davranış problemleri (Bolattekin, 2014), özgüven düzeyleri (Doğdu 2021), sosyal kaygı (Teke, Yılmaz ve Sürücü 2020), duygusal zekâ (Odabaşı, 2013), empatik beceri (Çetin ve Aytar, 2012), dijital oyun bağımlılığı (Baş, 2021), psikolojik zihinlilik (Demir, 2022), umut ve iyi oluş (Karcı ve Topkaya 2021), siber zorba davranışlar (Temel, 2021), depresyon, anksiyete ve stres (Özdemir, 2021), okula bağlanma (Bedir, 2021), sınav kaygısı (Gölçek, 2020), saldırganlık türleri (Karakayalı, 2020), akademik erteleme (Özörül, 2018), madde kullanımı (Ebibi Çakır, 2018).

Sosyal beceri “bireyin çevresiyle çatışmaya girmeden kendi kişisel haklarını muhafaza edebilme becerisi aynı zamanda diğerleriyle olumlu ilişkiler kurabilmesi ve bu ilişkiyi sürdürebilmesidir” şeklinde tanımlanabilir. Ailenin çocuğun sosyal becerilerini etkileyen en önemli faktör olduğu araştırmacıların (Dardağan, 2000; Yavuzer, 2001; Günindi, 2010; OSBEP, 2010; Erten, 2012) hemfikir olduğu konudur. Aynı zamanda alan yazında yapılan çalışmalarda sosyal beceri programlarının geliştirildiğine ve etkisine bakıldığına (Vural, 2006; Mercan, Yavuzer, 2007; Durualp, Nermin, 2010; Tugay, Baydan, Voltan-Acar, 2010; Kılıç, 2016; Kam, 2019; Aksakal, 2020; Akyel, 2020; Değirmenci, 2022) da rastlanılmıştır.

Yine ebeveyn tutumlarının etkisini detaylı bir şekilde inceleyen Maccoby (1992), Baumrind’in modeli üzerinden ölçülebilir bir model oluşturmaya çalışmıştır. Sosyal becerilerin gelişiminde ailenin sergilediği biçimin önemli olduğunu vurgulayan Maccoby “duyarlılık - kabul” ve “talepkarlık- kontrol” şeklinde iki açıdan değerlendirmiştir. Akkök’e (1996) göre ise anne-baba tutumlarındaki aşırı koruyucu kollayıcı, otoriter kuralcı baskıcı, özgürlükçü ve demokratik, disiplin ve cezalandırıcılık çocuğun davranış ve tutumlarını şekillendirme etkisine sahiptir. Davranış tutumları içerisinde birçok davranışla birlikte eleştirel düşünmenin de yer aldığı düşünülebilir. Eleştirel düşünme; çevremizde olanlar karşısında tarafsızca muhakeme

edebilme, uygun çıkarımlar yapabilme, problem çözebilme, yansıtıcı düşünebilme, görüşleri yargılayabilme, açıklamalar üretebilme ve karar verme adımlarından geçen zihinsel bir süreçtir (Akınoğlu, 2001; Facione 1990; Kökdemir, 2000; Sternberg, 1999; Willingham, 2007). Günümüzde de okullarda çok önem verilen bir beceridir. Ergün'e (2002) göre okulların en önemli görevi; "geçmiş, şimdiyi ve geleceği anlayabilen ve yorumlayabilen ve içinde yaşayacağı topluma uyum sağlayabilen insanlar yetiştirmektir". Aynı zamanda birçok bilim adamı ve düşünür bireylerin bugünün koşullarına uyum sağlayabilmeleri için sahip olmaları gereken en önemli becerilerden birinin "eleştirel düşünme" olduğunu ifade etmiştir (Branch, 2000; Demir, 2006; Güzel, 2005). Eleştirel düşünme becerisi kazandırmak okulların olduğu kadar ailelerin de görevi olmalıdır. Çünkü yapılan çalışmalar (Tümkaya ve Aybek, 2008 ; Yılmaz-Özelçi, 2012; Zincirli, 2014) anne-baba tutumlarının çocuklarının eleştirel düşünme, problem çözme gibi becerileriyle ilişkili olduğunu göstermektedir.

Özetle anne baba tutumlarının çocuğun dünyaya gelişinden yetişkin olmasına kadarki süreçte kişiliğini ve temel becerilerini oluşturulmasında önemli etkilere sahip olduğu düşünülür. Bu görüşü destekleyen çalışmalar incelenmiş ve temel becerilerden biri olan sosyal beceri ve anne baba tutumlarının ilişkili olduğuna ulaşılmıştır fakat anne baba tutumlarının eleştirel düşünmeyle ne kadar ilişkili olduğuna çalışmalarda rastlanamamış ve eleştirel düşünmenin de sosyal beceriyle ilişkili olduğu düşünüldüğü için bu konunun incelenmesine karar verilmiştir.

Bu nedenle bu çalışmada ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin algıladıkları anne baba tutumları ve sosyal becerileri arasındaki ilişkiye bakılacak, literatür taramasından ortaya çıka anne baba tutumunun birçok kişilik özelliğini ve temel beceriyi etkilediği göz önünde bulundurularak bu ilişkide eleştirel düşünmenin aracı rolünün olup olmadığına cevap aranacaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin algıladıkları anne baba tutumları ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkide eleştirel düşünmenin aracı rolünün var olup olmadığını tespit etmektir. Bu doğrultuda aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

1.3. Alt Amaçlar

İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin;

1. Algıladıkları anne- baba tutumları cinsiyet, kardeş sayısı ve anne baba eğitim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

2. Sosyal beceri düzeyleri cinsiyet, kardeş sayısı ve annenin babanın eğitim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
3. Eleştirel düşünme becerileri cinsiyet, kardeş sayısı ve annenin babanın eğitim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
4. Algıladıkları anne baba tutumları, eleştirel düşünme becerileri ve sosyal beceri düzeyleri arasında ilişki var mıdır?
5. Eleştirel düşünme becerisinin; anne baba tutumları ve sosyal beceri düzeyi arasındaki ilişkide aracı rolü var mıdır?

1.4. Araştırmanın Önemi

Çocuğun sosyal yaşamda etkili olabilmesi için kendini tanıma, yorum yapma, sosyal durumlara uygun bir şekilde tepki verme, muhakeme edebilme ve eleştirel düşünebilme gibi becerileri öğrenmesi gerektiği düşünülür. Aile, çocuğun ilk sosyal yaşantılarını kazandığı yerdir. Ailenin çocukla kurduğu ilişki ve iletişim, sergilediği anne-baba tutumları çocuğun başkalarıyla kuracağı ilişkinin ön izlemesi olabilir. Mize ve Abell' a (2006) göre sosyal olarak yeterli çocuklar daha zor ve karmaşık beceriler geliştirir, olumlu davranışlar sergiler, ebeveynleriyle ilişkileri daha olumlu olur. Sosyal becerileri yeterince gelişmemiş olan bireyler, gündelik yaşamda diğer insanlarla sağlıklı bir iletişim kuramazlar bu bağlamda konuşma ve tartışma becerileri gelişmediği için kurduğu iletişimde kısa sürede sürtüşme ve çatışmaya dönüşebilir. Yardımlaşma, paylaşma, iş birliği, başkaları ile iyi ilişkiler kurma gibi sosyal becerilere sahip olmadığı için diğer insanlarla uyum içinde yaşayamaz (Çağdaş ve Seçer, 2002).

Sosyal ilişkilerini sağlıklı bir şekilde düzenleyen çocuklar, günlük yaşamda karşılaşılan problemleri daha rahat çözebilecektir. Sosyal beceriler çocuğun, büyüme ve gelişme sürecindeki durumlara kolaylıkla uyum sağlama, kendini tanıma, düşünmeden hareket etmeme, iş birliği içinde çalışma ve empati kurabilme gibi konularda başarılı olmasını sağlayacaktır (Elias vd., 1997). Bu bağlamda Elias ve diğerlerinin söylediklerinden yola çıkıldığında sosyal becerilerin gelişmesinde eleştirel düşünmenin etkili olduğu öngörülebilir. Çünkü problem çözebilme, düşünerek hareket etme ve iş birliği yapabilme becerileri eleştirel düşünmenin adımlarını oluşturur. Özetle sağlıklı anne baba tutumlarının sergilendiği ortamda büyüyen çocukların sağlıklı sosyal ilişkiler geliştirebildikleri bununla beraber sosyal becerisi güçlü olan çocukların becerilerini kullanarak eleştirel düşünebilme eğilimlerini geliştirebilecekleri düşünülmektedir. Bu bağlamda gerek yurt içinde gerek yurt dışında çalışmalara rastlanmadığı için bu çalışma gerekli bir çalışmadır.

Gelişmiş bir toplum olabilmesi için bir ülkede eleştirel düşünmenin hakim olması gerektiği düşüncesi kabul edilmektedir (Aydoğdu, 2020). Bireyin birçok beceriyi örneğin eleştirel düşünme becerilerini kişisel özellikleriyle ilişkilendirip kullanması üst düzey zihinsel beceri olarak tanımlanmaktadır. Problem çözme, eleştirel düşünme, yaratıcılık gibi zihinsel beceriler, insanların hayatta başarılı olması için sahip olmaları gereken becerilerdir. Bu bağlamda çalışmaya bakıldığında, ilkokul çocuklarında sosyal becerilerin gelişmesinde nelerin etkili olduğu, nelerin aracılık rolü üstelendiğini bilmek, geliştirilmesine katkı sağlamayı mümkün kılacaktır; çünkü sosyal becerilerin ve eleştirel düşünme eğilimlerinin yeterince gelişmemesi sadece kişiyi değil bütün toplumu etkileyebilecektir.

Özellikle ilkokul öğrencilerinde bu becerilerin kazandırılması veya ne kadar kazandırıldığını öğrenecek çalışmaların yapılması önemli ve gerekli bir husustur. Çünkü ilkokul çağında öğrenilenler en kalıcı öğrenmeler olmasının yanı sıra daha sonra öğrenilecek bilgileri de şekillendirirler. Bu nedenle ilkokul öğrencilerinin erken yaşlarda eleştirel düşünen ve sosyal becerileri güçlü insanlar olarak yetişmesi, üzerinde durulması önemli olan bir konudur. Çalışma, sosyal beceriyi geliştirmek için yapılacak çalışmalarda hangi becerilere, etkinliklere yer verilmesi gerektiğini belirlemek bağlamında ise işlevsel bir çalışmadır. Fakat ülkemizde eleştirel düşünme üzerine yapılan ilkokul düzeyindeki çalışmalara ender rastlanmaktadır (Akar ve Kara, 2016; Alkaya, 2006; Aydoğdu, 2020; Demir, 2006; Güzel, 2005). Yapılan çalışmaların çoğunun ergen ve lise öğrencileri üzerinde yapıldığı görülmektedir. Bundan dolayı ilkokul öğrencilerinin eleştirel düşünebilme eğilimlerini ortaya koymak, sosyal becerileri ile ne kadar ilişkili olduğunu tespit etmek ve anne baba tutumlarının da rolünü öğrenmek amacıyla yapılan bu çalışma özgün bir çalışmadır.

1.5. Sayıtlar

Araştırmaya katılan öğrencilerin, ölçekleri samimi ve doğru bir şekilde yanıtladıkları varsayılmaktadır.

1.6. Sınırlılıklar

1. Bu araştırma ilkokul 4. sınıf öğrencileri ile sınırlıdır.
2. Bu araştırma Bursa ili Nilüfer ilçesindeki okullarda öğrenim gören öğrencilerle sınırlıdır.
3. Bu çalışmada anne baba tutumları kullanılan ölçek doğrultusunda sadece demokratik ve otoriter anne baba tutumlarıyla sınırlıdır.

1.7. Tanımlar

Araştırmada yer alan önemli tanımlar aşağıda yer almaktadır.

Anne Baba Tutumu: Anne babaların çocuğun kişisel, sosyal ve psikolojik gelişimine etki edecek olumlu veya olumsuz tepkilerde bulunması olarak tanımlanır (Yavuzer, 1998). Bu araştırmada “algılanan anne baba tutumu” öğrenileceği için ilkökul çocuklarının anne babalarının tepkilerinin kendileri tarafından nasıl algılandığı şeklinde tanımlanmıştır.

Sosyal Beceri: Bireylerin sosyal yaşamda kişilerarası ilişkilerinde kendisinin ve diğer kişilerin duygu ve davranışlarını anlayabilme ve bu anlayışa uygun şekilde davranabilme yeteneğidir (Marlowe, 1986).

Eleştirel Düşünme: Bir şeyi yapmadan ya da ona inanmadan önce nedenleri sorgulama, yoğun düşünme ve sonrasında karar vermedir (Enis, 1985). Aynı zamanda eleştirel düşünme yansıtıcı, problem çözücü, sosyal ilişkilerde mantık yolunu bulabilme becerisi olarak da tanımlanır. Bir beceri olarak ele alındığı gibi bir tutum olarak da ele alınabilir, nitekim bu çalışmada da tutum üzerinden anlatılmıştır. Eleştirel düşünme tutumu ise temel olarak samimiyet, açık fikirlilik ve elde edilen sonuçlarla yüzleşmekten kaçınmamak gibi unsurları içerir (Millman, 1988).

2. BÖLÜM

LİTERATÜR TARAMASI

Araştırmanın bu bölümünde anne baba tutumları, sosyal beceri ve eleştirel düşünme becerisi hakkında bilgi verilmiş, konuyla ilgili yapılan araştırmalardan bahsedilmiştir.

2.1. Anne-Baba Tutumları

Her anne babanın yegâne isteği çocuğunu iyi bir şekilde yetiştirmek, sağlıklı kişilik kazandırmak, çocuklarının topluma faydalı bireyler olmasını sağlamaktır demek yanlış olmayacaktır. Bu hayallerini gerçekleştirmek isterken anne-babaların izlediği yollar birbirinden farklılaşmakta olup, bu farklılıkların da kendi içlerinde benzer oldukları bilinmektedir. Literatürde ailelerin çocuk yetiştirmede izledikleri yollara göre sınıflandırıldıkları görülmektedir. Toksöz (2010) anne babaların çocuklarını büyütürken sergiledikleri tüm davranışların genel adını anne baba tutumu olarak tanımlamaktadır.

Aile doğumdan itibaren, çocuğun ilk sosyal yaşantılarını kazandığı yerdir. Ailenin çocukla kurduğu ilişki ve iletişim, çocuğun başkalarıyla kuracağı ilişkinin hazırlığı olabilir. Ebeveynlerin çocuklarını yetiştirirken gösterdiği tutumların etkileri bireyin tüm yaşamını etkilemekte ve ebeveynler davranışlarıyla çocuklara rol model olmaktadır. Birgin'e (2012) göre çocuklar modelleme yaparak kişiliklerini oluşturmaya başlarlar. Bu modelleme en yakınlarında anne babalarını taklit ederek gerçekleşir. Kulaksızoğlu (2001) sevgi ve mutluluk hâkim olduğu güvenli bir ortamda büyüyen çocukların olumlu benlik algısı geliştirdiklerini, duygusal aktarımların belirsiz olduğu ortamda ise çocukların benlik algılarının düşük olduğunu belirtmektedir. Bu görüşü destekler nitelikte Çağdaş ve Seçer (2006) ve Ömeroğlu (1994) da anne ve baba çocuğuna yeterli sevgi ve ilgi gösterdiğinde, çocuğun ihtiyaçlarını zamanında ve yerinde karşıladığında çocukta güven duygusunun temelleri atılmaktadır. Ailenin sergilediği tutumun çocuklarda özsaygının şekillenmesinde de önemli etkisi bulunmaktadır. Özellikle çocuğun problem kaynağı olarak görüldüğü ve günah keçisi ilan edildiği olumsuz tutum sergilenen aile ortamlarında, çocukların özsaygısının daha da düştüğü gözlemlenmiştir (Riley, 1995). Buna kıyasla çocuğu koşulsuz kabul eden ve destekleyen ailelerde, çocukların benliği olumlu yönde gelişmektedir (Geçtan 2014). Aynı zamanda Arabacı (2011); Darling ve Steinberg (1993 ve Yılmaz (2000) bu konuda yapılan çalışmaların ortak paydası anne-babanın çocuğa yönelik davranışlarının ve beklentilerinin tümünü kapsayan tutumlarının, bireyin sosyal ilişkilerini sağlıklı kurmasını önemli ölçüde etkilediğidir.

Senemoğlu (2009) anne babanın tutumunun aynı zamanda çocukların bilişsel, fiziksel, cinsel, psikososyal ve dil gelişimlerini büyük ölçüde etkilediğini belirtmektedir. Bu tutumlar doğrudan gözle görünmese de davranışlar aracılığıyla kendilerini açığa vurmaktadır. Çocuğun yaşamı boyunca sosyal davranışlarında ortaya çıkan anne baba tutumları literatürde farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Whirter ve Acar (2000) ve Yavuzer (2012) anne baba tutumlarını otoriter (baskıcı), demokratik, ilgisiz (kayıtsız), aşırı korumacı ve tutarsız (dengesiz) tutum olarak sınıflamaktadır. Mevcut çalışmada bu anne baba tutumlarına kısaca değinilmiş olup incelenen değişkenler doğrultusunda ağırlıklı olarak otoriter ve demokratik anne-baba tutumları ele alınmıştır.

Aşırı koruyucu tutumda çocuk fazlasıyla korunur ve kontrol edilir. Çocuğun yerine bütün kararları aile verir. Bu tür anne babalar çocuk merkezlidirler, çocuklarına karşı aşırı sevgi gösterir, çocuğa bir şey olacakmış gibi sürekli üzerlerine titrerler. Aşırı koruyucu tutum otoriter tutuma benzese de aralarındaki temel fark, bu tutumda şefkat ve koruma davranışları disiplinin önüne geçmektedir. Böyle bir ailede büyüyen çocuklar arkadaşlık ilişkilerinde sıkıntılar yaşamakta, ailenin kararlarını eleştirel düşünmeden her zaman doğruymuş gibi kabullenmektedirler (Ceyhan, 2008; Demiriz ve Öğretir, 2007; Kulaksızoğlu, 2002; Weilburger, 2008).

İlgisiz anne-baba tutumuna sahip anne babalar, çocuklarını yetiştirirken ilgi göstermekten kaçınan yeterince sorumluluk almayan çocuğa kendileri konusunda cimri davranan, çocuklarıyla sınırlı düzeyde etkileşime giren anne babalardır. Çocuklarının çeşitli fizyolojik, psikolojik ve sosyal gereksinimlerini önemsemezler. Çocuğun davranışlarının ebeveynler için bir sorun yaratması durumunda aile çocuklarına karşı olumsuz tavır sergiler. Böyle bir ailede büyüyen çocukların sosyal, duygusal, bilişsel ve fiziksel gelişimlerinde problemler oluşabileceğini söylemek mümkündür (Bolattekin, 2014; Cüceloğlu, 1999; Steinberg, 2007).

Tutarsız tutumu benimseyen anne babalar, çocuklarının temel ihtiyaçlarını ihmal etmesine karşılık suçluluk duygusu hissettiklerinden çocuğu koruduğu izlenimi vermek için çocuklarına gereksiz hediyeler alırlar, her ne kadar sağlık ve eğitim konularında çocuklarına karşı duyarlı olsalar da çocuğun asgari düzeydeki isteklerini dahi reddedebilirler. Bir konuda bazen katı ve cezalandırıcı iken bazen yumuşak ve aldırmaçlık içindedirler. Bazen çok fazla hoşgörülü olurken bazen de aşırı otoriter bir tutum sergileyebilmektedirler. Bu tutumda diğer tutumlardan farklı olarak anne babanın birlikte hareket etmemesi de söz konusudur. Çocuklarının yanında, “çocuk konusunda” birbirlerini eleştirmeleri, birinin olumlu baktığı bir

konuya diğerinin olumsuz bakması gibi fikir ayrılıkları görülmektedir. Bu tutumlar çocuklarda olumsuz davranışlara (saldırganlık ve suça meğil gibi) sebebiyet verebilmektedir (Kaya 1994; Yavuzer, 1999).

2.1.1 Otoriter ve Baskıcı Anne- Baba Tutumu: Bu tutumu sergileyen anne-babalar çocuklarına saygı duymadıkları ve katı disiplin uyguladıkları için çocuktaki güvenin kaybolmasına neden olmaktadır (Mutallimova, 2014). Çocuklarının sahibi olduklarına inanan bu anne babaların tutumunun temelinde baskı bulunur, bu görüşe göre anne-babanın sözleri her zaman doğru kabul edilmeli ve çocuklar anne babaya şartsız itaat etmelidir (Yavuzer, 2007). Kulaksızozğlu'na (2001) göre bu ailelerde güçlü ve güçsüz inancı hakimdir ve güç erkekte toplanır. Aile üyeleri arasında baskın duygu sevgi yerine korku ve kızgınlıktır. Sözlere çok yer olmadan, askeri bir nizam beklenen bu aile tiplerinde genellikle çocukların ilgi, ihtiyaç ve istekleri göz ardı edilir, kabiliyetleri önemsenmez ve çocuklarla sözel iletişim kurulmaz (Bolattekin 2014; Bilal, 1984; Peker 2010 ve Yavuzer'in 2007). Sözel iletişimin olmadığı bir ailedeki iletişim aracının aşağılama, bağırma ve cezalandırma olduğu tahmin edilmektedir (Yavuzer, 2011). Anne ve babalar çocuklarının özgür iradeleri yokmuşçasına sürekli kendi istedikleri yerde durmalarını beklemektedirler. Bu beklentiler sonucu otoriter ailelerde yetişmiş çocuklar, fazla beklenti nedeniyle, istenen başarı düzeyi ve davranışları yerine getirememekte ve sonuç olarak kendilerine olan güvenlerini yitirmektedir (Günel, 2007). Bu görüşe paralel olarak Arslanoğlu (2013), otoriter bir ortamda büyüyen çocukların özgün bir düşünce sistemi geliştiremediklerini dile getirir. Ayrıca otoriter anne ve babaların çocukları genellikle huysuz, çekingen ve mutsuz olmakta, bu çocukların güven duygularının zayıf ve akademik başarılarının daha düşük olduğu görülmektedir (Bacanlı, 2003). Eleştirinin, azarlamanın, aşağılamanın ve hatta kimi zaman şiddetin bile olduğu bu tutumda anne ve babaların çocuklarına karşı takındıkları tavır soğuk, kırıcı ve anlayışsız olmaktadır (Yörükoğlu, 2002). Otoriter anne babaların ise genellikle kendilerini yetiştiren kişileri örnek alarak bu tutumu benimsedikleri düşünülmektedir (Kaya vd., 2012).

Böyle bir çevrede büyüyen çocukların, genellikle dışsal denetimli kişilik oluşturdıkları, mutsuz, asosyal ve kaygılı oldukları, öfke ve kin duyguları ile saldırganlaştıkları ve kimsenin görmediği zamanlarda suç işleme alışkanlığı edindikleri görülmüştür. Aynı zamanda kuralları katıdır, özgüvenleri düşüktür, otoriterdirler, diğerlerine karşı düşmanca davranırlar, yetişkinlere karşı dirençli, yaratıcılıktan uzak, olumsuz değerlendirilmeye yönelik yüksek kaygılı ve problem çözme becerileri düşük bireyler oldukları saptanmıştır (Hale, 2008;

Senemoğlu, 2002; Yavuzer, 2007). Bunun temel sebebi çocuğun içinden geldiği gibi davranamadığı zgr olmayan bir ortamda büyümesi olabilir.

2.1.2 Demokratik Anne-Baba Tutumu: Tutamlar içinde en sağlıklı görülen tutum demokratik anne baba tutumdur. Bu tutumda çocuklara koşulsuz kabul anlayışında, saygı ve sevgi temelinde davranış sergilenir. Çocukların, psikolojik ve sosyal açıdan en fazla gelişimi, demokratik aile ortamında gösterdikleri bilinir (Kuzgun ve Eldeleklioğlu, 2005; Seydooğulları 2012; Sümer vd., 2010). Demokratik tutum sergileyen anne babaların çocuklarıyla kurdukları iletişimin dili sevgi dilidir ve çocuklarına rehberlik ederler. Bu tutumu benimseyen aileler, çocuklarına neyi yapıp yapmamalarını, onların büyürken görev ve sorumlulukların neler olduğunu yaş dönemini dikkate alarak gerekçesiyle açıklarlar. Çocuklarını bir birey olarak karşısına alıp konuşabilen ailelerdir. ocuklarına karşı ilgiyle, sabırla, duyarlı bir biçimde yaklaşırlar. şimşek'e (2006) göre aile olarak verilecek tüm kararlarda çocukların da görüşlerine mutlaka yer verilir. Bu tutumdaki aileler çocukların bağımsız hareketlerini destekledikleri için çocuklar içten denetimli bir kişilik yapısı geliştirebilir. Kulaksızoğlu (1998) demokratik tutum sergileyen anne ve babalar çocuklarına değer verir ve onların özerk ve bağımsız bir kişilik geliştirmelerine yardımcı olur. ocuk bu duyguyu sağlıklı bir şekilde anne babadan alır; çünkü anne babalar çocuklarının ilgi ve ihtiyaçlarına karşı duyarlıdır ve ocuk bunun farkındadır.

Böyle tutarlı, kararlı ve güven verici bir ortamda büyüyen çocukların akademik başarı düzeyleri üzerine yapılan çalışmalarda, sosyal gelişimleri ve benlik saygıları gibi değerkenleri ölçen testlerden daha iyi puan aldıkları görülmektedir (şimşek, 2006). Ayrıca bu tutumdaki ebeveynlerin çocukları anne ve babalarından memnun, özgüveni ve öz saygısı yüksek, atılgan, duygularını daha olumlu ve sağlıklı ifade edebilen çocuklar olarak bilinmektedir (Bacanlı, 2005; Peterson ve Bush, 2015; Silk vd., 2003). Bir başka çalışmada Kulaksızoğlu, (2011) ocukta temel güven duygusunun olduğunu, bu tutumla çocukların fikirlerini rahatça ifade edebilen, girişken, çevresindeki diğer bireylere karşı saygılı, kendini gerçekleştirme motivasyonuna sahip ve yaratıcı bireyler olarak yetiştiklerini dile getirmektedir. Çeşitli araştırmaların ortak paydası demokratik anne baba tutumunun açık iletişimden geçtiği, kuralların açık ve anlaşılır olduğu, değerlerin içselleştirildiği ve ailede alınan kararlara mutlaka çocukların dâhil edildiği yönündedir (Aksaray, 2013; Birgin, 2012; Santrock, 2007; Sümer vd., 2010; şimşek, 2006; Tabak, 2007; Towe Goodman ve Teti, 2008).

2.1.3 Anne Baba Tutumlarına Yönelik Yaklaşımlar: Anne baba tutumlarına yönelik Psikodinamik model, Adlerci model, Davranışçı model, Baumrind'in modeli ve Maccoby ve Martin'in modeli gibi birçok model bulunmaktadır. Bu çalışmada özellikle iki modele daha fazla ağırlık verilecek olup bağlanma kuramına değinilecektir.

Psikodinamik modelinin kurucusu Freud kişiliğin temel karakter yapısının beşinci yılın sonunda oluştuğunu ve beş yaşından sonraki gelişimin bu yapıyı temel alarak devam ettiğini söylemektedir (Miller, 1983; Martin ve Colbert, 1997). Çocuğa ilk bakım veren anne babaların tutumu çocuğun gelişiminde oldukça etkili kabul edilmektedir (Hjelle ve Ziegler, 1992). Yılmaz (2000) anne-baba ve çocuk arasında kurulan duygusal ilişkilerin aileden aileye bireysel değişiklikler gösterdiğini, bu değişikliğin kaynağının farklı ebeveyn tutumlarına dayandığını ifade etmektedir. Bu görüşe paralel olarak davranışçı modelde de bireylerin gelişimindeki bireysel farklılıkların öğrenme ortamında oluşan farklılıklardan kaynaklandığı savunulmaktadır. İnsanın tüm davranışların koşullamalara bağlayan Skinner (1971) insan davranışlarının çevre tarafından belirlendiğini öne sürer. Bu bağlamda çocukların davranışlarını anne-babaların davranışlarına bağlandığını söylemek mümkündür. Bu görüşü destekler nitelikte Skinner'ın davranışları içsel nedenlere bağlayan görüşleri sert bir şekilde eleştirdiği bilinir (Akt. İnanç ve Yerlikaya 2018). Bu doğrultuda psikodinamik modelden fazla bir fikir ayrılığına gitmediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Darling ve Steinberg'de (1993) çocukların sosyalleşme sürecinde, anne babalarının inançları ve çocuğun kişilik yapısının ebeveyn davranışlarını önemli ölçüde yordadığı kabul edilmektedir.

Adlerci modele bakıldığında, yine diğer modellerden keskin bir ayrılık görülmediğini söylemek mümkündür. Adler'e (1964) göre insanın diğerleri ile etkileşimde bulunmasını sağlayan sosyal ilgi kavramı ilk olarak anne ve ailenin diğer üyeleriyle gelişmekte ve çocuklar en etkili teması anneleri ile gerçekleştirmektedir. Annelere önemli görevlerin düştüğünü dile getiren Adler çocuğun sosyal ilgisinin anne-çocuk ilişkisinden ortaya çıktığını savunur. Bu görüşe göre çocukların inanç ve değerlerinin oluşmasında anne ve babalar rol model olmaktadır. Adler (1969) çocukların yetiştirilmesi esnasında, şımartılarak büyütülen çocukların diledikleri her şeyin anında gerçekleşmesi gerektiği anlayışı ile büyüdüğünü; ihmal edilmiş çocukların ise dünyayı acımasız ve korkutucu bir yer olarak gördüğünü; aşırı katı ve cezanın hakim olduğu bir çevrede baskılanarak yetiştirilen çocukların ise özgürlüklerini kazanma dürtüsü geliştirebileceklerini söyler.

Burada değinilmek istenen bir diğer nokta da ebetteki çocuk-anne bağlanmasını açıklayan, etolojik bir kavram olan bağlanmadır. Martin ve Colbert'e (1997) göre bağlanma,

bakım veren ve bebek arasındaki sosyal ilişkiyi destekleyen, hayatta kalma için gerekli olduğu düşünülen evrimsel sistemdir. Bağlanma teorisi, kökenini hem neopsikanalitik teoriden hem de etolojiden almıştır. Teori, bakım veren ve çocuk arasındaki duygusal bağın kurulması, devamının sağlanması ve sonuçlarının görülmesi amacıyla oluşturulmuştur (Holden, 1997). Bu teorinin temel fikirlerini ilk olarak formüle eden isim olan Bowlby, bakım veren ve çocuk arasındaki duygusal bağların biyolojik bir temeli olduğunu savunur. Bebeğin ilk yılında gülümseme, ağlama, ses çıkarma gibi davranışları belirli bir bakım veren üzerine odaklanır ve bu kişi genellikle annedir. Bağlanma davranışları bebeğin kendisini güvenli hissettiği bir ortamda net olarak görülmez fakat bu güvenliğe yönelik herhangi bir tehdit algılandığında bebek bağlanma davranışları sergiler. Bebeğin yaşı ilerledikçe bağlandığı figürden daha uzağa gidebilme kapasitesi de artar. Bebek ve bakım veren arasındaki bu ilişki bebeklerin hayatta kalma şansını yükseltir. Teorinin bir diğer önemli ismi Ainsworth, kontrollü gözlemsel yöntemi ile gerçekleştirdiği “yabancı ortam” (strange situation) araştırmasını temel alarak bağlanmanın örüntülerini güvenli, kaçınan ve dirençli olarak tanımlamıştır (Akt. Goldberg, 2005).

2.1.3.1. Baumrind'in modeli: Çocuk yetiştirme tutumları kavramını çocuk yetiştirme stilleri adı altında ortaya koyan ilk kişi Baumrind'dir. Baumrind (1966), bu konuda çalışmalarını sürdürmüş ve okul öncesi dönemdeki çocuklarla laboratuvar ve ev ortamında çalışma ve gözlemler yaparak çocuk ile ebeveyn arasındaki ilişkiyi incelemiş ve ana baba tutumlarını dört başlık altında sınıflandırmıştır. Bunları ebeveyn kontrolü, olgunluk beklentisi, bakım/destek ve ebeveyn çocuk iletişimde açıklık şeklinde ayırmıştır (Baumrind 1966 ; 1971). Anne-baba kontrolü boyutunda, anne-babaların belirlemiş olduğu kurallara çocukların ne kadar uymak zorunda kaldıkları belirtilmektedir. Olgunluk beklentisi boyutunda, çocukların sosyal ve zihinsel alanlarda başarılarına anne-babaların çocuklarını teşvik ve desteklerinin ne düzeyde olduğu ifade edilmektedir. Anne-babaların aile bireylerin tümünü ilgilendiren konularda karar alınırken çocukların fikirlerine değer verme ve saygı duyma dereceleri ailede açık iletişim olduğunu göstermektedir. Anne-babaların çocuklarına karşı şefkat ve yakınlık düzeyleri de bakım-destek boyutu olarak ifade edilmektedir (Mcgillicuddy ve Richard, 2007).

Bu boyutların birleşimine bağlı olarak Baumrind, bugün yaygın bir şekilde incelenen “anne baba tutumları” fikrini ilk kez ortaya atarak otoriter, demokratik ve izin verici olmak üzere üç temel anne-baba stili kategorize etmiştir. Bugün anne baba tutumları olarak adlandırdığımız bu otorite, demokratik ve izin verici tutumlardaki isimlendirmeler şöyledir; kontrol ve olgunluk boyutu yüksek olan aileler otoriter olarak isimlendirilir, açık iletişim-bakım

boyutu düşük olan aileler de otoriter olarak isimlendirmiştir. Demokratik tutum ise bütün boyutlarda yüksek dereceye sahip ailelerdir. (Baumrind 1971).

Şekil 1

Baumrind'in anne-baba tutumlarına ilişkin sınıflaması

	Kontrol		Açık İletişim		Olgunluk beklentisi		Bakım	
	Yüksek	Düşük	Yüksek	Düşük	Yüksek	Düşük	Yüksek	Düşük
Otoriter	*			*	*			*
Demokratik	*		*		*		*	
İzin verici		*	*			*	*	

Kaynak: (Baumrind 1971)

Özetle; otoriter anne-babalar, sıkı denetleyici ve sağlıklı iletişim kurmaktan yoksun aynı zamanda sert yaptırımların uygulandığı bir tutuma sahiptir. Demokratik anne-babalar, ilişkilerinde samimi, sorunlar karşısında sabırlı ve ilgili, çocukların düşüncelerine önem veren ve çözümcü yaptırımlar uygularlar. İzin verici anne-babalar ise, aşırı sevgi veren, kuralların sınırlarla belirlenmediği, çocuğun her istediğini anında yerine getiren, çocuk merkezli ve hiçbir yaptırımın olmadığı bir tutumu benimserler.

2.1.3.2 Maccoby ve Martin'in Modeli: Maccoby ve Martin, (1983) anne-baba tutumlarını belirleyen iki ana unsuru, anne ve babanın çocuğun gereksinimlerini karşılama ve bu ihtiyaçları giderme derecesi ile anne ve babaların çocuklara ilişkin talepleri, kontrolleri veya çocuktan beklentileri olarak tanımlamıştır. Maccoby ve Martin Baumrind'in geliştirdiği model üzerinden yeni bir model oluşturmaya çalışmıştır. Bu modelde sosyal becerilerin gelişiminde ailenin sergilediği biçimin sosyal becerinin gelişmesinde önemli olduğunu vurgulayan araştırmacılar anne ve baba tutumlarını, iki boyutta incelemişlerdir. Bu iki boyutun talepkârlık ya da denetleme ve duyarlılık olarak birleştiği noktada dört farklı anne baba tutumu ortaya atmışlardır. Maccoby ve Martin, Baumrind'in çalışmalarının üzerine yeni bir sınıflandırma yaptıkları "izin verici" ebeveyn stilini iki gruba ayırmıştır ve bunlara "izin verici/müsamahakar" (hoşgörülü) ve "izin verici/ihmkar" anne baba stilleri adlarını vermişlerdir. Bunlarla birlikte diğer tanımladıkları tutumlar otoriter ve demokratik tutumlardır. Bu noktada Baumrind'in çalışması incelendiği gibi Maccoby ve Martin de çalışması incelendiğinde, otoriter ebeveyn tutumunda ebeveynin çocuğa yönelik talepkârlık boyutu yüksek, duyarlılık boyutunun düşük olduğu görülürken izin verici-müsamahakâr ebeveyn tutumund ebeveynin çocuğa karşı talepkârlık boyutunun düşük, duyarlılık boyutunun yüksek

olduğunu görülmektedir. Demokratik anne-baba tutumunda ise ebeveynin çocuğa yönelik talepkarlık ve duyarlılık boyutu yüksek, izin verici ihmalkar anne-baba tutumunda ise ebeveynin çocuğa karşı talepkârlık ve duyarlılık boyutu düşüktür. Aynı zamanda demokratik bir ailede yetişen çocukların izin verici ya da otoriter ailelerde yetişenlere kıyasla akademik başarı, sosyal gelişim, benlik saygısı ve ruh sağlığı gibi ölçümlerden daha yüksek puan aldıkları görülür (Maccoby ve Martin, 1983). Son olarak izin verici-ihmkâr anne baba tutumunda; çocuk eksenli, çocuğun isteklerinin hâkim olduğu bir anlayış hâkimdir. İzin verici-müsamahakâr anne baba tutumunda da anne-babalar, çocuklarının sergiledikleri davranışlarına, taleplerine karşı herhangi bir sınırlama ve yaptırım getirmezler. Ancak anne babanın çocuğa karşı yaklaşımı ilginin var olduğu, sevgi kanalının görüldüğü bir haldedir (Baş, 2021; Demir ve Şendil, 2003; Yılmaz, 2000; Yıldız, 2019). Smetana, (1994) araştırmasında izin verici anne-babaların ergen çocukların kişisel özerkliğine daha çok olanak tanıdığını saptamıştır.

Şekil 2

Maccoby ve Martin'in modeli

		Duyarlılık / Kabul İlgi	
		Yüksek	Düşük
Talep karlık / Kontrol	Yüksek	Demokratik	Otoriter
	Düşük	İzin Verici / Müsamahakâr	İzin verici / İhmalkar

Kaynak: (Maccoby ve Martin 1983)

Özetle; otoriter anne baba tutumunda, kabul ve ya ilgi düşük iken talepkarlık ve kontrol yüksektir. Demokratik anne baba tutumunda hem yüksek seviyede kontrol/talep hem de kabul/ilgi gözlemlenmektedir. Otoriter ve demokratik anne babaların çocuklarının gelişim dönemlerindeki temel farklılıkların sebebi, ebeveynlerin göstermiş oldukları ilgi ve kabul düzeyinde gözlemlenen farklılıklardır.

2.1.4 Anne-Baba Tutumlarını Etkileyen Faktörler

Ebeveynlerin yaşadıkları toplum ve çevre, eğitim düzeyi, değerler ve inançlarının çocuk yetiştirme tutumlarını şekillendirmektedir (Çağdaş ve Seçer, 2006; Orçan, 2012). Buna göre de her ailenin çocuk yetiştirme tutumları farklılık göstermektedir. Örneğin Türk toplumunda ve değerlerinde anne babalık kutsal sayılan bir vazifedir. Böyle bir toplumda anne babalık değerli olduğu kadar stres kaynağı da olabilir; çünkü bu kadar kutsal sayılan bir şeyi yeni anne-baba olmuş bireyler doğru yapmak için çevreden yardım alma zorunluluğu hisseder. Buna rağmen anne- babalar çocuklarına karşı nasıl bir tutum içinde olacakları ve nasıl bir otorite

uygulayacakları hakkında kesin bir fikre sahip olamazlar. Doğru anne-baba tutumunu dengelemek oldukça zor bir işmiş gibi görünür. Ancak doğru anne-baba tutumunun, aşırıya kaçmayan ve yukarıda bahsedilen demokratik anne- baba tutumu olduğu bilinmektedir. Benzer görüşte olan Özyürek ve Şahin (2005) anne ve baba tutumlarının, en başta ailelerin sosyokültürel ve demografik durumları olmak üzere pek çok etken sonucunda oluştuğunu ve değişime uğradığını söyler.

Anne Babanın Sosyoekonomik Durumu: Anne babanın sosyoekonomik durumu ve tutumları arasında bir bağlantı bulunduğu düşünülür. Yılmaz 'a (2004) göre, ekonomik olarak standartları daha yüksek ya da yeterli olan ailelerin çocuklarına karşı tahammül düzeyleri yüksektir. Gökçedağ'a (2001) göre, düşük sosyoekonomik düzey olma özelliğine sahip mahallelerdeki okullarda otoriter tutum hâkimdir. Ayrıca akademik başarıları düşük ve çocukların sürekli kaygı düzeyleri daha yüksektir. Sosyoekonomik düzeyin yükseldikçe ebeveynlerin demokratik tutum puanlarının yükseldiği ve akademik başarı oranının arttığı, sürekli kaygı düzeyinin ise azaldığı gözlemlenmiştir (Çetinkaya 2016; Onat 2010; Yolcu, 2015).

Anne Babanın Eğitim Durumu: Eğitim düzeyinin düşük olması çocuk yetiştirme konusunda bilgi azlığından dolayı anne-babaların kendilerinin yetiştiği şekilde çocuk yetiştirme yoluna gitmekte ve bu durum hata yapmalarına, çocukların gelişimlerinin olumsuz şekilde etkilenmesine ve ilerleyen yıllarda hatalı davranış gelişmesine sebep olmaktadır (Yıldız Bıçakçı, 2004). Eğitim düzeyi düşük anne babaların çocuklarına karşı fiziksel cezalar uyguladığı otoriter ve baskıcı tutum sergilediği, geleneksel bir tutum benimsedikleri, eşitliğe, bağımsızlığa, yaratıcılığa daha az önem verdikleri görülmektedir. Eğitim kademesi yüksek anne ve babaların ise çocuk merkezli, daha demokratik davranışlar sergiledikleri, çocuklarını kendi kendilerini yönetebilmelerine olanak sağlayarak her çocuğun cinsiyet ayrımını gözetmeksizin kendine özgü farklılıklar taşıdığını kabul ettikleri ve güçlü iletişim kurmaya çalıştıkları görülmüştür (Alpoğuz 2014; Aydoğdu ve Dilekmen 2016; Bronstein ve Zlotnik, 2008 ; Çağdaş ve Seçer, 2006 ; Şanlı & Öztürk, 2007; Kaya vd., 2008).

Anne babalar, çocuğun cinsiyetine bağlı olarak da çocuğa davranışlarını ve kabul şeklini değiştirebilir. Kız çocuklarının çok daha uysal ve uslu, erkek çocukları ise daha yaramaz kabul görmektedir (Navaro, 2002). Buna benzer bir araştırmada Çağdaş ve Seçer, (2011) bebeğin cinsiyeti kendi beklentileri ile paralel olan anne babaların çocuklarına davranışları daha kabullenici ve olumlu olduğunu belirtmektedir. Yapılan bir diğer araştırmada Demiriz ve

Öğretir (2007), farklı sosyoekonomik düzeye sahip çocukların cinsiyet ve kardeş sayısının ebeveyn tutumları üzerinde etkili olduğu bulunmuştur.

2.1.5 Ailenin Çocuk Üzerindeki Etkisi

Anne-babalar çocuklarını kendi yaşam tarzlarını yarına aktaracak kendi inanç ve değer sistemlerini geleceğe iletebilecek ve güvence altına alacak bir aktarıcı olarak görme eğilimindedirler. Sosyalizasyon kavramı ile açıklanan ve ifade edilen bu iletme süreci anne babalar tarafından “ölümsüzlük sembolü” olarak görülebilmektedir (Darling ve Steinberg, 1993; Maccoby ve Martin, 1983). Bu durum ebetteki çocuğun yaşamını etkileyecektir. Çünkü çocuğun aile ortamında karşılaştığı davranışlar yetişkin bir birey olduğunda sergileyeceği davranışların temelini oluşturacaktır (Candemir, 2000). Sarper (2001) ailenin, çocuğun kişilik, sosyal ve bedensel-cinsel gelişiminde önemli olduğunu ifade eder. Doğduktan sonra otomatik olarak ilk dâhil olunan sosyal ortam her çocuk için istisnasız aile ortamı olur. Aile, çocuğun ihtiyaçlarının karşıladığı bir kurumdur ve bunun yanında, aileler çocuklarına bu ihtiyaçları nasıl karşılayacaklarını öğreterek, davranış örüntüleri kazandırarak yaşamın ilk yıllarında kazanılmasının önemli olduğu sevgi, güven, kendini kabul, özsaygı gibi birçok duygunun gelişimini de şekillendirir.

Kısacası aile ilişkileri çocukların ruhsal, duygusal, zihinsel ve bedensel durumları üzerinde en etkili olan unsurlardan biridir. Anne baba çocuk üçgeni arasında geliştirilen ilişkiler, çocuğun o dönemdeki davranışları üzerinde hemen etki göstermekte ve bu aile ortamı çocuğun yaşayacağı hayat boyunca sergileyeceği tutum ve davranışlarını şekillendirmektedir (Baran, 1995; Peker, 2010; Yavuzer, 2005). Bu şekillenmeler gerçekleşirken elbette ki yukarıda bahsedilen aile tutumları çok önemli bir rol oynar. Buna göre uyumlu bir iletişim içinde sevgi ve anlayışla harmanlanmış bir ailede büyüyen çocukların olgunlaşmaları ve kişilik gelişimleri daha fazladır. Çocukların öz saygılarının artması ve güven duygularının oluşması onların sevilme sayılma derecelerine bağlıdır (Yörükoğlu, 2002). Aynı zamanda burada değinilmesi gereken bir diğer nokta aile üyelerin ilişkileri olacaktır, bu bağlamda Yavuzer, (2005) ailedeki bireylerin ilişkisinin sağlıklı olmasına değinir ve çocuğun bedensel, duygusal ve toplumsal dünyasını doğrudan etkilediğini dile getirir.

Çocuğun dış dünya ile gerçekleştireceği ilişkilerindeki ilk sosyal deneyimler aile çatısı altında gerçekleşir. Bu açıdan bakıldığında çocuğun duygusal ve toplumsal gelişimi büyük oranda ailenin çocuğa tanıdığı fırsat ve olanaklarla ilişkilidir. Bu doğrultuda denebilir ki, ailesinde doğru şekilde etkileşim görmeyen çocuklar duygusal, bilişsel ve sosyal alanlarda olumsuz gelişim göstermektedir. Söylenenleri destekler nitelikte Yavuzer (2005), anne-babanın

çocuğa karşı gösterdiği davranışlar ve çocuğun davranışlarına göre sergiledikleri tutumlar kişilik gelişimi için çok önemli olmakta ve aynı zamanda ebeveynlerin çocuklarına yönelttikleri tutumların sağlıklı olması, onların kendi kişilikleriyle barışık olmalarına bağlıdır.

Anne-Babanın, çocuğun sosyal gelişimine etkisi: Anne ve babanın çocuğu üzerindeki etkisi daha çocuk dünyaya gözlerini açmadan önce başlar. Aile çocuğun ilk sosyal çevresi kabul edilmekte ve çocuk ilk sosyal davranışlarını, aile üyeleri ile olan etkileşimi sonucunda kazanmaktadır. Kandır ve Alpan, (2008) çocukların sosyal ilişkilerinin gelişmesi için anne çocuk etkileşiminin önemli olduğunu, anne ve çocukları arasında kurulan sağlıklı iletişimin, çocukta sağlıklı bir kişilik oluşumunu sağladığını ve bu durumun olumlu ilişkiler için zemin oluşturduğunu dile getirir. Şener ve Karacan'a (1999) göre ilk yıl içindeki yeterli, sağlıklı ve uygun anne çocuk ilişkisi güvenli bağlanma ve yaşam boyu sürmesi beklenen duygusal yeterliliğin gelişimine temel olacaktır. Mcdonald'ın (1988) yaptığı çalışmada, anne babalarına güvenle bağlanan çocukların daha sosyal olduğunu saptanmıştır. Topçugil (2002) yaptığı çalışmada, annelerin davranış kontrolü ile çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerinin ilişkili olduğunu bulmuştur. Raver, (1997) ise etkin anne babalığın, problem çözme becerilerini ve uyum sağlamalarını kolaylaştırdığını söylemektedir. Problem çözebilme gücünün altında eleştirel düşünmenin yattığını varsayarak anne babaların çocuğun eleştirel düşünmesine etkisi olup olmadığına da yer vermek gerekir.

Anne-Babanın, çocuğun eleştirel düşünmesine etkisi: Ailenin dünyaya karşı olan peşin hükümleri kalıtsal bir özellik gibi çocuğa geçmektedir (Basaran 2000). Yukarıda eleştirel düşünmeyi bir tutum olarak ele almanın mümkün olduğu söylenmişti ve Kağıtçıbaşı, (1999) tutum oluşturmanın, öğrenme ve sosyal öğrenme kuramı ilkelerine göre gerçekleştiğini, başkalarının dışı vurduğu tutumlar benimsendiğinde kişinin kendi tutumunu oluşturduğunu söylemektedir. Dolayısıyla eleştirel düşünme tutumları da anne baba tutumlarından etkilenmektedir. Bireylerin düşünme stilleri ve anne-baba tutumlarının ilişkisini inceleyen Palut (2008) anne babalarından daha ilgili ve özgürlük sağlayan tutum algılayan çocukların eleştirel, yenilikçi ve hiyerarşik düşünme eğilimleri ile arasında olumlu ilişki olduğunu tespit etmiştir. Aksine ailelerinden sert ve katı kurallar ile sıkı kontrol edici tutum algılayan çocukların eleştirel, yenilikçi düşünme stilleri ve algıladıkları bu tutum arasında olumsuz ilişki olduğu görülmüştür.

2.2. Eleştirel Düşünme

Düşünme, insanoğlunun varlığı ile ortaya çıkmış ve dünya tarihi boyunca insanoğlunu diğer tüm canlılardan ayıran en önemli özellik olarak kalmıştır. Alan yazın incelendiğinde; yaratıcı düşünme, eklektik düşünme, yansıtıcı düşünme, etkin düşünme, yaratıcı düşünme gibi, düşünmeye ilişkin birçok sınıflamaların yapıldığı görülmektedir. Kazancı (1989). “Eleştirel düşünme” nasıl düşünüldüğünün bilinmesi ve düşünmenin öğretilmesi gerektiği görüşünün yaygınlaşması ile bir düşünme türü olarak ön plana çıkmıştır. Eleştirel düşünmenin boyut ve işlevi olan bilgiye ulaşmaya, bilgi üretmeye, problem çözmeye hizmet ettiği bilinir (Semerci, 2000). Kökeni binyıllar öncesine Sokrates’e yani tarihsel olarak antik orta çağa dayanan eleştirel düşünme birçok farklı alanın ilgisini çekmiş ve birçok şekilde tanımlanmıştır. Örneğin; psikoloji ya da felsefe bağlamında tanımlanmakta, kavramsal ya da yöntemsel olarak incelenmekte, eğitim alanında ise tartışılmaktadır. Jean Piaget, John Dewey, Edward Thorndike eleştirel düşünme alanının gelişmesinde öncülük eden önemli bilim insanlarıdır.

Tanımlara bakıldığında; eleştirel düşünmenin, kanıt kriter veya bağlamsal noktalara bağlı olarak yorumlama, kavram, analiz, sentez, yöntem ve çıkarım yapmaya dayanan değerlendirmelerdir (Facione 1990). İnsanların gündelik yaşamda karşılaştıkları sorunları çözmeye kullandıkları stratejiler ve zihinsel süreçlerdir (Sternberg, 1999). Noarris ve Ennis, (1989) eleştirel düşünme gözlemlenebilirlik yolu ile bilgiye dayanarak sonuçlara ulaşmadır. Bilişsel psikologlara göre ise eleştirel düşünme becerisi problem çözmeye kullanılır (Reed, 1998). Bu bağlamda eleştirel düşünme, bir konuyu farklı taraflarını da işin içine katar çok boyutlu olarak görebilmedir (Willingham 2007). Aynı zamanda taraf tutmadan mevcut bilgilerden sonuç çıkarmak, iddiaların kanıtlarla desteklenmesini talep etmek, problem çözmek ve muhakeme yapmak olarak tanımlanmıştır. Watson ve Glasser, (1964) ise sorunu tanımlamak, sorunun çözümüne göre uygun alternatifleri belirleyebilmek, çözüme uygun şekilde çıkarımlar yapabilmek ve yapılan çıkarımları değerlendirebilmek olarak tanımlanmıştır. Aynı zamanda bu süreci hem beceri hem tutum olarak görüp beş boyutta incelemişlerdir. İncelenen bu beş boyuta sırasıyla bakılacak olursa; birinci olarak sorunu tanıma, sorunun çözümü için uygun bilgileri toplama ve seçme, yapılandırılmış ve yapılandırılmamış varsayımları tanıma, ilgili ve sonuca götürücü varsayımları seçme ve formüle etme, geçerli sonuçları çıkarma ve çıkarsamaların geçerliğini tartışmadır.

Türkiye’de ise konunun ele alınışına bakıldığında; eleştirel düşünmenin sorgulayıcı yaklaşımla olayları inceleyebilme, yorumlayabilme ve karar verebilme gibi temel becerileri içeren bir kavram olarak tanımlamadığı görülür (MEB 2009). Kavrama, verilen bilgilerin

geçerliliğini belirlerken analiz, sentez, değerlendirme yapma, sebep sonuç ilişkilerini kurma, anlamlandırma, çıkarımda bulunma, ayrıntılarda benzerlikleri ve farklılıkları fark etme, ölçütler kullanarak sıralama yapabilme gibi alt becerileri içermektedir. Cüceloğlu (1994) ise eleştirel düşünmeyi bireyin düşünme süreçlerinin farkında olarak, başkalarının düşünme süreçlerini göz önünde tutması ve öğrendiklerini uygulayarak, çevresinde yer alan olayları anlamayı amaçlaması aktif bilişsel süreçtir. Akınoğlu (2001), bilgi edinilirken konuyu irdeleyebilme, düşünme süreçlerini etkili bir bakış açısı ile tarafsızca, disiplinli bir şekilde uygulayabilme, yeni durum ve ürünleri kriterlere dayalı değerlendirme, geliştirme içeren zihinsel ve duygusal süreç olarak tanımlamıştır. Kökdemir'e (2000) göre eleştirel düşünme bir süreç olarak birçok beceriyi içerir. Öne sürülen iddialar ve kanıtlanmış gerçekler arasındaki farklılığı kavrayabilmek için elde edilen bilgilere ait kaynakların güvenilirliklerini test etmek gerekmektedir. Aynı zamanda etkili soru sorabilme, önyargı ve bilişsel hataların farkında olabilme, ilişkisiz bilgileri kanıtlardan ayıklayabilme, tutarsız yargıların farkına varabilme, dili yazılı ve sözlü olarak etkili kullanabilme ve bireyin kendi düşüncelerinin farkına vardığı meta-biliş sayılabilir.

Görüldüğü üzere eleştirel düşünmeyi açıklamak üzere yapılan birçok tanımın birbirleriyle ortak yönleri olmakla birlikte birbirlerinden ayrılan yönleri de vardır. Bütün tanımlardan yola çıkarak özet bir tanım yapılacak olursa denebilir ki eleştirel düşünme; “çevremizde olanlar karşısında tarafsızca muhakeme edebilme, uygun çıkarımlar yapabilme, problem çözebilme, yansıtıcı düşünebilme, görüşleri yargılayabilme, açıklamalar üretebilme ve karar verme adımlarından geçen zihinsel bir süreçtir.”

2.2.1 Eleştirel Düşünmeye Yönelik Yaklaşımlar: Birey için olduğu kadar toplum için önemli bir beceri olan eleştirel düşünmenin çocuklara nasıl öğretileceği sorusuna cevap arama çalışmaları, bu konuda çeşitli yaklaşımların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Kimi araştırmacılara göre eleştirel düşünme öğretimi konu temelli olarak bütün ders müfredatları içerisinde yayılmalı iken, kimi araştırmacılara göre ise eleştirel düşünme beceri temelli ayrı bir ders olarak öğretilmelidir. En son ortaya çıkan karma yaklaşım ise ikisini de destekleyen yaklaşımdır.

Bunlardan biri olan ve öncülüğünü McPack'in (1981) yaptığı konu temelli eğitim yaklaşımı yani konuya entegre etme yaklaşımında, öğrencilere ders içerikleri ile eş zamanlı bir şekilde eleştirel düşünmenin kuralları açıkça belirtilerek bu beceri kazandırılır. Bir başka deyişle ders içeriği ile eleştirel düşünme kurallarının birlikte verilmesini öneren bir yaklaşımdır. Aynı zamanda McPack'e göre sadece eleştirel düşünme becerisinden söz edilemez

çünkü düşünebilmenin bütün boyutları önemlidir bu yüzden de eleştirel düşünmenin beceri temelli ayrı bir ders olarak verilmesi faydasızdır. Kısaca her konunun birbirinden farklı ve birbirinden bağımsız olduğunu bundan dolayı tek bir düşünme paketinin uygulanarak aktarılmasından ziyade her konu alanı içerisinde eleştirel düşünme becerilerinin verilmesinin daha uygun olacağını ifade edilmiştir. Benzer şekilde Ruggiero (1988) de, düşünmenin ders müfredatı ile birlikte konuların içerisinde doğmasının önemini vurgulayan isimdir. Bunu iki temel nedene bağlar; birinci nedeni düşünme becerileri konular içerisinde doğmadan sadece bir-iki ders içerisinde öğretilirse öğrencilerde bu becerilerin yerleşmesi zor olacaktır. İkinci nedeni ise öğrencilerin derse aktif katılım sağlayamayacak olmasıdır. Ders anlatımı sırasında aktif olamayan öğrencilerde eleştirel düşünme becerisi de gelişemeyecektir.

Beyer (1991) eleştirel düşünmenin beceri temelli olarak öğretilbileceğini belirtmektedir. Eleştirel düşünmenin, becerileri temel alarak öğretilmesi gerektiğini düşünen Lipman (1988) öğrencilere konu temelli olarak eleştirel düşünme öğretilmeye çalışılırsa, derslerde konular üzerinde yoğunlaşılacak ve eleştirel düşünme becerilerine dikkat edilmeyecekti. Dolayısıyla bu tür becerilerin öğrencilerde gelişmesi sınırlandırılmış olacaktır bu yüzden eleştirel düşünme ayrı bir kurs olarak verilmelidir. Benzer şekilde Prensessen ve Kruse (1987) ile Bhana ve Sternberg'in (1986) öncülüğünü yaptığı genel yaklaşım ise eleştirel düşünme öğrenimini okul ortamında verilen derslerin içerikleri dışına çıkaran bir yaklaşımdır. Konu temelli öğretimden farklı olarak planlanmış ve eleştirel düşünme becerilerinin ders içeriklerinden bağımsız olarak oluşturulduğu beceri temelli bir programdır (Kurnaz, 2013).

Son olarak karma yaklaşım ise genel yaklaşım ile konu tabanlı yaklaşımın birlikte kullanılması ile elde edilmiş bir yaklaşımdır. Ennis (1989); Solomon ve Perkins (1989) tarafından her iki yaklaşımın doğru bulunması sonucunda ulaşılan bir yaklaşımdır.

Eleştirel düşünme becerilerinin hangi yollarla öğretilmesi gerektiği araştırmacılar tarafından önemli bir konu olmuştur. Fakat görüldüğü gibi bütün araştırmacıların ortak paydası eleştirel düşünme becerilerinin eğitim ve öğretim sürecine dâhil edilmesidir. Bu yöntemlerin hepsi teker teker kullanılabilirdiği gibi bir arada da kullanılarak da öğretim gerçekleştirilebilir. Bazıları araştırmacılar herkesin ayrı öğrenme stili olduğunu savunur, örneğin Dunn ve Dunn'a (1986) göre de her öğrenci parmak izi gibi eşsiz ve benzersiz kendine özgü bir öğrenme stiline sahiptir. Bu yüzden öğrencilerin yeni ve zor bilgiyi öğrenmeye hazırlanırken, öğrenirken ve hatırlarken ayrı ve kendilerine özgü yollar kullanması gerektiğini savunur (Akt: Güven, 2004). Ennis (1991) ise eleştirel düşünme becerilerinin transfer edilebilir beceriler olduğunu ve eleştirel düşünme becerilerinin de diğer derslerde kullanılabilmesine olanak sağlayacağını

savunur. Ennis'in bu savunması araştırmanın konusu olan sosyal becerileri öğrenmeye eleştirel becerilerin aracı rolüne etkisine ışık yakan bir konudur. Transfer edilebilen bir beceri olarak görülen eleştirel düşünme, elbette ki sosyal becerilere de transfer edilebilir ve bir aracılık rolü üstlenerek sosyal becerileri günlendirebilir. Bu doğrultuda Feuerstein (1999) çocukların farklı sosyal ortamlarda düşünme becerilerini geliştirmeye başladığını, aksi takdirde çevrelerinde olup bitenleri kavrama konusunda eksik kalabildiklerini söylemesi araştırma konusunun gerekliliğini ortaya çıkarır niteliktedir.

2.2.2 Eleştirel Düşünme Becerileri ve Özellikleri: Eleştirel düşünme ile ilgili alandaki çalışmalara bakıldığında tek bir beceriden ibaret olmadığı karmaşık süreçleri içerdiği yani basit bir düşünme şekli olmadığı görülür. Hangi beceri, eğilim ya da boyutlardan meydana geldiği konusunda, tıpkı tanımlama konusunda olduğu gibi, çok sayıda araştırmacının (Adler, 1987; Decaroli, 1973; Facione, 1990; Slattery, 1990) fikir belirttiği görülür. Adler'e (1987) göre eleştirel düşünme ile ilgili evrensel birkaç beceri vardır; analiz etme, değerlendirme, sorgulama, çıkarım yapma, algılama, düzenleme ve düşünme. Decaroli'e (1973) göre ise eleştirel düşünmede birbirini tamamlayan yedi beceri vardır. Bunlar; akıl yürütme, tanımlama, denence kurma, bilgi toplama, yorumlama ve genelleme, değerlendirme ve uygulamadır. Facione (1990) da eleştirel düşünmenin yorumlama, analiz, değerlendirme, çıkarım, açıklama ve öz düzenleme bilişsel becerilerini kapsadığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra Slattery'ye (1990) göre eleştirel düşünmenin kapsadığı beceriler soru sorma, problemleri tanıma, kanıtları araştırma, varsayım ve ön kabulleri analiz etme, duygusal akıl yürütmelerden ve benzeştirmelerden kaçınma, diğer yorumları dikkate alma ve belirsizliğe karşı tolerans göstermedir.

Özelçi (2012) eleştirel düşünür olarak tanımlanabilmesi için bireylerin sadece bu beceriye sahip olmaları değil, aynı zamanda sahip oldukları bu beceriyi işlevsel olarak kullanmaları gerekir. Bu bağlamda eleştirel düşünmenin temelinde eleştirel düşünmeye ilişkin tutum geliştirmek yatar denebilir. Eleştirel düşünme tutumu ise açık fikirlilik, samimiyet, ve sonuç olarak elde edilenlerle yüzleşebilme gibi unsurlardan oluşur. Ortaya çıkmış olan kararların süzgeçten geçirilmesi ve bunların kaynağını bulmaya yönelik yargılama süreci birincil derecedeki eleştirel düşünme becerisini oluşturur (Millman, 1988).

Eleştirel düşünme becerisinden sonra araştırmacılar eleştirel düşünmenin özelliklerinin de önemli olduğunu vurgulayarak bu konu hakkında araştırma yapmışlardır. Grant'ın (1988) sırladığı sekiz özellik mevcuttur; sorunları fark etme, basite indirgemekten çekinme, ön yargıları ve ön görüşleri analiz etme, soru sorma, duygusal kararlardan kaçınma, çelişkiyi idare edebilme ve diğer fikirleri önemseme olduğu görülür (Akt. Akdan, 2016).

McKnown (1997) eleştirel düşünmenin üç temel özelliği bulunmaktadır. Birinci olarak; eleştirel düşünme akıl yürütmeye bağlıdır ve bu süreçteki elde edilen sonuçların geçerli ve doğru kanıtlara dayanması gerekir. İkinci olarak; eleştirel düşünme, çok boyutlu ve bilinçli bir şekilde düşünmeyi zorunlu kılar ve bir düşünceyi geliştirmek için kendisine ve başkalarına ait değerlendirmek gerekir. Son olarak ise; eleştirel düşünme odaklanma gerektirir ve bir amaç ile düşünmek gerektirir. Bu amaç ise, kişinin ne yaptığı veya neye inandığıyla ilgili olarak en iyi kararı vermesidir. Ennis (1985) ise eleştirel düşünme özelliklerini şöyle sıralar; hipotez ve soruların anlaşılır ifadelerini bulabilmek için arayış, sebepleri sorgulama, yeterli bilgilere ulaşmaya çalışırken güvenilir kaynaklara ulaşma ve ulaşılan bilgi için atıfta bulunma, tüm durumları dikkate alma, asıl konuyla alakalı kendi düşüncesini koruma ve asıl konuyu akılda tutabilme, çeşitli seçenekler arama, karışık bir bütünün unsurlarını düzenli bir şekilde meydana çıkarabilme ve bu karışıklıkları açıklayabilme, açık ve ileri görüşlü olma, başkalarının duygularına ve bilgi düzeylerine saygılı olma ve bütün eleştirel düşünme becerilerini kullanma.

Bazı araştırmacılar ise eleştirel düşünme özelliklerini “eleştirel düşünen birey özellikleri” olarak ele almıştır ve birçok araştırmada karışımına bu şekilde çıkmaktadır. Temelde aynı yere varan konunun bu bakış açısından da ele alındığı göstermek amacı ile bu konuya kısaca değinecektir. Ayrıca eleştirel düşünenlerin özelliklerinin eleştirel düşünme tutumuna yönelik genel bilgi verdiği düşünülmektedir. Bu bağlamda örneğin Şahinel’e (2002) göre eleştirel düşünen birey aktiftir ve yaşadığı sorunlardan dolayı kolay kolay pes etmeyerek sonuna kadar devam edebilme gücünü kendinde bulur fakat buna rağmen eleştirel düşünen bireyler herhangi bir güce bağımlı değildir. Görüşlerinin sebeplerini ve kanıtlarını açıklayabilir. Açıklamalarını kendi ahlaki yargılarına ve isteklerine göre değildir ve yeterli ispatı bulunana kadar konuya ilişkin yargıdan kuşku duyar. İfadelerinde teknik olan terimleri kullanmaya özen gösterir. Fikir alışverişi yapar. Kendilerini ve başkalarını idrak etme becerileri vardır ve tarafsız davranır. Halpern (2002) tarafından ortaya koyulan eleştirel düşünen birey özellikleri ise şöyle sıralanabilir; plan yapmaya hevesli olma, esnekliklere açık olma, istikrarlı olma ve hataları kabul etmedir.

Görüldüğü üzere araştırmacıların birçok şekilde anlaşılır kılmaya çalıştığı eleştirel düşünme becerileri ve özellikleri ortak paydalarda bulunduğu gibi bazı noktalarda birbirinden uzaklaşmaktadırlar. Sonuç olarak denebilir ki eleştirel düşünme birçok beceriyi ve özelliği içinde barındıran ve doğru şekilde bir araya getirilmesi gereken alt becerilerden oluşur. Çocuklara bu becerileri kazandırmak ve doğru şekilde bir araya getirilmesini sağlamak elbette ki başta ailenin ve daha sonra okulun görevi olacaktır.

2.2.3 Eleştirel Düşünmeyi Etkileyen Faktörler: Eleştirel düşünmenin bir tutum olarak ele alındığına dair bilgilere çalışmanın üst kısmında yer verilmiştir. Tutumların genellikle kökleri çocukluk yıllarına dayanmakla birlikte doğrudan deneyim, taklit ve sosyal öğrenme yolu ile de öğrenildiği bilinir (Kağıtçıbaşı, 1999), ve aynı zamanda tutumların gelişmesinde ya da öğrenilmesinde etkisi olduğu düşünülen birçok farklı değişken bulunmaktadır. Bu çalışmada eleştirel düşünmeyi etkileyen faktörlerden çalışma için önemli görülenler ele alınacaktır.

2.2.3.1 Cinsiyet: Tarihsel açıdan ele alındığında eleştirel düşünmenin sistemli olarak ortaya çıktığı ve bir düşünce yapısı olarak tanımlandığı Frankfurt okulunda “erkekler için” oluşturulduğu düşünülmektedir (Brookfield, 2005). Başka bir ifadeyle eleştirel teorinin ortaya çıkış sürecinde erkek aklının aktif rol üstlendiği belirtilmektedir (Bottomore, 1994; Kızılcılık, 2000). Araştırmalara farklı bir boyut kazandıran Ying-Shan ve Yan (2009), eleştirel düşünmenin cinsiyete göre farklılaştığını ve bunun iki temel nedene dayandığını açıklarlar. Birincisi kadın ve erkek beyninin yapısal fonksiyonları farklıdır. İkinci unsur ise toplumsal rollerdir, kadın ve erkek için toplumlar tarafından oluşturulan algı ve belirlenen roller; onların düşünme sistemleri üzerinde de etki yaratır. Araştırmalarında internet üzerinden kadın ve erkek düşünme sistemlerini karşılatırmışlar ve kadınların erkeklere oranla konuşma-araştırma konularında daha başarılı oldukları; yer algılama konusunda ise erkeklerin kadınlara oranla daha başarılı oldukları görülmüştür (akt Özelçi, 2012). Alanda yapılan başka çalışmalar da cinsiyetin eleştirel düşünmenin yordayıcısı olduğunu (Çırakoğlu ve Tezer, 2010; Chisholm, 1999), eleştirel düşünmeye ilişkin beceri, tutum ve eğilimlerde erkeklerin daha iyi olduğunu (Doğanay vd., 2007; Jeong, 2007; Jeong ve Davidson-Shivers, 2006) ortaya koymuştur. Bununla birlikte bir o kadar da eleştirel düşünmeye ilişkin beceri, tutum ve eğilimlerin cinsiyet açısından kadınlar lehine farklılık gösterdiğini ortaya koyan çalışmaya da (Ay ve Akgöl, 2008; Gülveren, 2007; Hayran, 2000; Walsh ve Hardy, 1999) rastlanmaktadır. Öte yandan eleştirel düşünmeye ilişkin beceri, tutum ve eğilimlerin cinsiyete bağlı olmadığını belirten araştırma bulguları da (Aybek, 2006; Bağcı ve Şahbaz, 2012; Basmaz ve Kutlu, 2021; Cargnel, 1997; Çekiç, 2007; Çetin, 2008; Ekinci, 2009; Gülveren, 2007; Korkmaz, 2009; Kökdemir, 2003; Kürüm 2002; Şen, 2009; Özcan, 2017; Özdemir, 2005; Özgür, 2013; Gelen, 2002; Saçlı ve Demirhan, 2008; Tufan, 2008) bulunmaktadır. Dolayısıyla eleştirel düşünmede cinsiyetin öneminin farklı araştırmacılar tarafından farklı sonuçlarla sunulduğu görülmektedir. Yapılan bu çalışmanın da bulgularına göre eleştirel düşünmeyi cinsiyetin ne yönde etkilediği açısından bir kategoride yer alması beklenmektedir.

2.2.3.2 Yaş: Yaş ve içinde bulunulan bilişsel gelişim dönemi birçok beceride olduğu gibi eleştirel düşünme becerisinde de bir öneme sahip olup olmadığı merak edilmiştir. Yaşın ve gelişim dönemlerinin önemini vurgulayan Piaget'e göre farklı yaşlardaki çocukların algıları yetişkinlerden farklıdır. Bu farklılığın temel nedeni ise sahip oldukları yaşantı deneyimleri ve biyolojik olgunluk düzeyleridir. Piaget'in yanı sıra Bruner ve Gagne çocuğun dünyayı değişik yaşlarda nasıl ve niçin öyle gördüğünü ve algıladığını belirlemeye çalışan başlıca isimlerdir.

Piaget (1977) bilişsel gelişimin birbirini izleyen dört dönem içinde ortaya çıktığını açıklar (duyusal-motor dönem, işlem öncesi dönem, somut işlemler dönemi ve soyut işlemler dönemidir) ve dönemler ilerledikçe, çocukların kavrama ve problem çözme yeteneklerinde niteliksel gelişmeler gözlemlendiğini dile getirir (akt. Lindberg 2011). Bu bağlamda kavrama ve problem çözme yetenekleri gelişen çocukların eleştirel düşünme yeteneklerinde de artış olduğu düşünülebilir. Bunun yanında Piaget (1999), bilişsel gelişimi, biyolojik ilkelerle de açıklamıştır. Buna göre gelişim, kalıtım ve çevrenin etkileşiminin bir sonucudur. Bilişsel gelişimi etkileyen olgunluk, yaşantı, uyum, örgütlenme ve dengelemedir, çocuğun gelişiminin hızını ve bir evredeki kalış sürecini etkiler. Bu bağlamda bu dört evrede farklı bakış açılarının, farklı problem çözme becerilerinin ve farklı eleştirel düşünme becerilerinin geliştiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Bilişsel gelişimi inceleyen bir başka kuramcı olan Bruner'e göre bilişsel gelişim, yaşam boyu devam eden bir süreçtir ve Piaget gibi öğrenmeyi her yaşta aktif bir süreç olarak görmektedir. Bilişsel gelişim dönemleri eylemsel dönem, imgesel dönem ve sembolik dönem olarak ayıran (Senemoğlu, 2012) Bruner, öğrenme sürecinde sırası ile somut nesnelere şekiller ve resimlere en sonda ise sembollere yönelik bir sıranın izlenmesini önermiştir (Çekirdekçi ve Toptaş 2017). Bruner'e göre anne-baba öğretmen ve toplumun diğer üyeleri çocuğa bilgiyi öğretmelidir ve bilgiyi yorumlayarak çocukla paylaşmalıdır. Çocuğun yaşı göz önünde bulundurularak öğrenmeye aktif katılımın ancak buluş yoluyla öğretim sağlanırsa mümkün olduğunu dile getirir. Buluş ya da keşfetme yaklaşımı ise belli bir problemle ilgili verileri toplayıp, analiz ederek soyutlamalara ulaşmayı sağlayan, öğretimde öğrenci aktifliğine dayalı, güdüleyici bir öğretim yaklaşımıdır (Özmen, 2008). Bu bağlamda buluş ya da keşfetme yolu ile veriler toplayıp analiz ederek soyutlama sağlayan çocuk eleştirel düşünme basamaklarından geçer ve Bruner'in öğrenme için önerileri eleştirel düşünmeye sevk eder denilebilir.

Gagne davranışçı yaklaşımın ilkeleri ile bilgi işlem süreci yaklaşımının ilkelerini birleştirmiştir. Gagne yaşın önemini öğretim basitten karmaşığa doğru aşamalı bir sırada

yapılmalıdır sözleriyle dile getirir. Basitten karmaşığa doğru öğrenmemenin önemi elbette ki içinde bulunulan bilişsel dönem ile ilgilidir. İnsan aktif bir şekilde öğrenir ve bunu deneyimler geçirerek ve problemler çözerek gerçekleştirir, zihnin doğal öğrenme işlemleri harekete geçirilerek bilişsel gelişim sağlanır (Karataş, 2008). Yukarıda bahsedildiği gibi yaş ilerledikçe soyut işlemleri kavrayabilmek kolaylaşır. Bu doğrultuda Gagne'nin söylediklerinden yola çıkarak bir çocuğun bilişsel olarak eleştirel düşünme seviyesine gelmesi, düşünmeyi öğrendikten sonra mümkündür denebilir.

Yaşın bireylerin sosyal gelişimi üzerinde doğrudan etkiye sahip olduğu söylenir (Woods'a 1993). Bu bağlamda eleştirel düşünmeye yansıdığı da düşünülebilir. Woods yaşça daha büyük olanların eleştirel düşünme ve karmaşık olaylar karşısında daha derin düşünme becerilerinin küçük olanlara göre daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmektedir (Gilstrap ve Dupree, 2008). Alanyazında yaş değişkeninin genel olarak eleştirel düşünme üzerindeki etkilerine bakılmıştır ve farklı yaş gruplarına göre farklı bulguların elde edildiği görülmektedir. Ülkemizde birçok yaş grubunda eleştirel düşünmenin düzeyinin araştırıldığına (Karabacak, 2011; Korkmaz, 2018; Korkmaz ve Yeşil, 2009; Bağ, 2020) ve araştırmanın konusunu kapsayan yaş grubunda (Arı, 2020; Aydoğdu, 2020; Demir, 2006; Kara, 2019) çalışmalara rastlanmıştır. Ay ve Akgöl'e (2008) göre yaş ilerledikçe eleştirel düşünme gücünde artış da beraberinde gelir. Özetle yaş değişkeninin bireylerin sosyal ve bilişsel gelişimleri üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir

2.2.3.3 Akademik Başarı: Akademik başarı, okulda verilen derslerde öğrenilen ve öğretmenler tarafından notlarla, test puanlarıyla ya da her ikisi ile kazanılan beceriler ya da edinilen bilgiler olarak tanımlanabilir. Brookfield'a (1990) göre akademik başarı öğrencilerin eleştirel düşüncelerinin unsurlarını etkileyen bir faktördür. Çocuğun bazı demografik özellikleri örneği; yaşı, cinsiyeti, sosyoekonomik düzeyi gibi akademik başarısını etkileyebilmekte, bu da dolaylı olarak eleştirel yansıtma becerisini etkilemektedir. Akademik başarının içerisinde eleştirel düşünme tanımına benzer kavramlara rastlamak mümkündür. Örneğin “soru sorma, neden araştırma, alternatifler üretme, olası sonuçları öngörme, problem çözme” gibi. Bu özelliklere sahip kişilerin düşünme ve bilimsel süreç becerilerinin ölçmek için geliştirilen araçlar aracılığı ile yapılan testlerde başarı sağlayacakları düşünülmektedir. Dolayısıyla denebilir ki akademik başarının altında yatan muhakeme etme gücü ile eleştirel düşünme benzer özellikleri içerir. Öztürk ve Ulusoy (2008) yaptıkları bir çalışmada sonunda okul başarısı yüksek öğrencilerin eleştirel düşünme eğilimlerinin de yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Burada eğitim sisteminin önemli olduğu unutulmamalıdır. Eğitim sistemi eleştirel düşünmeyi

destekleyen, ezbere dayalı olmayan bir sistem ise akademik başarının yükselmesi eleştirel düşünmenin de yükselebileceği anlamına gelirken tam tersi bir durum söz konusu ise akademik başarı ile birlikte eleştirel düşünmenin de artması söz konusu olmayabilir.

2.2.4.4 Algılanan Kişilik Özelliği: Kişiliğin tanımına bakılacak olursa, insanı kendine has olan nesnel ve öznel yanlarının bütünü ile birlikte diğerlerinden farklı kılan duygu, düşünce, tutum ve davranış kalıplarının tümüdür (Köknel, 1982). Yani kişilik kişinin kendine has bir şekilde çevresine uyum sağlayabildiği bir özelliktir. Cüceloğlu (2009) ise kişiliğin öğrenilmiş bir davranış olduğunu ve insanın davranış özelliklerinin; o davranışın öğrenilmesine ilişkin geçmiş yaşantılarına bağlı olduğunu savunur. Kişiliğin bu tanımlardan ziyade birçok farklı tanımına da rastlanmaktadır fakat araştırmaya kapsamında bireylerin kişilik özelliklerinin eleştirel düşünme tutumları ile ilişkisi incelenmiştir. Eleştirel düşünen birey özelliklerine araştırmanın üst kısmında bakıldığında “soran, araştıran, önyargılardan bağımsız düşünebilen, yeniliklere açık, etkili iletişim becerilerine sahip” gibi tanımlamalarla karşılaşılmıştı bu doğrultuda “araştırmacı”, “yeniliklere ve değişime açık”, “iletişim kurabilen” gibi kişilik özelliğini de barındıran sıfatlar eleştirel düşünen birey özelliğini de tanımlamaktadır. Clifford ve diğerleri (2004) eleştirel düşünme becerisinin bilişsel yetenek ve kişisel eğilimlere bağlı olarak değiştiğine rastlamışlardır. Bu doğrultuda algılanan kişilik özelliklerinin eleştirel düşünmeye etkisi olduğu varsayılabilir.

2.2.3.4 Sosyal Beceri Düzeyi: Eleştirel düşünmeyi etkilediği düşünülen sosyal beceri düzeyine çalışmanın gelecek bölümünde detaylıca yer verilecektir.

2.3 Sosyal Beceri

Sosyal beceriler insanının doğduğu andan itibaren yaşamı için önemli etkilere sahip olan, birçok beceriyi içinde barındıran, bireyin gelişimi dikkate alındığında sosyal gelişimin de içinde değerlendirildiği bir kavramdır. Bundan ötürü kavramın birçok farklı disiplin alanındaki uzmanlar tarafından farklı şekillerde ele alındığı görülmektedir.

Sosyal beceri her bir kişinin kendi sosyal çevreleri tarafından kabul görülebilmesi için toplum tarafından atfedilen rolleri ve görevleri yerine getirebilmeleri konusunda yapması gereken davranışlar bütünüdür (Mc Fall, 1982). Yüksel (2004) sosyal beceriler, bireylerin kişiler arası iletişim sırasında pozitif ya da negatif düşünce ve duygularını toplumun normlarına uygun şekilde ortaya koymasını sağlar şeklinde yapmıştır. Ersanlı (2012) ise sosyal becerilerin tanımını bireylerin kendilerini düzgün bir şekilde ifade edebilme, çevresi ile olumlu ilişkiler kurabilme, çevreden alınan olumsuz dönütlere karşı uygun tepkiler gösterebilme, uygun bir

dille istemediği durumlarda hayır diyebilme, öfkelenilen durumlarda kontrollü hareket edebilme ve kendi haklarını savunabilme becerileri olarak tanımlamıştır.

Akkuş (2005) sosyal becerileri, bireyin toplumla bütünleşmesi, topluma uyumu, gündelik yaşamında kendi yaşatları ve diğerleriyle etkin şekilde etkileşimi ve iletişimi şeklinde tanımlar. Dowrick (1986) belirli zaman ve mekanda bireyin şahsi olarak kendisi ve başkaları için faydalı olabilecek şekilde, toplumun beklediği normlara uygun davranabilme becerisi şeklinde tanımlarken. Westwood (2007), de sosyal beceriyi, bireylerin diğerleri ile olan iletişimi olumlu şekilde başlatması ve sürdürülebilmesi için gereken davranış elemanları olarak tanımlamıştır. Segrin (2001), sosyal becerinin başkaları ile etkileşime girme becerisini içerdiğini ve sosyal becerilere sahip insanların, kendilerini iyi bir şekilde ifade edebildiğini aynı zamanda diğerlerini anlayabildiğini ve empati kurabildiğini, diğer insanlar tarafından olumlu olarak kabul edilen davranışlar gösterebildiğini ifade etmiştir. Bacanlı'ya (1999) göre sosyal beceriler, kişinin kendisi dışındaki kişilerle karşılıklı ve sağlıklı ilişkiler kurabilmesi için gerekli olan becerilerdir. Uzamaz (2000), sosyal beceriyi şöyle tanımlamaktadır: insanlar sosyal varlıklardır ve hep iletişim halindedirler bu durum her birey için oldukça önemlidir çünkü bireyler kişilerarası iletişim kurarak birbirlerine duygularını, düşüncelerini ve isteklerini aktarabilmektedirler.

Sosyal beceriye ilişkin tanımların ortak noktaları göz önünde bulundurularak, sosyal beceri “bireyin sosyal çevresiyle çatışmaya girmeden kendi kişisel haklarını muhafaza edebilme becerisi ile aynı zamanda diğer bireylerle olumlu ilişkiler kurabilmesi ve bu ilişkiyi sürdürülebilmesidir” şeklinde tanımlanabilir. Sosyal beceri pek çok kavramla birlikte kullanılmaktadır bu kavramlardan kısaca bahsedilecek olursa örneğin; *sosyalleşme kavramı*, kişiyi dış dünyanın normlarına hazırlayan bir süreçtir ve bu süreç sayesinde toplumun kültürü yeni nesillere aktarılmakta ve yine bu süreç toplum kültürünün en önemli kısımlarından birini teşkil etmektedir (Koştaş, 1987). Sosyalleşme tanımında ortak nokta bireyin içinde bulunduğu toplumun değerlerini, tutumlarını öğrenebilmesi ve bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlaması yönündedir (Durualp, 2009; Günindi, 2010; Karoğlu 2016; Turan, 2014; Yalçın, 2010). Sosyal becerileri gelişmiş olan bireylerin sosyal uyum düzeyinin de yüksek olması beklenir. Nitekim Kabasakal ve Çelik, (2010) öğrencilerin sosyal uyumunu arttırmak amacıyla yaptıkları sosyal beceri eğitim programının öğrencilerin sosyal uyumlarını arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Yavuzer, (2007); Çifçi ve Sucuoğlu (2004) bireyin sosyal becerisinin olması, bireyin kendisi ve çevresi ile dengeli bir ilişki kurabilmesi ile bu ilişkiyi sağlıklı şekilde sürdürülebilmesi için önemlidir ve dolayısıyla sosyal uyumunu da kolaylaştırır.

Sağlıklı sosyalleşme süreci sosyal yeterliği sosyal yeterlik ise sosyal olgunluğu etkilediği görülmektedir (Durualp, 2009). Bu durumda bireyin sosyal olgunluğa ulaşabilmesi için sağlıklı sosyalleşebilmesi gerekir. Bu durumda sosyal olarak yeteri kadar olgun olmayan çocukların, sosyal yeterliklerinde ve sosyal becerilerinde eksiklikler olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Gülay ve Akman, (2009) birbirini etkileyen bu sosyal olgunluk ile sosyal yeterlik kavramlarının çeşitli kaynaklarda bir arada, bazılarında ise birbirlerinin yerine kullanıldığını aktarmıştır. Bir diğer kavram olan *sosyal yeterlik kavramı* halen netleşmemiş bir kavram olmakla birlikte temel düşünce kişinin sosyal becerisi varsa sosyal açıdan yeterlidir görüşüdür (Bacanlı, 2012). Bunun yanında Göktaş, (2015) sosyal yeterliliği, kişisel amaçlarını yerine getirebilmek için sağlıklı sosyal ilişkiler geliştirebilmek ve sosyal ilişkiler ile kişisel amaçlar arasında dengeyi kurabilmek olarak tanımlamaktadır. Gülay ve Akman (2009), ise sosyal yeterlik için bireysel gelişimin sağlanması gerekliliğine dikkat çeker. Bu doğrultuda denebilir ki sosyal yeterliliğin söz konusu olabilmesi için hazırda bir sosyal becerinin olması gerekir. Bunu destekler nitelikte Orhan, (2011); Langeveld ve diğerleri (2012); Giren, (2013) sosyal yeterliliği; bireyin gerekli sosyal beceriye sahip olması ve bu beceriyi uygun ortamlarda kabul edilebilir bir davranış olarak ortaya çıkartmasıdır şekline tanımlamıştır.

Sosyal Farkındalık: Karşıdaki kişinin iç dünyasından düşünce ve duygularını anlamaya kadar uzanan geniş bir alanı kapsar. Aynı zamanda sosyal farkındalığın dört ögesinden bahseder bunlar; temel empati, uyum, empatik isabet ve sosyal biliştir.

Sosyal Beceri: Sosyal farkındalık sonucu edinilen bilgilerin ötesinde, başkalarıyla etkili ve yürüyen ilişkiler kurmayı ifade eder. Bir başkasının ne hissettiğini kavramak, ya da ne düşündüğünü veya ne amaçladığını bilmek için başlangıçtır, ama verimli etkileşimleri garanti etmez. Sosyal becerinin de dört ögesi bulunur ve bunlar; eşzamanlılık, benlik, nüfuz ve ilgidir.

Sosyal beceriler, bireyin ait olduğu çevrede yer edinebilmesi, çevrenin bir parçası haline gelebilmesi kişiler arası iletişimini başlatabilmesi ve sürdürebilmesi için bireylerin hayatında temel yaşam becerileridir. Yüksel'e (2001) göre sosyal beceriler, kişilerarası ilişkilerde sosyal bilgiyi alma analiz etme sentezleme ve anlamanın yanı sıra bu bilgilere ve toplumun normlarına uygun bir şekilde tepki verebilme davranışını içeren hayatın önemli bir bölümü için önem teşkil eden becerilerdir. Gülay ve Akman, (2009) sosyal becerileri yüksek olanların çevresi tarafından kabul görüldüğü, arkadaş edinmekte zorlanmadığı, sıkıntı ve stres yaratan durumlar ile başa çıkmayı başarabildiği ve problem çözme becerilerinin gelişmiş olduğunu belirtmektedirler. Bu bağlamda sosyal becerilerin günlük yaşamda önemli bir yeri olduğu açıktır. Sağlıklı sosyal ilişkilerin geliştirilmesi, bireylerin psikolojik gelişimi, okul başarısı gelecekteki evlilik

yaşantısı ve iyi birer ebeveyn olması konusunda insan yaşantısını önemli ölçüde etkilediği varsayılabilir. (Özdemir'e, 2012) göre birey hayatı boyunca karşılaştığı zorluklarla mücadele etmek için çeşitli beceriler geliştirir. Bu zorluklarla karşısında direnebilmek ve çözümlere ulaşabilmek için de problem çözme, etkili iletişim kurabilme, hoşgörülü olabilme gibi sosyal becerilerine sahip olunması gerekmektedir. Boz ve diğerleri (2018) sosyal becerilere sahip bireyin, sosyal etkileşimini sağlamaya yönelik akranları, ailesi, öğretmenleri ve çevresiyle olumlu ilişkiler kurduğunu ve toplumla bütünleştiğini ifade etmektedir.

Sosyal beceri yetersizliği durumunu ise, Bierman (1986) “popüler olmayan çocuklar, çevrelerinden olumlu tepkiler almalarını sağlayacak sosyal becerilerden yoksundur” sözleriyle değerlendirir. Önalın Akfırat'a (2004) göre sosyal beceri yetersizliği kişinin çevresiyle uygun iletişimde bulunabilmesi için gerekli olan becerileri kazanamamış olması veya sahip olduğu becerileri günlük hayatında uygulayamamasından kaynaklanır. Avcıoğlu (2001), Durualp ve Aral (2010) sosyal beceri eksikliği olan çocukların kişilerarası ilişkilerinde problemler yaşadıklarını, duygusal alanlarda birçok sorunla karşıtılarını dile getirirken, Putallaz ve Gottman'a (1981) göre çocukların yaşamları boyunca akademik başarısızlık, saldırganlık, uyum problemleri ve suça eğimli davranışlar gibi çeşitli sorunlarla karşılaştıklarını belirtmiştir. Yiğit ve Yılmaz, (2011) sosyal becerileri yetersiz olan çocukların yaşamları süresince karşılaştıkları bazı sorunları çözmede, daha fazla sosyal beceriye sahip olan çocuklara göre sınırlı seçeneğe sahip oldukları belirtilmiştir. Sosyal becerileri eksik olan bireyler çevresine duygu, düşünce ve isteklerini karşısındakine yeterince aktaramaz ve bir etkileşim gerçekleştiremez. Yine bu kişilerde görülen bir diğer sorun ise kendi haklarını koruma konusunda tamamen sessiz kalabilirler, haklarının gasp edilmesine sebep olurlar veya haklarını geri kazanmak için başkalarının haklarını kaba kuvvet kullanarak gasp etmeye yönelirler. (Uzamaz 2000).

Bu doğrultuda sosyal becerileri eksik olan çocukların özelliklerine bakıldığında “problem çözme”, “görüşleri yargılayabilme”, “yansıtıcı düşünebilme”, “uygun çıkarımlar yapma”, “karar verme”, “haklarını savunabilme” gibi zihinsel süreçlerde eksiklik yaşadığını söyleyebiliriz. Eleştirel düşünmenin de adımlarını oluşturan bu zihinsel süreç eksiklikleri sosyal beceri yetersizliği olan çocukların eleştirel düşünme becerilerinin de az olduğu çıkarımı yapılabilir.

Eğitim bilimciler tarafından yapılan sosyal becerileri kapsayan çalışmaların (Gelen, 2002; Özdemir, 2007; Doğanay, 2008; Kurtulan, 2015) ve sosyal beceriye olan ilginin arttığı gözlemlenmektedir. Durualp (2014), bireylerin çevresi ile pozitif ilişkiler kurabilmesi için

küçük yaşlardan itibaren sağlıklı bir sosyal gelişim süreci içerisinde bulunması gerektiğini ifade eder ve sosyal gelişimin çocukluktan başladığını, çocuk yaşta birçok çevresel etkinin çocuğun sosyal gelişiminde etkisi olduğunu söyler. Bunların çocuğun ilk sosyal ortamı olan ailesi, psikososyal çevresi, ekonomik durumları gibi faktörler olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Aydoğan ve Özyürek, (2016) bu nedenle çocuğun hayatı boyunca kullanacağı birçok becerinin temelini ailede atıldığını dile getirir. Çocukların bu süreçte öğretmenlerini, ailesini, arkadaşlarını ve diğer yetişkinleri gözlemleyip örnek olarak sosyal beceri kazanırlar. Yine benzer görüşü savunan Günindi'ye (2010) göre sosyalleşmenin yaşam süresi boyunca süre gelen bir vakıa olduğu göz ardı edilmediğinde çocuğun ilk izlenimlerinin yaşadığı ailede değer görmesi, desteklenmesi ve sosyal becerileri öğrenmede ailesinden alabileceği bir rol model olması çocuğun ilerleyen yaşlarda sosyal yetkinliğe sahip birey olmasında etkili bir faktördür.

Araştırmanın konusu olan eleştirel düşünmenin sosyal beceriye aracı rolü sorusu ise Sorias (1986), tarafından yapılan sosyal beceri tanımından doğmuştur. Sorias tanımında sosyal beceriyi olumlu ya da olumsuz olan duygularını uygun bir şekilde ifade edebilme, bireysel haklarını savunabilme, gereken zamanlarda başkalarından yardım isteyebilme ve kendisine uygun olmayan istekleri geri çevirebilme becerileri ifadelerini kullanmıştır. Bu tanımlamanın eleştirel düşünmenin (olumlu- olumsuz duygu ifadesi, hak savunabilme, görüşüne ters istekleri reddedebilme) özelliklerini içinde barındırması araştırmanın yol haritasını oluşturmuştur. Aynı zamanda Riggio ve Reichard (2008) da sosyal beceriyi bireyin sosyal olay ve olguları çözümleyebilmesi, yaşadığı sorunları çözüme ulaştırması, kendi düşüncelerini ifade etmesi ve toplum içerisindeki rollerini gerçekleştirebilmesi olarak benzer bir tanımlama yapmıştır. Bu doğrultuda denebilir ki içinde aynı özellikleri barındıran iki farklı beceri birbirini pozitif ya da negatif yönde etkileyebilir.

2.3.1 Sosyal Beceri ile İlgili Kuramsal Açıklamalar: Sosyal becerilere kuramlar açısından bakmak araştırmacıların neden çocukların iletişim kurmada farklı yeteneklere sahip olduklarına dair cevaplar aramasıyla başlamıştır. Bu bağlamda konu üzerinde en fazla duran kuramlar bilişsel öğrenme kuramı, davranışçı öğrenme kuramı ve sosyal öğrenme kuramıdır. Saracho ve Spodek'in (2007) de dediği gibi sosyal gelişim kuramları çocuğun sosyal gelişimini tamamıyla açıklayamayacağı gibi hepsi ayrı ayrı çocuğun sosyal gelişimini ve sosyalleşme süreçlerinin anlamlandırılmasına önemli katkılar sunarak konu ile ilgili algıları derinleştirir ve bakış açısının çok yönlü geliştirilmesine imkan sunarlar.

2.3.1.1 Olgunlaşma Kuramı: Gelişim bilimci Gessell ve McGraw'a göre gelişim belirli ve değişmeyen bir sıra ile oluşmaktadır. Değişimin genetik olarak programlanmış ardışık örüntülerini "olgunlaşma" ifadesini kullanarak tanımlamıştır. Olgunlaşma örüntüleri üç niteliğe sahiptir; evrensel, ardışık ve çevresel etkilerden görece olarak bağımsızdır (Atay, 2009). Olgunlaşma mekanizması doğumdan önce başlar ve doğumdan sonra da gelişmeyi yönlendirmeye devam eder. Gessell'e göre her çocuk şahsına has gelişim hızına, gelişimsel örüntüye sahiptir ve çevre bu durumda çocuğun gelişimi üzerinde en az etkiye sahiptir. Eğitimsel çevrelerin rolü çocuğun kendine özgü gelişimsel örüntülerini de dikkate alarak sosyal gelişimini, ihtiyaç ve ilgilerini desteklemektir (Akt. Saracho ve Spodek, 2007).

Gessell olgunlaşma kuramında çocuğun sosyal gelişimini detaylı olarak tanımlamıştır fakat olgunlaşma kuramı içerisinde belirtilen biyolojik etkenlerin önemini inkar etmemekte ve gelişimdeki sıra dikkate alındığında yaşa bağlı ilerleme kabul edilmektedir. Bu doğrultuda olgunlaşma kuramına göre çocukların sosyal becerileri de belli bir ardışık sıra izleyerek ilerlediği varsayılabilir.

2.3.1.2 Davranışçı Öğrenme Kuramı: Davranışçı öğrenme kuramı, insanoğlunun tüm davranışlarının daha önceki koşullamalara bağlı olarak oluştuğunu savunan kuramdır. Skinner (1971), bireylerin geçmişte yaşadığı koşullanmalarına bağlı olarak bazı özellikleri kazandığını ve bu davranışları sergilediğini öne sürer. İnsan organizmasının davranışlarında meydana gelen değişiklikler sonucu öğrenmenin oluştuğunu savunur. Yani, insan davranışlarının öğrenilmiş olduğunu ileri sürerler. Aynı zamanda Skinner'e göre alışkanlıklar da kişilikte durağan ve sürekli olan şeylerin pekiştirilmesi için sıkça tekrarlanan olan davranışlar sonucu oluşur.

Davranışçılara göre yeni bir davranışın ortaya çıkması için en önemli zamanlama, davranışın gelişigüzel oluşmasını beklemek ve davranışı oluştuğu anda pekiştirmektir. Olumsuz davranışın azalması için sönmesini bekleme, ortam değiştirme, ceza verme, bıktırma, davranışın zıttı şeklinde davranma gibi yöntemler kullanılabilir (Koç, 2004). Bu kurama göre araştırma konusu olan sosyal beceri ele alınacak olursa şöyle bir örnek verilebilir; bir bebek acıktığında ağlamıştır, çok ağladığı için süt gelmiştir ve süt pekiştireci geldiği için bebek ilk etkileşim olan ses çıkarmaya devam etmiştir. Daha sonra devam edecek olan sosyalleşme olgusu da benzer şekilde Alter ve Gottlieb (1987), öne sürdüğü gibi sosyal becerileri güçlü olan bireyler, diğer bireylerden onay görerek, onlarda olumlu etki bırakacak davranışlar sergileyebilir ve bunu sürdürmekte başarılı olabileceklerdir (Akt. Çelik, 2007).

2.3.1.3 Sosyal-Bilişsel Öğrenme Kuramı: Sosyal- bilişsel kuram, Davranışçı kuramın öne sürdüğü öğrenmenin gerçekleşmesi için davranışın kişi tarafından sergilenmesi ve ardından

pekiştirilmesi gerektiği görüşüne katılmamaktadır. Sosyal-bilişsel öğrenme kuramına göre insan davranışları içsel süreçler ve dışsal güçler arasındaki karmaşık etkileşimlerin sonucunda ortaya çıkar. Bireyler kendi hayatlarının gidişatında önemli ve aktif katılımcılardır, çevresel olaylarla yönlendirilen beyin mekanizmalarını sadece seyretmekle yetinmezler. Duyuşsal, motor ve beyin ile ilgili sistemler, insanların hayatlarına yön ve anlam veren amaçları başarabilmek için kullandıkları araçlardır (Bandura, 1999). Bu bağlamda kişisel ve çevresel faktörler arasındaki etkileşim davranışı ortaya çıkarır ve çevresel koşullardan etkilenen kişi öğrenme yoluyla davranış ortaya koyar. Sonuç olarak kişinin davranışı da çevreyi şekillendirmiş olur (Atkinson vd., 1995). Sosyal-bilişsel öğrenme kuramının temel kavramlarından biri gözleyerek öğrenmedir. Bandura'ya göre çocukların gözlemledikleri davranışlar zihinlerinde resmedilir ve gerektiğinde olduğu gibi tekrar hatırlanır. Bu bağlamda Bandura yeni doğan bebeklerde reflekslerin haricinde bütün davranışların öğrenilmiş olduğunu ileri sürmektedir. Bu durumda çocukların davranışları hem doğuştan getirilen kalıtsal özellikleri hem de çevrenin öğrettiklerini içerir (Aşkın 1986).

Bandura'ya göre gelişim, fiziksel gelişim sosyal dünyada değişim ve bilişsel gelişim sayesinde gerçekleşir. En önemlisi sosyal dünyada deneyimle, diğer insanlara etkileşime girdikçe kazanılan davranışlardır. Bu davranışlar diğer insanlar tarafından pekiştirildikçe çocuk bu davranışları gerçekleştirmeye devam eder (Bak, 2011).

Görüldüğü gibi sosyal-bilişsel öğrenme kuramı, çevresel koşulların karşısında bireyin pasif olmadığını, aksine aktif bir rol oynadığını, düşünerek, plan yaparak, karşılaştırmalarda bulunarak, yorum ve değerlendirmeler yaparak bu aktif rolü sürdürdüğü düşünülür. Bu doğrultuda modelin davranışını çocuk pek çok sosyal davranışı, gözleme ve muhakeme etme yoluyla kazanır. Özellikle gelişim yıllarında çocuklar yaşamlarında var olan diğer bireylerin (aile, kardeşler, öğretmenler, akranları vb.) davranışlarını taklit ederek öğrenirler daha sonra toplumun bir parçası olduğunun bilincine varırlar ve sosyalleşme başlamış olur.

2.3.1.4 Psiko-Sosyal Gelişim Kuramı: İnsanın sosyal gelişimlerini açıklayan pek çok kuram bulunmaktadır. Bunların içlerinde Erikson'un geliştirdiği kuram spesifik aşamaları ve aşamalarda gerçekleşen adımları barındırdığı için adından en çok sözü edilenlerden birisidir. Erikson, sosyal ve tarihsel faktörlerin kişiliğin biçimlenmesinde oldukça önemli olduğunu dile getirir. Aynı zamanda Erikson araştırma konusu olan anne baba tutumlarının da sosyal beceriye olan etkisine değinmiştir; Erikson'a göre değişik kültürlere göre farklılaşan çocuk yetiştirme tutumlarıyla o kültürde yaşayan bireylerin kişiliklerini kendi kültürlerinin değer ve ihtiyaçlarına

uygun olacak şekilde biçimlendirmektedir (İnanç ve Yerlikaya, 2017). Kişinin sosyal ve psikolojik gelişimi doğuştan başlar ve ileri yaşlara doğru sekiz dönemde (“güvene karşı güvensizlik, özerkliğe karşı utanç ve kuşku, girişimciliğe karşı suçluluk, çalışkanlığa karşı aşağılık duygusu, kimliğe karşı kimlik karmaşası, yakınlığa karşı yalıtılmışlık, üretkenliğe karşı durgunluk, üretkenliğe karşı durgunluk) gerçekleşmektedir (Erikson, 1998). Bu dönemler birbiriyle ilişkilidir ve kişi yaşadığı döneme adını veren gelişim çatışması veya karmaşası ile karşılaşır. Bir sonraki döneme sağlıklı bir şekilde geçebilmesi için içinde bulunduğu dönemin gelişim çatışması ya da karmaşasını başarılı bir şekilde atlatması gerekmektedir. Yaşadıkları karmaşalarla başa çıkabildikleri oranda daha sağlıklı bir kişilik geliştirebileceklerdir (Bak, 2001).

Freud ve Erikson'un kuramlarına göre, bu farklı evrelerin gerektirdiklerini yerine getirirken çocuğun yaşayacağı başarı, büyük olasılıkla dünyasındaki insan ve nesnelere etkileşimine bağlıdır (Bee ve Boyd, 2009). Bu doğrultuda Freud ve Erikson'un sosyal çevreyle etkileşimin önemine yaptığı atıf hem dönemlerin başarılı geçirilebilmesi için gerekliliği şeklinde hem de her dönemde kazanılması gereken bir beceri olarak görülebilmesi şeklinde yorumlanabilir.

2.3.4. Sosyal Beceriye Etkileyen Faktörler: Sosyal beceri de diğer bütün beceriler gibi belli zaman aralığında ve unsurların toplamında gelişir. Aile, kardeşler, cinsiyet, yaş, ailenin öğrenim düzeyi, kültür ve sosyoekonomik düzey sosyal beceriyi etkileyen başlıca faktörlerdir. Aynı zamanda sosyal beceri eksikliğini etkileyen birçok unsurun olduğu düşünülür. Avcıoğlu, (2009) çocukların sağlıklı şekilde iletişim kuramamaları, kişilik ve davranış problemleri göstermelerine neden olabilir ve bu da aile bireyleri arasındaki ilişkilere, kardeşlerle olan ilişkileriyle sorunlara yol açabileceğini söyler.

2.3.4.1 Aile: Ebeveynlerin çocukları üzerindeki etkileri daha bebek doğmadan önce başlar. Annenin ya da babanın bebeğin dünyaya gelmesini isteyip istememesi, bebekli yaşama hazır olup olmayışları bebeğin yaşama ilişkin ilk izlenimlerinde ve çevresi ile olan duygusal etkileşiminde rol oynar (Kandır ve Alpan, 2008). Ailenin çocuğun sosyal becerilerini etkileyen en önemli faktör olduğu araştırmacıların (Dardağan, 2000; Yavuzer, 2001; Günindi, 2010; OSBEP, 2010; Erten, 2012) hemfikir olduğunu konudur. Çocuklar ilk olarak, anne babalarıyla etkileşim içinde olarak sosyal becerileri öğrenmeye başlamaktadırlar. Daha sonraki aşamalarda ise yaşıtlarının, kardeşlerinin ve etrafındaki diğer bireylerin de bu sosyal çevreye dahil olmasıyla beraber sosyal becerilerini geliştirmeye devam etmektedir. Anne babaların sosyal beceriler ile ilgili çocukları üzerinde dolaylı ve doğrudan etkileri vardır. Bilhassa anne

ve babaların tutumlarında bilinçli olması, tutarlı davranması, sevgi dolu olması, koşulsuz kabule dayalı olması, güven vermesi, çocukların her alanda olduğu gibi sosyal becerilerinin gelişmesinde de olumlu sonuçlar ortaya çıkaracaktır (Gülay ve Akman, 2009).

Çocukların yetiştirilmesinde belirleyici etkenler; ailenin içinde bulunduğu sosyoekonomik statü, ebeveynlerin çocuk için sunduğu sosyalleşme olanakları, çocuk yetiştirme tutumları olarak sıralanabilir (Ergün, 1987). Bunun yanı sıra Kalkavan ve diğerleri, (2011) ailenin sağladığı sosyal desteğin çocuğun sosyal, zihinsel ve fiziksel gelişimini etkilemekte olduğuna dikkat çekerken aynı zamanda çocuğun sosyal gelişimi üzerindeki ailelerin etkisinin ebeveyn-çocuk ilişkileri ile kardeş ilişkileri üzerinde farklılaşabildiğini dile getirir. Topçugil (2002) yapmış olduğu çalışmada, çocukların sosyal ve duygusal gelişimleriyle annenin davranış kontrolü arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur. Gander ve Gardiner'a (2007) göre çocukların yetiştirildiği aile tarzı, çocukların yaşayacakları toplumsal ilişki türlerini ve sayısını büyük ölçüde belirleyici konumdadır ve bu ilişkiler sırasıyla toplumsal davranışı ve kişilik gelişimini etkileyecektir. Ailenin çekirdek yapısının da önemli olduğu düşünülen sosyalleşme ortamında boşanma, Yavuzer'in (2001) dediği gibi ebeveynlerin birinin veya her ikisinin aile ortamından çıkması, çocuklara aşırı hoşgörülü veya koruyucu davranılması, uygulanan tutumun tutarsızlığı, çocuğun ihmal edilmesi veya reddedilmesi gibi davranışlar, aile içindeki duygusal etkileşimin eksikliğine sebep olur. Aile içindeki bu duygusal etkileşimin eksikliği ise, çocuğun duygusal uyumuna ve sosyalliğine olumsuz şekilde yansiyacaktır. Ebeveynlerin olduğu kadar kardeşlerin de sosyal becerilerin gelişimine önemli katkısı vardır Fakat kardeşler arasındaki ilişkilerde anne babanın tutumuyla şekillenebilmektedir (Özdemir, 2012).

2.3.4.2 Kardeşler: Anne baba ilişkileri olduğu gibi kardeş ilişkileri de sosyal becerilerin gelişiminde oldukça önemlidir. Sailor'a (2004) göre çocuk ile ebeveyn arasındaki ilişki, kardeşlerin ilişkilerini de etkilemektedir. Anne babanın olumlu yaklaşımda bulunduğu ve destekleyici olduğu ailede, kardeşlerin olumlu etkileşimi daha fazla bulunmaktadır. Kişinin hayatında kardeşin bazı durumlarda farklı rolleri olduğunu dile getiren araştırmacılar bir kardeşin rehber ve koruyucu, öğretmen ve model, arkadaş ve rakip olabileceğini belirtir. (Lavoie, 2002; akt. Gülay ve Akman, 2009). Gander ve Gardiner, (2007) kardeşlerle ilgili olarak, küçük çocuk tarafından büyük çocuğun model olarak görülmesinin olası olduğunu dile getirir. Bu durumda denebilir ki yaşamın ilk yıllarında çocuk, yetişkin olan anne baba dışında ilk defa kendine daha çok benzeyen biri ile etkileşim sağlar, sağlanan bu etkileşim, sosyal

becerilerin gelişmesine katkıda bulunur ve çocuk kardeşi ile kurduğu etkileşimi daha sonraları arkadaşlarıyla kuracak etkileşimin basamağı olarak kullanır.

2.3.4.3 Cinsiyet: Cinsiyetin sosyal becerileri etkileyip etkilemediği birçok araştırmacı tarafından merak edilmiştir. Walker ve diğerleri (2002) yaptıkları çalışmada kızların ve erkeklerin farklılaştığını, erkeklerin misillemeye yönelik ve saldırganca tepkiler verdiği kızların ise daha çok işbirlikçi yollara yöneldiği gözlemlemişlerdir. Literatür incelendiğinde sosyal beceri açısından kız ya da erkek çocukların üstünlüğüne ilişkin kesin bir sonuç söylenemese de cinsiyetin ayırt edici bir değişken olduğunu söylemişlerdir (Akkuş, 2005; Avşar, 2004; Avşar ve Kuter, 2007; Balyan, Balyan ve Kiremitçi, 2012; Canbay, 2010; Dermez, 2008; Erten, 2012; Erdoğan, 2002; Hilooğlu ve Cenkseven-Önder, 2010; Karoğlu ve Ünüvar, 2017; Karakayalı, 2020; Özyürek, 2015; Toktamış, 2008; Uz-Baş, 2003; Yeniçeri, 2020). Ergün (1987) bu ayırt ediciliğin ise dikkat çektiği her toplumun fertlerine, daha çocukken ailelerine, yaşlarına ve cinsiyetlerine göre genel ve özel normlardan (örneğin; kızlar kibardır-erkekler kaba) olduğu düşünülebilir.

2.3.4.4 Yaş: Yaş ile çocuğun birçok yönden becerilerinin arttığı bilinir. Ahlaki gelişim, dil gelişimi, motor beceriler gibi sosyal beceriler de yaştan etkilenir. Çocuğun sosyal becerileri yaşa ve olduğu gelişim düzeyine göre değişmektedir (Foster ve Ritchey, 1979). Kimi çalışmalar yaş ile birlikte sosyal becerinin arttığını ortaya koyarken (Morgan 1988; Poyraz-Tüy 1999; Elibol Gültekin 2008), azaldığına yönelik çalışma sonuçları da bulunmaktadır (Durualp 2014; Kelleş vd., 2017; Güven ve Erol 2019). Türkel (2010), ilkökul çağındaki öğrenciler üzerinde yapılan bir çalışmada, öğrencilerin iletişim becerilerinin, sosyal uyumlarının ve aile uyumlarının yaş gruplarına göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Bolat ve Kahveci (2016); Süt (2014) yaptıkları çalışmalarda sonuçlara göre çocukların yaş grubunun sosyal beceri düzeylerinde etkisi olmadığı tespit edilmiştir.

2.3.4.5 Ailenin Öğrenim Düzeyi: Ailenin öğrenim düzeyi, çocuk yetiştirirken uyguladıkları çocuk yetiştirime tutumları açısından önemlidir. Eğitim seviyesi yüksek olan ailelerin, eğitim seviyesi düşük olan ailelere kıyasla daha demokratik tutum sergiledikleri bilinir. Buna göre eğitim seviyesi düşüğe anne babaların tutumlarının baskıcı ve daha otoriter olduğu bilinmektedir. Çocuklara disiplin amacıyla daha fazla fiziksel ceza yöntemine başvurdukları görülmektedir (Yıldız Bıçakçı, 2004). Aynı zamanda Akkuş (2005) yaptığı çalışmada, anne baba eğitim seviyesinin çocukların sosyal davranışlarını olumlu olarak geliştirmesi üzerindeki etkililiğini bulmuştur. Benzer şekilde Onur (2000) da ailenin eğitim seviyesinin düşük olmasının çocuk eğitiminde eksik ve yanlış uygulamalara sebep olabildiği ve

çocuk bu davranışları model alarak sosyal becerisini geliştirdiği yorumunda bulunmuştur. Özyürek'in (2015) çalışmasının sonuçlarını aile öğrenim düzeyi çerçevesinde ilkokul ve ortaokuldan mezun olmuş annelerin, lise ve üniversiteden mezunu annelere kıyasla çocuklarıyla daha fazla bağ kurdukları, toplumdaki değişikliklere daha kolay adapte oldukları ve geleneksel yapıya uygun sosyal normlara sahip oldukları şeklinde yorumlamıştır. Atmaca, Akduman ve Sarıbaş (2020), yaptıkları araştırma sonucunda, anne-baba öğrenim durumunun, baba yaşının ve mesleğinin çocukların toplam sosyal becerilerinde anlamlı bir farklılığa yol açmadığına ulaşılmıştır. Pekdoğan'ın (2011), yaptığı çalışmada, ebeveynlerin eğitim seviyesi yükseldikçe çocukların sosyal becerilerinin arttığı belirtilmiştir. Bu doğrultuda denebilir ki anne-babanın eğitim düzeyi arttıkça çocukların sosyal beceri ölçeklerinde aldıkları puanlar da artmakta nihayetinde sosyal becerilerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

2.3.4.6 Kültür ve Sosyoekonomik Düzey: Kültür ve sosyoekonomik düzey ailelerin eğitim kademeleri ile doğrudan ilgili olabildiği gibi bazı durumlarda da istisnalar olabilmektedir. Erdoğan (2002), yaptığı çalışmada, sosyoekonomik ve kültürel olarak düşük düzeydeki ailelerin kızlarının sosyal beceri düzeylerinin, sosyoekonomik ve kültürel olarak orta ve üst ailelerin kızlarının sosyal beceri düzeylerine göre daha düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yurdakavuştu (2014), yaptığı çalışmada, Kasabada büyüyen çocukların empati düzeyi köyde büyüyen çocuklara göre daha yüksek çıkmıştır. Alınan puanlara göre ekonomik seviyesi yüksek olan ailelerin çocuklarının sosyal becerileri ekonomisi düşük olan ailelere göre, göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çetingöz ve Doğru (2016) genel olarak sosyoekonomik seviyesi düşük ve gelişimi risk altında olan okul öncesi çocuklarının sosyal beceri düzeylerinin de düşük olduğunu dile getirir. Pekdoğan (2011), yaptığı çalışmada ailelerin sosyoekonomik düzeyinin, sosyal becerilerini etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Şahin (2011) sosyoekonomik düzeyi farklı ilkokul öğrencilerinin, dinleme becerisi ve farkındalık durumları açısından aralarındaki farkların olduğunu, sosyoekonomik düzey düştükçe dinleme becerisinin ve farkındalık durumlarının düştüğünü söyler. Olaya farklı bir bakış açısından bakan Işık (2007) çocukları ilişki içinde bulunduğu akran çevresiyle arasında sosyoekonomik yönden farkları araştırmıştır. Büyük farklılık olması çocukların benliklerinde olumsuz etkiye yol açabildiği ve daha üst sınıfa ait olma istek ve çabasının çocuğu suça teşvik edebildiğini vurgular.

Ailelerin eğitim durumları çocukların sosyal olarak buldukları ortamlarını etkilediği görülür ve bu ortamların da sosyal becerilerini etkilediği düşünülmektedir. Sosyoekonomik düzeyi yüksek bir ailenin yerleşkesini kurduğu yerin çocukların sosyalleşmesi açısından daha

elverişli olduğu varsayılabilir. Sonuç olarak çevrenin ve kültürün çocuğun hayatını Őekillendirmedeki etkilerine çalışma boyunca değinilmiştir. Burada yapılan çalışmalar ışığında hangi durumlarda etkilediği sorusunun cevabı verilmeye çalışılacaktır.

3. BÖLÜM

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

3.1. Anne Baba Tutumları ile İlgili Ulusal Araştırmalar

Literatürde anne baba tutumları ile ilgili çalışmalar incelendiğinde, anne baba tutumları pek çok değişken açısından incelendiği görülmüştür. Öz düzenleme becerisi (Yılmaz, 2020), davranış problemleri (Bolattekin, 2014), özgüven düzeyleri (Doğdu 2021), sosyal kaygı (Teke, Yılmaz ve Sürücü 2020), duygusal zekâ (Odabaşı, 2013), empatik beceri (Çetin ve Aytar, 2012), dijital oyun bağımlılığı (Baş, 2021), psikolojik zihinlilik (Demir, 2022), umut ve iyi oluş (Karcı ve Topkaya 2021), siber zorba davranışlar (Temel, 2021), depresyon, anksiyete ve stres (Özdemir, 2021), okula bağlanma (Bedir, 2021), saldırganlık türleri (Karakayalı, 2020), madde kullanımı (Ebibi Çakır, 2018) gibi. Bunların yanı sıra araştırma konusuna benzer fakat farklı yaş gruplarında incelenen, ergenlerde anne baba tutumları ve sosyal beceri (Yeniçeri, 2020) ve 5. ve 6. sınıf öğrencilerinde anne baba tutumları ve sosyal beceri (Yıldız, 2019) gibi çalışmalar mevcuttur. Aşağıda ilgili araştırmaların sonuçları verilmiştir.

Çetin ve Aytar (2012), 417 ilköğretim dördüncü sınıf öğrencisi ile yürüttüğü çalışmada, öğrencilerin empatik beceri düzeyi ve algılanan anne-baba tutumlarının ilişkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda empatik beceri düzeyinin kız öğrenciler lehine farklılaştığı ve empatik beceri düzeyi ile anne-baba tutumları arasında negatif yönlü ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Baş (2021) ilköğretim 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin algıladıkları anne baba tutumları ile bu öğrencilerin dijital oyun bağımlılıkları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapmıştır. 144 öğrenci ile gerçekleştirilen bu çalışma sonuçlarına göre, dijital oyun bağımlılığı toplam puanı ile anne-baba tutum algısı toplam ve psikolojik özerklik alt boyut puanları arasında pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır.

Odabaşı'nın (2013) 11-14 yaş aralığında 75 öğrenci ile yürüttüğü çalışmada, öğrencilerin duygusal zekâ düzeylerini ana baba tutumları açısından incelenmiştir. Analiz sonucunda ana-baba tutumu ile duygusal zekanın yüksek düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür.

Teke ve diğerleri (2020) 9-11 yaş aralığında 427 öğrenci ile yürüttüğü çalışmada, öğrenciler tarafından algılanan annenin ve babanın tutumları ile sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda, anne-babadan algılanan demokratik tutum ile sosyal kaygı arasında ilişki bulunmazken, anne-babadan algılanan otoriter tutum ile sosyal kaygı arasında anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur.

Yıldız, (2019) 582 ilköğretim beşinci ve altıncı sınıf öğrencisi ile yürüttüğü çalışmada, öğrencilerin algıladıkları anne baba tutumları ile sosyal beceri ve saldırganlık düzeyleri

arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda, öğrencilerin sosyal beceri düzeyleri ve ebeveyn tutumları arasında pozitif yönlü, öğrencilerin saldırganlık düzeyleri ile algıladıkları ebeveyn tutumları arasında negatif yönlü, öğrencilerin saldırganlık düzeyleri sosyal becerileri arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak ebeveyn tutumlarının, sosyal beceri ve saldırganlık puanlarını öngördüğü anlaşılmıştır.

Bolattekin (2014), özel kolej ve özel anaokullarında eğitim gören 4-6 yaş grubu çocukların ebeveyni olan iki yüz kişi ile yürüttüğü çalışmada, ebeveynlerin anne-baba bağlanma stili ve ebeveyn tutumları ile çocuklarının davranış problemleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda, kız çocuklarının erkek çocuklarına göre daha az davranış problemi gösterdiği ve sosyal davranışlarda kız çocuklarının erkek çocuklarından daha başarılı olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda anne babalarına güvenli bağlanan çocuklarda, akran sorunları ve total güçlükler, davranışsal ve duygusal sorunlara, hiperaktivite ve dikkat eksikliğine rastlanmazken anne babalarına korkulu bağlanan çocuklarda akran sorunlarına rastlanmıştır.

Yılmaz, (2020) 188 beş ve altı yaş grubu çocuk, bu çocukların öğretmenleri ve anne-babaları ile yürüttüğü çalışmada, çocukların sahip oldukları öz düzenleme becerisi ile anne baba tutumlarının ilişkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda, aşırı koruyucu anne baba tutumu ile çocukların kontrol beceri düzeyleri arasında düşük düzeyli ve negatif yönlü, ebeveynlerin aşırı koruyucu, demokratik, otorite yanlısı, izin verici tutumları ve çocukların düzenleme becerileri arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunmuştur. Anne-babaların izin verici, demokratik, otorite yanlısı tutumlarıyla çocuklara ait kontrol becerileri arasında ise anlamlı bir ilişkiye ulaşılamamıştır.

Temel (2021) 120 öğrenci ve 120 anne-baba ile yürüttüğü çalışmada, ortaokul öğrencilerinde anne baba yaklaşımları ve siber zorbalık arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda, öğrencilerin izin verici ve otorite yanlısı anne baba tutumlarıyla karşı karşıya kalmalarının siber zorba davranışlara maruz kalmalarını daha da arttıracacağı, internette geçirdikleri süreleri denetleyen ve demokratik tutuma sahip ebeveynlerin çocuklarında ise siber zorba davranışlara maruz kalmalarının azalacağı belirlenmiştir.

Doğdu, (2021) altı yedi ve sekizinci sınıf 80 çocuk ve bu çocukların aileleriyle ile yürüttüğü çalışmada çocukların özgüven düzeyleri ile ebeveyn yaklaşımları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucuna göre çocukların özgüvenlerinin orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Anne baba yaklaşımlarının demokratik anne baba tutumu yüksek düzeydeyken

koruyucu anne baba tutumunun ortalama seviyede olduğu, baskıcı anne baba yaklaşımıyla ilgisiz (kayıtsız) anne baba tutumunun düşük seviyede olduğu görülmüştür.

Bedir, (2021) ortaokul düzeyindeki 464 öğrenci ile yürüttüğü çalışmada öğrencilerin anne baba yaklaşımları ile okula bağlanma düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma neticesinde, algılanan anne baba yaklaşımlar ile okul bağlılığı puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunurken, algılanan anne baba tutumlarının cinsiyete, yaşa, gelir düzeyine, kardeş sayısına, cep telefonuna sahip olma durumuna, kendisine ait odasının olmasına göre farklılaştığı bulunmuştur. Ayrıca, öğrencilerin anne baba yaklaşımlarının okula bağlanma düzeylerini yordadığı görülmüştür.

Karcı ve Topkaya (2021) 808 lise öğrencisi ile yürüttüğü çalışmada, ergenlerin algıladıkları annelerinin ve babalarının tutumlarının umut ve iyi oluş düzeyleri ile ilişkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda yüksek düzeyde anne baba kabulü, sevgisi ve ilgisi olan ergenlerde psikolojik iyi oluş, umut, iyimserlik, bağlılık, ilişkililik, kararlılık ve mutluluk düzeylerinin ve ebeveynlerinde sıkı denetim-kontrolü olan ergenlerin bağlılık düzeylerinin yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca sıkı anne baba kontrolü ile kararlılık, umut, iyi oluş, iyimserlik, mutluluk arasında ilişki olmadığı görülmüştür.

Çakır (2018) çalışmasında madde kullanan ve kullanmayan ergenlerin, anne baba tutumlarını ve aile işlevlerinin karşılaştırılmasını amaçlamıştır. Araştırma sonucunda madde kullanan öğrencilerin, koruyucu tutum ve otoriter tutum puanlarının madde kullanmayanlara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülürken, demokratik tutum puanlarının ise anlamlı düzeyde düşük olduğu bulunmuştur.

Karakayalı'nın (2020) 454 öğrenci ile yürüttüğü çalışmada, ergenlerde farklı saldırganlık türleriyle ana-baba yaklaşımları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda ebeveyn kabulü, sevgisi, ilgisi düşük ve anne ve baba kontrolü sıkı, denetim düzeyleri yüksek olan öğrencilerin fiziksel, sözel, öfke, düşmanlık saldırganlık düzeylerinin de yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca fiziksel olarak erklerin kızlara göre daha saldırgan oldukları, kızların ise öfke ve düşmanlık boyutunda ise erkeklerden daha saldırgan olduğu görülmüştür.

Özdemir, (2021) 517 ergenle yürüttüğü çalışmada, ergenlerin algıladığı ebeveyn yaklaşımlarının depresyon, anksiyete, stres düzeyleri ile ilişkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda ergenlerin algıladığı ebeveyn yaklaşımlarının, depresyon, anksiyete ve stres düzeyleri ile ilişkili olduğu görülmüştür. Ayrıca demokratik ve müsamahakâr ailelerde ergenlerin depresyon ve anksiyete düzeyleri normal, izin verici-ihmkâr ve otoriter ailelerde

ise çok yüksek düzeyde ilişki saptanmıştır. Depresyon, anksiyete ve stres düzeylerinin cinsiyet ve yaşa göre farklılaştığı bulunmuştur.

Yeniçeri'nin (2020) 100 lise üçüncü sınıf öğrencisi ile yürüttüğü çalışmada, öğrencilerin anne baba tutumlarının sosyal beceri düzeylerine etkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, gelir durumuna göre farklılık görülmezken, anne babanın birliktelik durumu cinsiyete göre farklılaştığı bulunmuştur. Ayrıca anne baba tutumları ve sosyal beceri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Demir'in (2022) 18 yaş üstü 315 kişi ile yürüttüğü çalışmada, anne baba tutumları ile psikolojik zihinlilik düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda, araştırmaya katılan kişilerin psikolojik zihinlilik düzeylerinin cinsiyete, medeni duruma, anne tutumuna, baba tutumuna, eğitim durumuna ve anne eğitim durumuna göre farklılaştığı bulunmuştur. Ayrıca, anne baba tutumuna ilişkin boyutların psikolojik zihinlilikle ilişkili olduğu belirlenmiştir.

Araştırmalar incelendiğinde ağırlıklı olarak anne baba tutumlarının 6-18 yaş dönemindeki çocukların üzerindeki etkilerinin incelendiği, sosyal beceri, zorbalık, öz düzenlenme, özgüven gibi değişkenlerle ilişkisine bakıldığı görülmektedir. Bu bağlamda anne baba tutumlarının bahsi geçen değişkenler üzerindeki etkisinin tek bir ortak sonuçta toplanmadığı bazı çalışmalarda ilişki anlamlı iken bazılarında ilişkiye rastlanmadığı söylenebilir.

3.2. Anne Baba Tutumları ile İlgili Uluslararası Araştırmalar

Baker ve diğerlerinin (2010) sekiz yaşında çocuğu olan 164 ebeveyn ile yürüttüğü çalışmada, farklı sosyal duygusal davranışları olan anne-baba ve çocukların arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sürecinde ebeveynlerin sosyal duygusal davranışları, duygusal tutumlarını ve çocuklarının sosyal işlevlerini değerlendiren ölçeklere katılım göstermiştir. Araştırmanın bulgularına göre, ailelerdeki duygusallık ve toplumsallaşma davranışlarında, cinsiyet farklılığının olmadığı ve sosyal duygusal davranışlarındaki uyumun genel olarak aynı çıktığı görülmüştür. Ayrıca araştırma sonuçları babaların çocukların duygularına verdikleri tepkiler ve duygusal tutumları ile çocukların sosyal yeterliliklerinin ilişkilendirildiği görülmüştür.

Bonnaire ve Phan (2017) ebeveyn tutumları, ergenlerin aile işleyişi algısı ve internette oyun oynama bozukluğu arasındaki ilişkilerini incelemiş ve cinsiyet farklılıklarını araştırmıştır. Okula devam eden 434 ergenden oluşan bir örneklemden, 383 bozukluğu olmayan oyuncu (196 erkek; 187 kadın) ile 37 oyun oynama bozukluğu olan oyuncu (29 erkek; 8 kadın)

karşılaştırılmıştır. Bozukluğu olmayan oyuncular daha iyi bir aile uyumuna sahipken, bozukluğu olan oyuncular daha fazla aile çatışmasına ve daha zayıf bir aile ilişkisine sahiptir. Her iki cinsiyet için ebeveyn izleme, çatışmalar ve aile ilişkisi internette oyun oynama bozukluğu ile ilişkilidir. Bu bulgular, ebeveyn tutumlarının ve aile işleyişinin ergenlerde internette oyun oynama bozukluğunun ortaya çıkması ve cinsiyet özellikleri üzerindeki güçlü etkisini vurgulamaktadır.

Xie ve diğerlerinin (2017) Çin'deki anne baba profilleri ve anne babalar arasındaki farklılıkları araştırmışlardır. Elde edilen sonuçlara göre anne baba tutumlarının farklılık gösterdiği ve anne ve babalar arasında yapılan kıyaslamada annelerin babalara kıyasen daha otoriter olduğu gözlenmiştir. Çocukların cinsiyet faktörünün anne ve babalar üzerindeki etkisi anlamlı bulunmuştur. Çocuk yetiştirme tutumlarında baskın olan tutumun otoriter tutum olduğu, anne ebeveynlik rolünün baba ebeveynlik rolüne göre daha otoriter tutumlar sergilediğini ve anne tutumlarının baba tutumlarından önemli ölçüde farklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Banerjee ve Khanna'nın (2018) Hindistan'da yaşayan çalışan ve çalışmayan annelerin ergenlik dönemindeki farklı cinsiyetteki çocuklarının sosyal becerilerinin boyutlarına farklı anne baba stillerinin etkisini incelemiştir. Çalışma sonucunda, sosyal beceri boyutlarından hiçbirinin erkek ve kız ergen çocuklar arasında anlamlı farklılık göstermediği ancak çocuklarının sosyal beceri düzeylerinin çalışan anneler lehine farklılaştığı görülmüştür.

Emagnaw ve Hong'un (2018) yedinci sınıf ve sekizinci sınıf öğrencileri ile yürüttüğü çalışmada, gençlik okulunda anne baba tutumu, olumlu sosyal davranış tutumları ve öğrencilerin okul başarıları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bulgulara göre anne-babaların tutumuyla çocuklarının okul başarısı arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu bulunmuştur.

Lee ve diğerlerinin (2022) ebeveyn medya kullanımının, medyaya ilişkin ebeveyn tutumunun ve anne baba tutumlarının çocukların medya kullanımı üzerindeki etkisini incelemiştir. 4-6 yaş arası çocuğu olan 1020 ebeveyn, medya kullanımı, medyaya ilişkin olumlu ve olumsuz tutumlar, ebeveynlik tutumları ve çocuklarının medya kullanımı hakkında anket doldurmuştur. Sonuçlara göre, ebeveynin medya süresi ile çocuğun gündüz ve gece medya kullanımı arasında anlamlı bir pozitif ilişki bulunmuştur. Ek olarak, ebeveynin medya kullanımına yönelik olumlu tutumu, çocuğun gündüz medya kullanımı ile pozitif olarak ilişkilirken, çocuğun gece medya kullanımı ile ilişkili bulunmamıştır. Ebeveynin medyaya yönelik olumsuz tutumunun, çocuğun gündüz ve gece medya kullanımı ile ilişkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Genel sonuç olarak, ebeveynin medya kullanımına yönelik olumlu

tutumu, çocuğun gündüz medya kullanımının en güçlü göstergesi olmuştur ve maddi ödüller, çocuğun gece medya kullanımını yordamamıştır.

Uluslararası araştırmalar incelendiğinde anne-baba tutumlarının genelde anne ve baba mevcut durumundan ,anne baba sosyal duygusal davranışı, ebeveynler arası farklılıklar, çalışan-çalışmayan ebeveyninden kaynaklanan farklılıklar, ebeveyn medya kullanımı kaynaklı farklılaşmaların olup olmadığını inceledikleri görülmektedir. Bu noktada araştırma sonuçlarının farklılaşmakta olduğu görülmektedir.

3.3. Eleştirel Düşünme ile İlgili Ulusal Araştırmalar

Literatür taraması sonucunda eleştirel düşünmenin farklı (okuduğunu anlama, akademik başarı durumu, demografik özellikler, sosyoekonomik durum, televizyon izleme v.s) değişkenler açısından incelendiği görülmüş, araştırma konusu ile ilgili çalışmalar sonuçları ile birlikte aşağıda yer verilmiştir.

Kıran (2019) tarafından ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme beceri düzeyleri ile okuduğunu anlama başarı durumları arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada 702 öğrenciden veri toplanmıştır. Araştırma sonucuna göre, cinsiyete göre kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha fazla eleştirel düşünebildikleri ve genel olarak ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin orta düzeyde okuduğunu anlama ve eleştirel düşünme becerilerine sahip olduğu sonucuna varılmıştır..

Demir (2006) ilköğretim 4 ve 5 sınıflarında olan öğrencilerinin sosyal bilgiler derslerinde eleştirel düşünme düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelemiştir. Çalışmanın örneklemi dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinden oluşmuştur. Araştırmanın sonucunda, genel olarak öğrencilerin yüksek düzey eleştirel düşünme becerilerine sahip oldukları ve öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin sınıf düzeyi ile sosyal bilgiler programı değerlendirme ve çıkarım eleştirel düşünme beceri alanlarında beşinci sınıf öğrencileri lehine, açıklama eleştirel düşünme beceri alanında ise dördüncü sınıf öğrencileri lehine anlamlı anlamlı olarak farklılaştığı ortaya çıkmıştır.

Kara (2019) ilkokul 4. sınıfa devam eden 1066 öğrenci ile yürüttüğü çalışmada, öğrencilerin eleştirel düşünme ve demokratik tutumları arasındaki ilişkiyi çeşitli demografik özelliklere göre incelemenin yanında öğrencilerin eleştirel düşünme tutumları ve demokratik tutumlarının arasında ilişki olup olmadığını belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin eleştirel düşünme tutumu düzeyi yükseğe yakın belirlenirken, demokratik tutum düzeyleri yüksek çıkmıştır. Öğrencilerin eleştirel düşünme ve demokratik tutum düzeyleri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki belirlenmiştir.

Aydoğdu (2020) ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme algıları ile akademik başarıları arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlayan ve 500 dördüncü sınıf öğrencisinden oluşan araştırmada, öğrencilerde akıl yürütme ve etraflıca düşünme algılarının yüksek bulunurken esneklik ve yorumlama algıları düşük bulunmuştur. Düşük, orta ve yüksek sosyoekonomik statüde yer alan öğrencilerin akıl yürütme ve etraflıca düşünme puanlarının yüksek olduğu görülmüştür. Öğrencilerin cinsiyeti açısından eleştirel düşünme puanları arasında kız öğrenciler lehine farklılık görülürken, anne ve babanın eğitim düzeyine göre bakıldığında eleştirel düşünme algılarında anneler lehine farklılık görülmüştür. Son olarak eleştirel düşünme algıları ile akademik başarılarının orta düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur.

Arı, (2020) ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerine beceri temelli eleştirel düşünebilme öğretiminin eleştirel düşünme becerisine etkisi olup olmadığının belirlenmesi amaçlanan çalışmada öğrencilerin eleştirel düşünme öğretimine yönelik görüşlerinin de öğrenilmesi amaçlanmıştır. Sonuç olarak deney ve kontrol grubu öğrencilerinin analiz, değerlendirme, yorumlama, öz düzenleme alt boyutlarında ön test ve son test puanları arasında deney grubu lehine fark bulunmuştur. Çıkarım ve açıklama alt ölçeklerinde ise fark bulunmamıştır.

Karabacak, (2011) ilkokul beşinci sınıf 610 öğrenci ile yürüttüğü çalışmada, öğrencilerin eleştirel düşünme becerinin ne seviyede olduğunu belirlemeyi amaçlamıştır. Sonuç olarak öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin üst seviyede olduğu bulunmuştur. Sınıf öğretmenleri kadın olan, yüksek sosyoekonomik düzeyde olan, sınıf mevcutları orta kalabalıkta olan öğrenciler lehine farklılık bulunmuştur. Eleştirel düşünme-öz düzenleme becerisinde kız öğrencilerin lehine farklılık bulunmuştur. Son olarak Türkçe dersinde yüksek beceriye sahip öğrencilerin eleştirel düşünme becerileri de yüksek bulunmuştur.

Korkmaz ve Yeşil'in (2009) ilköğretim ortaöğretim ve yükseköğretim kademesi son sınıflarında öğrenim gören 395 ile yürüttüğü çalışmada, öğrencilerin eleştirel düşünme düzeylerini belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışma sonucunda; öğrencilerin eleştirel düşünme eğilimi ve düzeyinin "orta" seviyede olduğu belirlenmiştir. Ayrıca ortaöğretim kademesinde alınan eğitimin ve yüksek öğretimde alınan eğitimin yükseköğretim lehine anlamlı farklılaştığı bulunmuştur. Araştırmacılar yüksek öğretimin eleştirel düşünmeye katkı sağladıklarını ancak bu katkının yeterli düzeyde olmadığını öne sürmüşlerdir.

Korkmaz, (2018) yeniden düzenlenen eleştirel düşünme becerileri temelli konuların ilkokul dördüncü sınıf öğrencileri ve öğretmenlerdeki etkisini belirlemeyi amaçladığı çalışması sonucunda, öğretmenlere yönelik hazırlanan eleştirel düşünme becerileri eğitiminin ve

öğrencilere yönelik yeniden düzenlenen konuların eleştirel düşünme becerilerini ve konuların kılta kalıcılığını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

3.4. Eleştirel Düşünme ile İlgili Uluslararası Araştırmalar

Cleveland (2015) yaptığı araştırmada, ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerini “Sokratik Sorgulama Yöntemi” temelli eleştirel düşünme kursuna tabi tutmuştur. Öğrencilere bu yöntemi kullanarak eleştirel düşünebilmeyi öğretmek amaçlanmıştır. Araştırma sonucuna göre, öğrencilerin bu yöntemini kullanmalarının onlarda kendi görüşlerine zıt fikirleri değerlendirme yeteneklerini geliştirmiştir. Oturumlar süresince eleştirel düşünme için gerekli akıl yürütme standartlarını, öğrenci merkezli iletişim kullanmalarını artırmıştır. Sonuç olarak, bu yöntemin öğrencilerde eleştirel düşünmeyi teşvik ettiği, esnek ve etkili bir öğretim stratejisi olduğu görülmüştür.

Florea ve Hurjui (2014) ilkokul çocuklarında eleştirel düşünme adlı çalışmalarında, genç okul çocuklarında eleştirel düşünmeyi geliştirmek için en uygun yöntem ve teknikleri belirlemeyi amaçlamıştır. Öğretim tekniği olarak, statik bağlam ve dinamik bağlam (prosedürel) belirlenmiştir ve eleştirel düşünmenin gerçekleşmesi için öğretme-öğrenmede statik bağlam tekniğini yerleştirmişlerdir. Bu bağlamda eleştirel düşünme gelişiminin her aşamasına özgü eleştirel düşünme çerçevesini belirlemeyi amaçlamışlardır. Sonuç olarak öğrenciler, eleştirel düşünmeyi geliştirme yöntemlerini kullanarak, daha yüksek bilişsel hedef seviyelerine (sentez, değerlendirme, yaratma) ulaşmışlardır.

Raymond’ın (2016) Hong Kong’daki ilkokullarda müzikte eleştirel düşünmeyi geliştirmenin mevcut durumunu incelemeyi ve eleştirel düşünme becerilerinin etkili bir şekilde nasıl geliştirilebileceğini keşfetmeyi amaçlayan çalışmanın sonuçları, Hong Kong ilkokul öğretmenlerinde eleştirel düşünme becerilerinin uygulanmasına yönelik kabul ve inançların olumlu olduğunu göstermektedir. Öğretmenlerin eleştirel düşünme becerilerini kullanarak mesleki taahhütleri, öğretmenlerin uygulama anlayışı ve becerileri, öğrencilerin katılımı ve farklılaşması, okulların ve hükümetin desteği ile ilgili kaynaklar ve uygulamanın etkililiğini engelleyen zorluklar bulunmuştur. Bunların giderilmesi ile daha etkili bir şekilde eleştirel düşünmenin geliştirilebileceği keşfedilmiştir.

Yang (2012) sınıf içi uygulamalarla eleştirel düşünme becerisi öğretimine yönelik olan ve eleştirel düşünme becerilerini temel alan etkinliklerin ortaokul 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme becerilerine etkisinin belirlenmesini amaçlamıştır. Araştırmanın sonucuna göre, eleştirel düşünme becerisi öğretimine yönelik olan sınıf içi uygulamalar öğrencilerin eleştirel düşünme yeteneklerini ve eylemlerini geliştirmektedir.

Brown (2016) beş ve sekizinci sınıf öğrencilerinin matematik derslerinde sorularına cevap yazarken cevaplarını doğru göstermek için ihtiyaç duydukları eleştirel düşünme becerisini öğretmeyi hedefleyen araştırmacı bir program hazırlamıştır. Go Math isimli bu program öğrenmelere uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda öğretmenlerin kendi mesleki gelişimlerinin öğrencilere eleştirel düşünmeyi öğretecek stratejiler ve yollar geliştirmesi konusunda yardımcı olacağı fikrine ulaşılmıştır.

Literatür taraması sonucu eleştirel düşünme değişkeninin yurt içi ve yurt dışı çalışmalarına bakıldığında ilkököl, ortaokul ve ergenler üzerindeki çalışmaların yoğun olmadığı fakat buna rağmen yukarıda görüldüğü gibi mevcut durumda ne kadar eleştirel düşünebildikleri ve yanında çeşitli değişkenler açısından incelendiği görülmektedir. Farklı sonuçlara ulaşan araştırmaların mevcut olmasından dolayı eleştirel düşünmenin bu yaş gruplarında ve değişkenler açısından ne kadar yordandığına ilişkin ortak bir noktaya varılamamaktadır.

3.5. Sosyal Beceri ile İlgili Ulusal Araştırmalar

Sosyal beceri ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında en yoğun araştırmaların 6-14 yaş aralığını kapsadığı görülmektedir. Bu yaş aralığındaki çocukların sosyal becerileri cinsiyet ve aile değişkenleri açısından yoğun bir şekilde incelenirken okul başarısı, bilişsel farkındalık, hazır bulmuşluk gibi değişkenler açısından da incelenmektedir.

Ayar (2022) ilkököl dördüncü sınıf öğrencilerinin yaratıcı düşünme, üst bilişsel farkındalık, dikkat ve sosyal beceri düzeylerine akıl ve zeka oyunlarının etkisinin incelenmiştir. Tek grup deneysel model ile yürütülen araştırmada elde edilen sonuçlara göre, öğrencilerin yaratıcı düşünme, üst bilişsel farkındalık, dikkat ve sosyal beceri gelişimini akıl ve zeka oyunlarının desteklediğini; yaratıcı düşünme ve dikkatin kalıcı etkisini sürdürdüğü ancak üst bilişsel farkındalık ve sosyal becerinin etkisinin devam etmediğini göstermektedir. Derse katılım, derse odaklanma, sorulara hızlı cevap verebilme, okul başarısının artması, ders çalışma süresinin artması gibi derslere ve sınıf içi öğrenmelere olumlu etkileri tespit edilmiştir.

Gözler ve diğerleri (2020) 340 4. sınıf öğrencisinin sosyal beceri düzeylerinin ve günde oyun oynama süresi, tercih ettiği oyun alanı, oyunda tercih ettiği kişi sayısı ve cinsiyet değişkenlerine göre farklılaşma durumunu ortaya koymayı amaçlamıştır. Sonuçlara göre öğrencilerin sosyal beceri puanları günde ortalama oyun süresi, oyunda tercih ettikleri kişi sayısı oyun oynarken tercih ettikleri oyun alanlarına göre istatistiksel anlamda anlamlı farklılık göstermektedir.

Gündüz (2021) 254 öğrenci ve 254 anne babası ile ilkokul üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerinin anne babalarının zeka ve özgecilik özellikleri ile çocukların sosyal becerileri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Üçüncü sınıf öğrencilerin dördüncü sınıf öğrencilere göre sosyal becerileri farklılaşmaktadır. Anne babaların duygusal zeka puanları ile özgecilik puanları arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Anne babaların özgecilik puanları ile çocukların sosyal beceri puanları arasında düşük ilişki bulunmuştur.

Kam (2019) üçüncü sınıf öğrencilerinin sosyal becerilerini geliştirmesi için bir program geliştirmiştir. Geliştirdiği bu programın öğrencilerin sosyal becerilerine etkisini belirlemek için çalışma yürütmüştür. Çalışma 10 deney ve 10 kontrol grubu olmak üzere 180 öğrenci ile yürütülmüştür. Sonuçlara göre, deney grubunda yer alan öğrencilerin sosyal beceri düzeylerinin değiştiği görülmüştür. Uygulanan programın öğrencilerin sosyal becerilerini arttırdığı tespit edilmiştir.

Saygın (2022) sosyal beceri temelli etkinliklerin ilkokul öğrencilerinde eleştirel düşünmeye ve empatik eğilimlere olan etkisini belirlemeyi amaçladığı ve deney-kontrol grubu ile yürütülen çalışmasına 49 öğrenci katılmıştır. Araştırmada deney grubunun puanlarının anlamlı olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte sosyal beceri temelli etkinlik sürecinin, deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin sosyal beceri ve empatik eğilimlerine göre farklılaştığı farkın deney grubu lehine olduğu görülmüştür. Ayrıca deney grubu öğrencilerinin sosyal beceri ve empatik eğilim puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Türkyılmaz (2018) ilkokul birinci sınıfta öğrenim gören 249 öğrenci ile yürüttüğü çalışmada, öğrencilerin sosyal yeterlikleri, olumsuz sosyal davranışları ve hazır bulunuşluk becerilerini çeşitli değişkenlere göre incelemiştir. Araştırma sonucunda, okul öncesi eğitim alma durumu, cinsiyet ve anne- baba öğrenim düzeylerine göre sosyal yeterlik, olumsuz sosyal davranış ve hazır bulunuşluk becerileri farklılık göstermiştir. Ayrıca öğrencilerin sosyal yeterlik ve hazır bulunuşluk becerileri pozitif yönlü ilişkili bulunmuştur.

Uçan (2019) 553 ilkokul öğrencisinin sosyal beceri düzeyi ve anne baba tutumları arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmada öğrencilerin sosyal beceri düzeyleri ile anne babanın demokratik ve koruyucu tutum arasında pozitif, otoriter ve izin verici tutum arasında ise negatif yönlü ilişki saptanmıştır. Ayrıca demokratik anne baba tutumuna sahip olmanın çocuklarda sosyal beceri düzeylerini pozitif, otoriter anne tutumuna sahip olmanın ise sosyal beceri düzeylerinin negatif yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ek olarak anne baba tutumlarının ilkokul çocuklarının sosyal beceri düzeyini önemli ölçüde yordadığı tespit edilmiştir. Anne babaların

demokratik tutum düzeyleri arttıkça çocukların sosyal beceri düzeyleri arttırdığı, otoriter tutum düzeyleri arttığında ise sosyal beceri düzeylerinin azaldığı bulunmuştur.

Pala Özçelik (2020) 6-10 yaş aralığında olan 189 öğrenci ile yürüttüğü çalışmada çocukların sosyal beceri gelişim düzeyi ile anne baba tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma sonuçlarına göre, sosyal beceri ile anne baba tutumları arasında negatif yönlü ilişki bulunmuştur. Anne ve babaların tutumlarını otoriter algılama arttıkça çocukların sosyal beceri düzeyleri azalmaktadır. Demokratik tutum algılama arttıkça ise sosyal beceri düzeyleri de artmaktadır. Buna ek olarak öğrencilerin sınıf ve yaş seviyelerinin yükselmesi hem anne baba tutumları hem de sosyal beceri gelişiminde pozitif yönde bir değişim oluşturmuştur. Ayrıca anne baba tutumlarında cinsiyete, kardeş sayısına, birliktelik durumuna göre farklılık görülmemiştir.

Topaç (2022) anasınıfı öğrencileri için şarkı ağırlıklı değerler eğitimi programı geliştirmiştir ve bu programının anasınıfı öğrencilerinin sosyal beceri kazanımlarına etkisini saptamayı amaçlamıştır. Ön test-son test ve deney grubu (30 kişi), kontrol grubu (30 kişi) kullanılmıştır. Program 12 haftada 24 oturumdan oluşan bir uygulama sürecidir. Şarkı ağırlıklı değerler eğitimi programının sonucuna göre, anasınıfı çocuklarının sosyal beceri kazanımına kalıcı düzeyde etki sağladığı belirlenmiştir.

3.6. Sosyal Beceri ile İlgili Uluslararası Araştırmalar

Correia-Zanin ve Marturano (2016) yaptıkları “ilkokula başlarken: bilişsel yeterlilik, sosyal beceriler, davranış ve stres” adlı çalışmada, akademik başarı, genel zekâ, sosyal beceriler, davranışsal uyum ve stres göstergelerindeki istikrar ve değişimin 1. 2. ve 3. yıl arasında değerlendirilmesini amaçlamışlardır. Örneklem 151 çocuktan oluşmuştur (79 erkek-72 kız). Araştırmanın sonuçlarına göre, değişkenlerin en azından orta düzeyde kararlılığını ve akademik başarıda sürekli bir artışı göstermiştir. Kızlar, sosyal beceriler ve davranışsal uyum konusunda daha iyi göstergeler göstermiştir. Çocuklar 1. yılda daha fazla dışa dönük davranışlar gösterirken, 2. yılda daha fazla stres belirtisi, 3. yılda daha fazla genel zekâ, daha fazla akademik sosyal beceri ve daha az stres belirtisi göstermişlerdir. Bu eğilimler, geçişin 2. yıla kadar uzandığını, oysa gelişimsel başarıların 3. yılda pekiştirildiğini göstermektedir.

Nugraha ve diğerleri (2018) tarafından geleneksel oyun temelli öğrenmenin öğrencilerin sosyal becerileri üzerindeki etkisini belirlemek ve geleneksel oyun temelli öğrenme ile açıklayıcı öğrenmenin öğrencilerin sosyal becerileri üzerindeki farklı etkisini bulmak için yapılan araştırmanın örneklemi deney grubu olarak 30 öğrenci ve kontrol grubu olarak 25 öğrenci olmak üzere 55 ilkokul dördüncü sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Araştırma sonuçlarına

göre, öğrencilerin geleneksel oyunu kullanmanın sosyalleşme becerisini öğrenmeleri üzerinde anlamlı bir etkisi olduğuna rastlanmıştır. Geleneksel oyun temelli öğrenmede öğrencilerin sosyal becerilerinde çok yüksek ortalama, yüksek, yeterli ve düşük ortalama farkı vardır.

Lavasani ve diğerleri (2011) yaptıkları çalışmada işbirlikçi öğrenmenin ilköğretim birinci sınıf kız öğrencilerinin sosyal becerilerine etkisini ölçmeyi amaçlamışlardır. 1. sınıftaki 74 öğrenci (37 deney grubu ve 37 kontrol grubu) ile gerçekleştirilen çalışma sonuçlarına göre, sosyal beceriler açısından deney grubunun kontrol grubuna göre anlamlı olarak daha yüksek olduğunu göstermiştir. Ek olarak, işbirlikli öğrenme yönteminin geleneksel yöntemle göre öğrencilerin sosyal becerileri üzerinde daha fazla etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Diri ve diğerleri (2022) Genaveh'teki ilkokul öğrencilerinin sosyal becerileri üzerinde “haysiyet planı eğitiminin” etkinliğini araştıran çalışma gerçekleştirmiştir. 30 kişilik ilkokul üçüncü ve dördüncü sınıf kız öğrencilerinden seçilmiş ve daha sonra 15 deney ve 15 kontrol olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Sonuçlara göre, haysiyet planının uygulanmasından sonra iletişim becerilerinin miktarı ve sosyal becerilerin miktarı artmıştır. Bu nedenle, haysiyet planının uygulanmasının öğrencilerde sosyal ve iletişim becerilerinin gelişmesine yol açtığı tespit edilmiş ve bu planın her seviyedeki öğrencilere uygulanmasını önerilmiştir.

Peren ve diğerleri (2007) okul öncesindeki dönemde olan çocuklarının duygusal ve prososyal davranışlarını incelemiştir. Çalışma 1060 anne baba, öğretmen ve çocuktan oluşmaktadır. Bulgulara göre, erkeklerin kızlardan daha yüksek düzeyde aşırı hareketli olduklarını ve daha düşük düzeyde prososyal davranış sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ek olarak çalışma da anne babanın eğitim düzeyi düştükçe çocukların daha aşırı hareketli olduğu bulgularını da elde etmişlerdir.

Hussein (2013) 10-12 yaş grubundan 623 çocukla yürüttüğü çalışmada zorba, mağdur ve hem zorba hem mağdur öğrencilerin, sosyal ve duygusal beceri düzeylerini incelemiştir. Araştırma sonucuna göre, kızların zorbalık davranışlarına erkeklerden daha az dahil oldukları tespit edilmiştir. Zorbalık yapan ve zorbalığa maruz kalan çocukların, zorbalık yapmayanlara göre sosyal kurallara ve nezaket davranışlarına uyma olasılıklarının daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Sosyal ve duygusal becerilerin birlikte kazandırılması zorbalık sorunlarını çözmek için etkili müdahale aracı olabileceği belirlenmiştir.

Besi ve Sakellariou (2019) çocuklarda sosyal becerilerin geliştirilmesinde okul öncesi ve ilkokul öğretmenlerinin önemine ilişkin görüşler incelenmiştir. Araştırma Yunanistan'ın 13 farklı eğitim bölgesindeki ilkokullarda görev yapan 784 okul öncesi öğretmeni, 634 öğretmen ve 184 ilkokul müdürüyle yürütülmüştür. Araştırma sonucuna göre, öğretmenlerin çocukların

okula yönelik tutumlarını, algı ve akademik becerilerin kazanmalarını daha az önem verirken öğrencilerin sosyal becerilerinin geliştirilmesine yönelik davranış ve iletişim ile ilgili konulara daha fazla önem verdikleri görülmüştür.

Literatür taramasına göre okul çağı çocuklarında sosyal beceri, okul ve sınıf içi gerçekleşen öğrenme tekniklerinden olumlu etkilenmektedir. Anne- baba tutumu ve cinsiyet açısından çocukların sosyal becerilerinde farklılaşmaların mevcut olduğunu gösteren çalışmalara rastlanmıştır. Bunun dışında sosyal beceri kazandırmanın okul içi huzurlu, zorbalıktan uzak ortamların gelişmesi ve okul başarısının artması için gerekli olduğunu tespit eden çalışmalar görülmektedir.

4. BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeline, çalışma grubuna, veri toplama araçlarına, verilerin toplanma sürecine ve analizine yer verilmiştir.

4.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, nicel araştırma yöntemlerinden biri olan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır (Karasar, 2011). Bu bağlamda ilkokul öğrencilerinin algıladıkları anne baba tutumları ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkide eleştirel düşünmenin aracı rolü incelenmiştir. Değişkenler arasındaki öngörülebilirlik ilişkilerini incelemek için Yapısal Eşitlik Modellemesi kullanılmıştır.

4.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubunu 2022-2023 eğitim öğretim yılında Bursa Nilüfer ilçesindeki üç devlet ilkokulunun 4. sınıfına devam eden öğrencileri oluşturmuştur. Katılımcılara ulaşma açısından seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışma grubunu 444 dördüncü sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Kayıp veriler ve uç değer analizi sonucunda 15 öğrenciye ait veri analiz dışında bırakılmıştır. Toplam 429 ilkokul öğrencisine ait veri bu araştırma kapsamında kullanılmıştır. Katılımcılara ilişkin bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1*Katılımcıların demografik özellikler*

Değişken		N	%
Cinsiyet	Kız	222	51,7
	Erkek	207	48,3
Kardeş Sayısı	Tek çocuk	65	15,2
	2 kardeş	246	57,3
	3 ve daha fazla	117	27,3
Anne Öğrenim Durumu	İlkokul	38	8,9
	Ortaokul	61	14,2
	Lise	134	31,2
	Üniversite	174	40,6
	Belirtmemiş	22	5,1
	İlkokul	24	5,1
	Ortaokul	53	12,4
Baba Öğrenim Durumu	Lise	137	31,9
	Üniversite	185	42,1
	Belirtmemiş	30	7,0

4.3. Veri Toplama Araçları

4.3.1. Kişisel Bilgi Formu: Bu form, araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Bu formun amacı katılımcıların kişisel bilgilerini toplamaktır. Öğrencilerin cinsiyeti, kardeş sayısı, anne-baba sağ veya boşanmış durumu ve anne-baba öğrenim durumunu belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır.

4.3.2 Anne Baba Tutum Ölçeği: Bu araştırmada ilkokul öğrencilerinin algıladıkları ebeveyn tutumlarını incelemek amacıyla Polat (1986) tarafından geliştirilen “Ana-Baba Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek, öğrencilerin anne ve babalarının kendilerine yönelik tutumlarını değerlendirmek üzere kullanılmıştır. “Pearson Momentler Çarpımı tekniği ile hesaplanan değişmezlik katsayıları anneler için .83, babalar için .88 olarak saptanmıştır”. Ölçek çocuklara ve gençlere uygulanabilmektedir ve herhangi bir zaman sınırlaması yoktur. Bir soru formu, ve bir yanıt kağıdından oluşmaktadır fakat anne ve babalar ayrı ayrı cevaplandırılmaktadır. Ölçekte 26 madde bulunmaktadır. Bunların 12 maddesi demokratik tutumu ifade eder ve 1 puan ile puanlanmaktadır. 14 maddesi ise otoriter tutumu ifade eder ve 0 puan ile puanlanmaktadır.

Yani aldığı puana göre ölçek maddeleri otoriter ve demokratik tutum ifadesini ortaya koymaktadır. 8-9 puan ölçeğin kesme noktasıdır ve 8-9 puandan daha düşük puan almak demokratik anne baba tutumunu ifade eder. Bu doğrultuda ölçekten alınan puanlar yükseldikçe otoriter tutum sergileniyor demektir. Bu çalışma kapsamında hesaplanan güvenilirlik katsayıları anneler için ,66 babalar için ise ,76 olarak ve ölçeğin tamamı için ,76 olarak saptanmıştır.

4.3.3 Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği: Uluçınar ve Akar (2021) tarafından geliştirilen “Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği (EDEÖ)” ilkökul çocuklarının eleştirel düşünme eğilimlerini ölçmeyi amaçlamaktadır. Ölçek “Olgunluk ve Açık Fikirlilik” alt boyutunda 4, “Dikkatli Olma ve Şüphecilik” alt boyutunda 5, “Meraklılık ve Sorgulama” alt boyutunda 5, “Yanlılık/Nesnellik” alt boyutunda 4 olmak üzere toplam 18 maddeden oluşmaktadır Ölçek dörtlü dereceli (1 hiçbir zaman, 4 her zaman) likert tipi bir ölçme aracıdır. Faktör analizi nihayetinde ölçeğin yapısının dört faktörde birleştiği saptanmıştır. Yapılan güvenilirlik analizlerine göre iç tutarlılık parametresi olan Cronbach alfa katsayılarının ise .60’ın üzerinde olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar doğrultusunda ölçeğin hem maddelerinin hem de boyutların genel anlamda güvenilir yapıda olduğu kabul edilmiştir. Bu çalışmada ise Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği iç tutarlılık katsayıları; olgunluk ve açık fikirlilik alt boyutu için ,63, dikkatli olma ve şüphecilik alt boyutu için ,66 meraklılık ve sorgulama alt boyutu için ,74 nesnellik alt boyutu için ,76 ve ölçeğin toplam puanı için ,84 bulunmuştur.

4.3.4 Sosyal Beceri Ölçeği: Yurdakavuştu (2012) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek dörtlü dereceli likert tipi bir ölçektir (4: Her zaman, 3: Sık sık, 2: Ara sıra, 1: Hiçbir zaman). Ölçeğin geliştirilmesine yönelik ön çalışmalardan sonra 20 maddeye düşen sosyal beceri ölçeğin cronbach alpha güvenilirliği 0,89 geçerliliği 0,90 bulunmuştur. Olumlu maddeler 4'ten 1'e, olumsuz maddeler 1'den 4'e doğru puanlanmıştır. Ölçekten alınan ortalama puanın 4'e yaklaşması çocukların sosyal beceri düzeylerindeki yüksekliğini, 1'e yaklaşması ise çocukların sosyal beceri düzeylerindeki düşüklüğü ifade etmektedir. Bu çalışma kapsamında yapılan iç tutarlılık katsayısı 0, 84 olarak bulunmuştur.

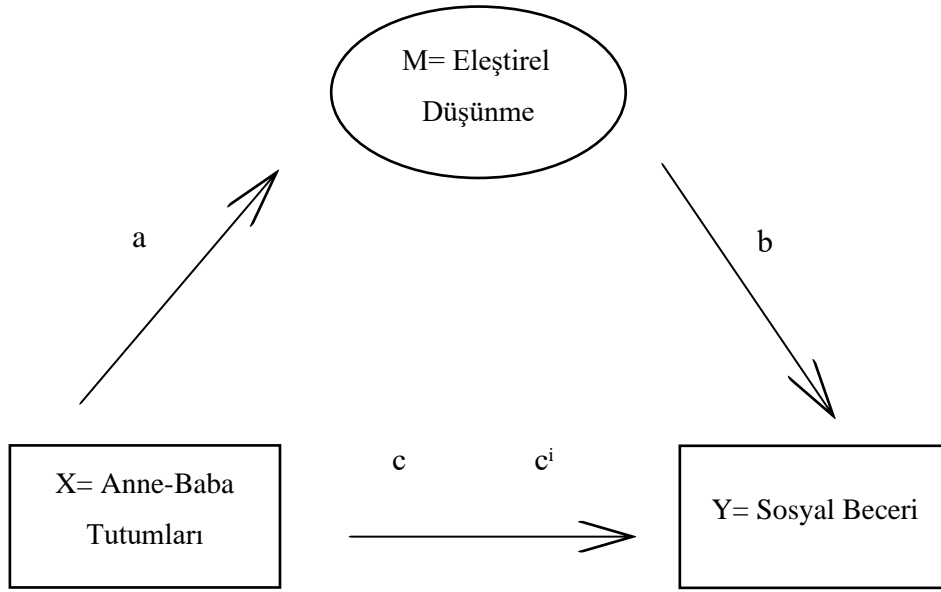
4.4 Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verileri, Bursa İl Milli Eğitim Müdürlüğü ARGE Birimi (69849504 sayı ve 03.02.2023 tarihli onay yazısı) (bkz. Ek 1) onayı ile belirlenen okullarda 2022-2023 eğitim öğretim yılı döneminde, öğrencilerin 1 ders saatinde okul yönetimi ve öğretmenlerden alınan görüşler doğrultusunda toplanmıştır. Ölçme araçlarının öğrencilere uygulanması araştırmacının kendisi tarafından ilgili sınıf öğretmeni gözetiminde yapılmıştır.

Bu araştırmada yapılan istatistiksel işlemlerin basamakları şu şekildedir: Dördüncü sınıf öğrencilerinin algıladıkları anne baba tutumları, sosyal beceri ve eleştirel düşünme arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla “Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi” kullanılmıştır. Öğrencilerin anne baba tutumları, sosyal beceri düzeyleri ve eleştirel düşünme eğilimleri toplam ve alt ölçek puan ortalamalarının, cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla t testi, kardeş sayısı, anne baba sağ durumu, anne baba öğrenim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek içinse tek yönlü varyans analizi yapılmıştı Bu araştırmada ilkokul öğrencilerinin algıladıkları anne baba tutumlarının sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkide eleştirel düşünmenin aracı rolü (mediatör) yapısal eşitleme modeli ile incelenmiştir. Yapısal eşitleme modelinde modelin temel işlevi örtük veya gözlenen değişkenler arasındaki neden sonuç ilişkilerini açıklığa kavuşturmaktır (şimşek, 2007). Literatürdeki araştırmaların bulguları incelenmiş ve modelde yer alması düşünölen değişkenler arası ilişkiler belirlenerek bir teorik model tanımlanmıştır. Teorik modelin elde edilen veriyle doğrulanması için en uygun yöntem olduğu için yapısal eşitleme analizi seçilmiştir. Yapısal eşitleme modelinden önce betimsel istatistik ile ilgili analizleri gerçekeştirmek için SPSS 22 programından yararlanılmıştır. Yapısal eşitleme modelinin gerektirdiği istatistiksel analizleri gerçekeştirmek için ise AMOS 24 programı kullanılmıştır. Parametre kestirim yöntemi olarak asimptotik olarak dağılımdan bağımsız (asymptotically distribution free, ADF) tahmin yöntemi kullanılmıştır. Yapısal eşitleme modelinin manidarlığının incelenmesinde bootstrap yöntemi kullanılmıştır. Verilerden elde edilen modelin uyumunu değerlendirmek için ki kare istatistiği (χ^2/sd), uyum iyiliği indeksi (GFI), karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI), normlandırılmış uyum indeksi (NFI), Tucker ve Lewis indeksi (TLI) ve yaklaşık hataların ortalama karekökü (RMSEA) incelenmiştir.

Şekil 3

Aracı rol modellemesi

X'in Y üzerindeki direkt etkisi: c

X'in Y üzerinde direkt olmayan etkisi: c^i

X'in Y üzerindeki dolaylı etkisi: $M=ab$

Yapısal eşitleme diyagramlarındaki, daire veya ovaler gizil-gözlenemeyen değişkenleri gösterirken, kare veya dikdörtgenler gözlenebilen değişkenleri temsil etmektedir (Çelik ve Yılmaz 2013). Bu çalışmada algılanan anne baba tutumları ölçeği ve sosyal beceri ölçeği gözlenebilen, eleştirel düşünme eğilimleri ölçeği ise gözlenemeyen değişkenleri ölçtüğü için bu model kullanılmıştır.

5. BÖLÜM BULGULAR

Bu bölümde araştırma sürecinde toplanan verilerin analizinden elde edilen bulgulara araştırma sorularına uygun bir sıralama ile alt başlıklar halinde yer verilecektir.

5.1. İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Anne Baba Tutumları, Sosyal Beceri Düzeyleri ve Eleştirel Düşünme Eğilimleri ile İlgili Ölçek Puanlarının Cinsiyete Göre T Testi Bulguları

Dördüncü sınıf öğrencilerinin anne baba tutumları, sosyal beceri düzeyleri ve eleştirel düşünme eğilimleri puanlarının (toplam ve alt ölçekler) cinsiyete göre farklılaşma durumu incelenmiştir. Bağımsız örneklem t-testi sonucu Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2

Cinsiyete göre değişkenlerin puan ortamlarına ilişkin t testi sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	n	\bar{x}	SS	t	p
Anne Tutumu	Kız	222	4,85	3,12	1,33	,18
	Erkek	207	5,24	2,87	1,33	
Baba Tutumu	Kız	216	5,68	3,94	,80	,42
	Erkek	203	5,39	3,42	,81	
Sosyal Beceri	Kız	222	64,20	9,22	1,59	,11
	Erkek	207	62,76	9,48	1,59	
Eleştirel Düşünme	Kız	221	51,34	8,14	-,25	,80
	Erkek	207	51,55	8,86	-,24	
Şüphe	Kız	222	14,30	3,11	-1,25	,21
	Erkek	207	14,68	3,25	-1,25	
Açık Fikir	Kız	222	12,75	2,42	,73	,46
	Erkek	207	12,55	2,50	,73	
Merak	Kız	222	13,68	3,68	-1,57	,11
	Erkek	207	14,23	3,57	-1,58	
Nesnellik	Kız	221	13,09	3,07	,86	,39
	Erkek	207	12,85	3,06	,86	

*p<.05

Tablo 2’ye bakıldığında anne tutumu, baba tutumu, sosyal beceri, eleştirel düşünme ve eleştirel düşünme alt boyutları arasında cinsiyete açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

5.2 İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Anne Baba Tutumları, Sosyal Beceri Düzeyleri ve Eleştirel Düşünme Eğilimleri ile İlgili Ölçek Puanlarının Kardeş Sayısına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Bulguları

Dördüncü sınıf öğrencilerinin anne baba tutumları, sosyal beceri düzeyleri ve eleştirel düşünme eğilimleri puanlarının (toplamve alt ölçek) kardeş sayısına göre farklılaşma durumu incelenmiştir. Tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3

Kardeş sayısına göre değişkenlerin tek yönlü varyans analizi sonuçları

Değişkenler		KT	Sd.	KO	F	P
Anne Tutumu	Gruplar arası	73,88	2	36,94	4,13	,01*
	Grup içi	3800,44	425	8,94		
	Toplam	3874,32	427			
Baba Tutumu	Gruplar arası	151,00	2	75,50	5,63	,00*
	Grup içi	5562,00	415	13,40		
	Toplam	5713,23	417			
Sosyal Beceri	Gruplar arası	178,24	2	89,121	1,01	,36
	Grup içi	37394,74	425	87,98		
	Toplam	37572,99	427			
Eleştirel DüşünmeToplam	Gruplar arası	2,06	2	1,02	,01	,98
	Grup içi	30811,50	424	72,66		
	Toplam	308113,87	426			
Şüphe	Gruplar arası	,691	2	,35	,03	,96
	Grup içi	4332,19	425	10,19		
	Toplam	4332,89	427			
Açık Fikir	Gruplar arası	,294	2	,15	,02	,97
	Grup içi	2594,29	425	6,10		
	Toplam	2594,59	427			
Merak	Gruplar arası	32,29	2	16,12	1,22	,29
	Grup içi	5599,14	425	13,17		
	Toplam	5631,40	427			
Nesnellik	Gruplar arası	2,66	2	1,33	1,41	,86
	Grup içi	4014,05	424	9,46		
	Toplam	4016,71	426			

*p<.05

Tablo 3 incelendiğinde anne tutumları ($F=4,13$; $p<.05$) ile baba tutumları toplam puanının ($F=5.63$; $p<.05$) kardeş sayısına göre farklılaştığı bulunmuştur. Post-hoc testlerinden Tukey testi kullanılarak ilgili farklılığın hangi grup lehine olduğu belirlenmiştir (Tablo 4).

Tablo 4

Kardeş sayısına göre değişkenlerin post hoc- tukey testi sonuçları

Değişkenler	Kardeş (I)	Kardeş (J)	Ortalamalar Farkı (I-J)	p
Anne Tutumu	Tek Çocuk	2 kardeş	-,26	,80
		3 ve daha fazla	-1,11*	,04
	2 kardeş	Tek çocuk	,26	,80
		3 ve daha fazla	-,85*	,03
	3 ve daha fazla	Tek çocuk	1,11*	,04
		2 kardeş	,85*	,03
Baba Tutumu	Tek Çocuk	2 kardeş	-1,31*	,03
		3 ve daha fazla	-1,91*	,00
	2 kardeş	Tek çocuk	1,31*	,03
		3 ve daha fazla	-,60	,31
	3 ve daha fazla	Tek çocuk	1,91*	,00
		2 kardeş	-,60	,31
Sosyal Beceri	Tek Çocuk	2 kardeş	,1,16	,64
		3 ve daha fazla	,20	,98
	2 kardeş	Tek çocuk	1,16	,64
		3 ve daha fazla	1,37	,39
	3 ve daha fazla	Tek çocuk	-,20	,98
		2 kardeş	-1,37	,39
Eleştirel	Tek Çocuk	2 kardeş	-,19	,98
Düşünme		3 ve daha fazla	-,14	,99
Toplam	2 kardeş	Tek çocuk	,19	,98
		3 ve daha fazla	,05	,99
	3 ve daha fazla	Tek çocuk	,14	,99
Şüphe	Tek Çocuk	2 kardeş	,11	,96
		3 ve daha fazla	-,07	,98

	2 kardeş	Tek çocuk	-,11	,96
		3 ve daha fazla	-,04	,99
	3 ve daha fazla	Tek çocuk	-,07	,98
		2 kardeş	,04	,99
Açık Fikir	Tek Çocuk	2 kardeş	-,04	,99
		3 ve daha fazla	,00	1,0
	2 kardeş	Tek çocuk	,04	,99
		3 ve daha fazla	,05	,97
	3 ve daha fazla	Tek çocuk	-,72	1,0
		2 kardeş	-,31	,97
Merak	Tek Çocuk	2 kardeş	-,72	,32
		3 ve daha fazla	,40	,84
	2 kardeş	Tek çocuk	,31	,32
		3 ve daha fazla	-,40	,58
	3 ve daha fazla	Tek çocuk	,15	,84
		2 kardeş	-,00	,58
Nesnel	Tek Çocuk	2 kardeş	,15	,93
		3 ve daha fazla	-,00	1,0
	2 kardeş	Tek çocuk	-,15	,93
		3 ve daha fazla	-,16	,88
	3 ve daha fazla	Tek çocuk	,00	1,0
		2 kardeş	,16	,88

p<.05

Tablo 4 incelendiğinde anne ve baba tutumunun kardeş sayısına göre farklılaşmasının anne tutumuna göre tek çocuk ile 3 ve daha fazla çocuk arasında 3 ve daha fazla kardeş sayısının lehine, 2 kardeş ile 3 ve daha fazla kardeş arasında 3 ve daha fazla kardeş lehine (p<.05) anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Baba tutumuna göre tek çocukta 3 ve daha fazla kardeş lehine, 2 kardeşte tek çocuk lehine istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görülmüştür (p<.05). Diğer alt boyutlar arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (p>.05).

5.3 İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Anne Baba Tutumları, Sosyal Beceri Düzeyleri ve Eleştirel Düşünme Eğilimleri ile İlgili Ölçek Puanlarının Anne Baba Eğitim Durumuna Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Bulguları

Öğrencilerin anne baba tutumları, sosyal beceri düzeyleri ve eleştirel düşünme eğilimleri toplam puanları ile alt ölçek puanlarının anne baba eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır (Tablo 5).

Tablo 5

Anne eğitim durumuna göre değişkenlerin tek yönlü varyans analizi sonuçları

Değişkenler		KT	Sd.	KO	F	p
Anne Tutumu	Gruplar arası	110,11	3	36,70	4,19	,00*
	Grup içi	3527,87	403	8,75		
	Toplam	3637,99	406			
Baba Tutumu	Gruplar arası	1421,24	3	437,74	97,81	,00*
	Grup içi	1903,44	393	4,84		
	Toplam	3324,69	396			
Sosyal Beceri	Gruplar arası	386,02	3	128,67	1,50	,21
	Grup içi	34516,48	403	85,64		
	Toplam	34902,50	406			
EleştirelDüşünme	Gruplar arası	191,06	3	63,68	,87	,45
	Grup içi	29212,76	402	72,66		
	Toplam	29403,83	405			
Şüphe	Gruplar arası	41,95	3	13,98	1,36	,25
	Grup içi	4143,69	403	10,28		
	Toplam	4185,64	406			
Açık Fikir	Gruplar arası	13,51	3	4,56	,77	,51
	Grup içi	2350,59	403	5,83		
	Toplam	2364,11	406			
Merak	Gruplar arası	37,78	3	12,59	,94	,41
	Grup içi	5358,91	403	13,29		
	Toplam	5396,70	406			
Nesnellik	Gruplar arası	4,79	3	1,59	,17	,91
	Grup içi	3689,11	402	9,17		
	Toplam	3693,91	405			

*p<.05

Çalışmada kullanılan ölçeklerin toplam puanlarının ve alt ölçek puanlarının anne eğitim durumuna göre göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Tablo 5 incelendiğinde anne tutumları toplam puanı ($F=4,19$; $p < .05$) ile baba tutumları toplam puanı ($F=97,81$; $p < .05$) anne eğitim durumuna göre farklılaştığı bulunmuştur. Farklılaşmanın hangi grup lehine olduğunu belirlemek için Post Hoc testlerden Tukey testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 6'de verilmiştir.

Tablo 6

Anne eğitim durumuna göre değişkenlerin farklılaşmasının post hoc- tukey testi sonuçları

Değişkenler	Anne Eğitim Durumu (I)	Anne Eğitim Durumu (J)	Ortalamalar Farkı (I-J)	p
Anne Tutumu	İlkokul	Ortaokul	,22	,98
		Lise	,68	,59
		Üniversite	1,41*	,03
	Ortaokul	İlkokul	-,22	,98
		Lise	,45	,75
		Üniversite	1,18*	,03
	Lise	İlkokul	-,68	,59
		Ortaokul	-,45	,75
		Üniversite	,73	,13
	Üniversite	İlkokul	-1,41*	,03
		Ortaokul	-1,18*	,03
		Lise	-,73	,13
Baba Tutumu	İlkokul	Ortaokul	1,55*	,00
		Lise	3,52*	,00
		Üniversite	5,64*	,00
	Ortaokul	İlkokul	-1,55*	,00
		Lise	1,96*	,00
		Üniversite	4,08*	,00
	Lise	İlkokul	-3,52*	,00
		Ortaokul	-1,96*	,00
		Üniversite	2,11*	,00
	Üniversite	İlkokul	-5,64*	,00
		Ortaokul	-4,08*	,00
		Lise	-2,11*	,00

Tablo 6 incelendiğinde anne tutumlarının anne eğitim kademelerine göre farklılaştığı görülmektedir. Bu farklılıkların ilkökul ve ortaokul kademesine göre üniversite ($p=,03$) lehine olduğu, lise kademesine göre ise farklılaşmadığı görülmektedir. Anne eğitim durumunun baba tutumları üzerindeki etkisine bakıldığında benzer bir durum söz konusu olup bütün kademelere göre üniversite ($p=,00$) kademesinin lehine anlamlı farklılık görülmektedir.

Tablo 7

Baba eğitim durumuna göre değişkenlerin tek yönlü varyans analizi sonuçları

Değişkenler		KT	Sd.	KO	F	p
Anne Tutumu	Gruplar arası	91,35	3	30,45	3,42	,01*
	Grup içi	3514,63	395	8,89		
	Toplam	3605,99	398			
Baba Tutumu	Gruplar arası	2420,54	3	806,84	888,6	,00*
	Grup içi	349,57	385	,90		
	Toplam	2770,11	388			
Sosyal.B Toplam	Gruplar arası	177,11	3	59,03	,69	,55
	Grup içi	33656,52	395	85,20		
	Toplam	33833,63	398			
EleştirelDüşünme	Gruplar arası	751,31	3	250,44	3,55	,01*
	Grup içi	27774,21	394	70,49		
	Toplam	28525,53	397			
Şüphe	Gruplar arası	115,86	3	38,62	3,80	,01*
	Grup içi	4007,65	395	10,14		
	Toplam	4123,52	398			
Açık Fikir	Gruplar arası	18,60	3	6,20	1,07	,35
	Grup içi	2277,23	395	5,76		
	Toplam	2295,84	398			
Merak	Gruplar arası	53,19	3	17,72	1,33	,26
	Grup içi	5235,52	395	13,25		
	Toplam	5288,69	398			
Nesnellik	Gruplar arası	56,71	3	18,90	2,07	,10
	Grup içi	3590,08	394	9,11		
	Toplam	3646,79	397			

* $p<.05$

İlgili ölçeklere ait toplam ve alt ölçek puanlarının anne eğitim durumuna göre farklılaşmasını incelemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Tablo 7 incelendiğinde

anne tutumları puanı ($F=3,42$; $p < .05$) ile baba tutumları puanı ($F=888,6$; $p < .05$) baba eğitim durumuna göre farklılaştığı bulunmuştur. Aynı zamanda eleştirel düşünmenin ($F=3,55$; $p < .05$) ve şüphe alt boyutunun ($F=3,80$; $p < .05$) baba eğitim durumuna göre farklılaştığı görülmektedir. Farklılaşmanın hangi grup lehine olduğunu saptamak için Post Hoc testlerden Tukey testi kullanılmıştır ve sonuçlar Tablo 8’da sunulmuştur.

Tablo 8

Baba eğitim durumuna göre değişkenlerin farklılaşmasının post hoc- tukey testi sonuçları

Değişkenler	Baba Eğitim Durumu (I)	Baba Eğitim Durumu (J)	Ortalamalar Farkı (I-J)	p
Anne Tutumu	İlkokul	Ortaokul	-,95	,56
		Lise	,04	1,00
		Üniversite	,51	,85
	Ortaokul	İlkokul	,95	,56
		Lise	,99	,16
		Üniversite	1,47	,00*
	Lise	İlkokul	-,04	1,00
		Ortaokul	-,99	,16
		Üniversite	,47	,49
	Üniversite	İlkokul	-,51	,85
		Ortaokul	-1,47	,00*
		Lise	-,47	,49
Baba Tutumu	İlkokul	Ortaokul	2,24	,00*
		Lise	5,24	,00*
		Üniversite	8,07	,00*
	Ortaokul	İlkokul	-2,24	,00*
		Lise	2,99	,00*
		Üniversite	5,82	,00*
	Lise	İlkokul	-5,24	,00*
		Ortaokul	-2,29	,00*
		Üniversite	2,82	,00*
	Üniversite	İlkokul	-8,07	,00*
		Ortaokul	-5,82	,00*
		Lise	-2,82	,00*
EleştirelDüşünme	İlkokul	Ortaokul	,37	,99
Toplam		Lise	2,44	,55

Değişkenler	Baba Eğitim Durumu (I)	Baba Eğitim Durumu (J)	Ortalamalar Farkı (I-J)	p	
Şüphe	Ortaokul	Üniversite	-,62	,98	
		İlkokul	-,37	,99	
		Lise	-2,07	,42	
	Lise	Üniversite	-,99	,87	
		İlkokul	-2,44	,55	
		Ortaokul	-2,07	,42	
	Üniversite	İlkokul	-3,06	,00*	
		Ortaokul	,62	,98	
		Lise	,99	,87	
	İlkokul	Ortaokul	3,06	,00*	
		Lise	,45	,93	
		Üniversite	1,00	,48	
	Ortaokul	İlkokul	,64	,99	
		Lise	1,00	,93	
		Üniversite	-,55	,70	
	Lise	İlkokul	-1,19	,56	
		Ortaokul	-1,00	,48	
		Üniversite	-,55	,70	
	Üniversite	İlkokul	-1,19	,00*	
		Ortaokul	,19	,99	
		Lise	,64	,56	
			Lise	1,19	,00*

p<.05

Tablo 8 incelendiğinde anne tutumlarının baba eğitim kademelerine göre farklılaştığı görülmektedir. Bu farklılığın anne tutumlarında ortaokul ve üniversite ($F=1,47$ $p<,00$) kademesinde üniversite lehine olduğu görülmektedir. Baba eğitim durumunun baba tutumları üzerindeki etkisine bakıldığında ilkokul ve üniversite ($F=8,07$; $p<,00$) kademesinde üniversite lehine, ortaokul ve üniversite ($F=5,82$ $p<,00$) kademesinde tekrar üniversite lehine ve lise, üniversite ($F=2,82$ $p<,00$) kademesinde üniversitenin lehine anlamlı farklılıklar görülmektedir. Baba eğitim durumunun eleştirel düşünme eğilimlerinin şüphe alt boyutunda farklılık gösterdiği saptanmıştır. Bu farklılığın lise ve üniversite kademeleri arasında lise ($F=1,19$; $p<,00$) kademesini lehine olduğu görülmektedir.

5.4 İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Anne Baba Tutumları, Sosyal Beceri ve Eleştirel Düşünme Değişkenlerine İlişkin Betimsel İstatistikler ve Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Katsayı Değeri Sonuçları

Bu araştırmada incelenen anne baba tutumları, sosyal beceri ve eleştirel düşünme değişkenlerin arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla Pearson Momentler Çarpım Korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Anne tutumları, baba tutumları, eleştirel düşünme ve sosyal beceri değişkenlerine ait betimsel istatistikler ve korelasyon sonuçları Tablo 9da sunulmuştur.

Tablo 9

Araştırmada incelenen değişkenlere ilişkin betimsel istatistikler ve pearson momentler çarpım korelasyon katsayısı

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7
1. Anne Tutumu	-	0,24**	-0,28**	-0,08*	-0,20**	-0,13**	-0,17**
2. Baba Tutumu		-	-0,05*	-0,04*	-0,08*	-0,05*	-0,08*
3. Sosyal Beceri			-	0,41**	0,62**	0,46**	0,50**
4. Şüphe				-	0,36**	0,50**	0,31**
5. Açık Fikir					-	0,47**	0,45**
6. Merak						-	0,27**
7. Nesnellik							-
8. Aritmetik ort.	5,04	5,54	63,50	14,48	12,64	13,95	12,97
9. Std. Sapma	3,00	3,69	9,36	3,18	2,46	3,63	3,06
10. Çarpıklık	0,92	1,3	-0,60	-0,03	-0,64	-0,16	-0,88
11. Baskıklık	0,47	2,1	0,30	-0,72	0,08	-0,54	-0,98

*p<0.01

Tablo 9 incelendiğinde değişkenlerin çarpıklık ve baskıklık katsayıları yaklaşık -2 ila +2 değerleri arasında yer aldığı görülmektedir. Bu doğrultuda tek değişkenli normal dağılım gösterdikleri söylenebilir (George ve Mallery, 2003). Korelasyon katsayımı değerlerine göre r=0.00 ilişki yok, r=0,01-0,29 düşük düzeyde ilişki, r=0,30-0,70 orta düzeyde ilişki, r= 0,71-0,99 yüksek düzeyde ilişki, r=1,00 mükemmel ilişki anlamı içermektedir (Köklü ve ark., 2006).

Yapılan korelasyon analizi sonucunda anne tutumu ile baba tutumu (r=0,24; p<.01), arasında pozitif yönde düşük ilişki, anne tutumu ile sosyal beceri (r=-0,28; p<.01) anne tutumu ile şüphe alt boyutu (r=-0,08; p<.01), anne tutumu ile açık fikirlik alt boyutu (r=-0,20; p<.01),

anne tutumu ile merak alt boyutu ($r=-0,13$; $p<.01$), anne tutumu ile nesnellik alt boyutu ($r=-0,17$; $p<.01$) arasında negatif yönde düşük ilişki bulunmuştur.

Baba tutumu ile sosyal beceri arasında ($r=-0,05$, $p<.01$), baba tutumu ile şüphe alt boyutu arasında ($r=-0,04$, $p<.01$), baba tutumu ile açık fikir alt boyutu arasında ($r=-0,08$, $p<.01$), baba tutumu ile merak alt boyutu arasında ($r=-0,05$, $p<.01$), baba tutumu ile nesnellik arasında ($r=-0,8$, $p<.01$) negatif yönde düşük ilişki bulunmuştur.

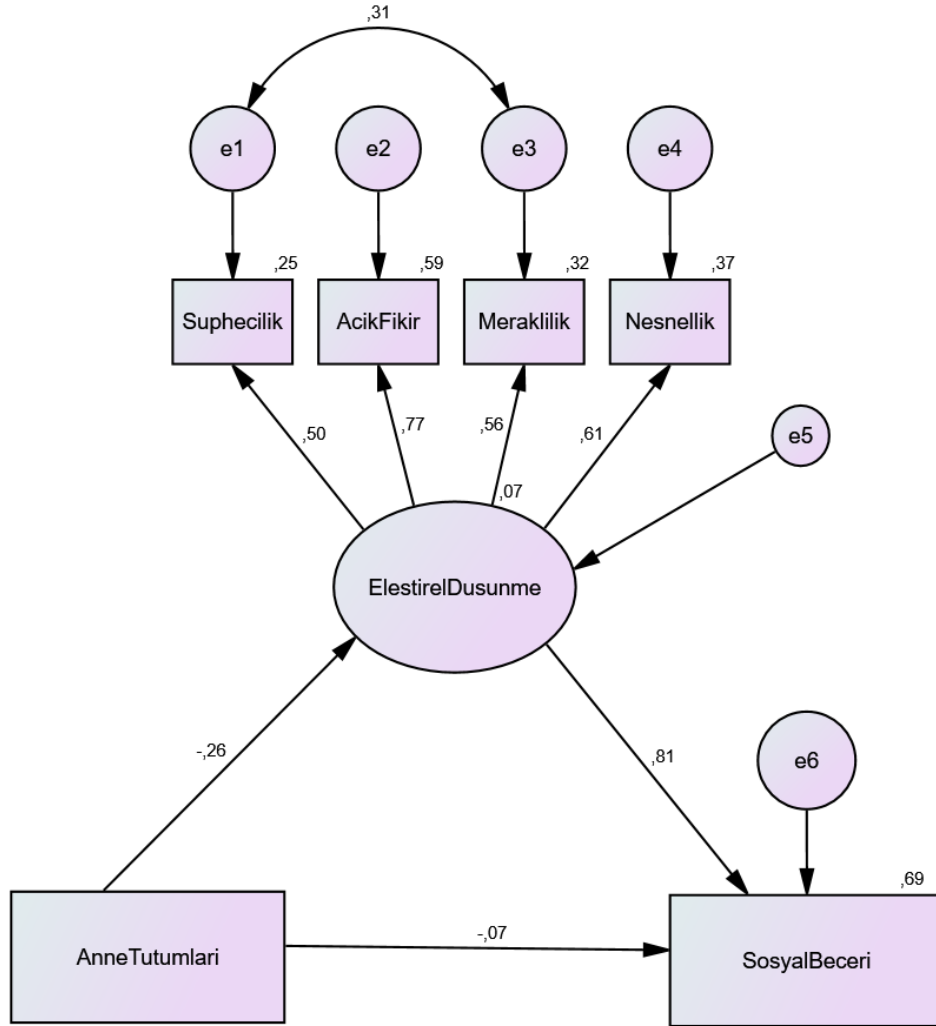
Sosyal beceri ile şüphe alt boyutu ($r=0,41$, $p<.01$), sosyal beceri ile açık fikir alt boyutu ($r=0,62$, $p<.01$), sosyal beceri ile merak alt boyutu ($r=0,46$, $p<.01$), sosyal beceri ile nesnellik alt boyutu ($r=0,50$, $p<.01$), arasında pozitif yönde manidar ilişki bulunmuştur.

5.5 Anne Tutumları ve Sosyal Beceri Arasındaki İlişkide Eleştirel Düşünmenin Aracı Rolüne İlişkin Bulgular

Anne tutumları ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkide eleştirel düşünmenin aracı rolüne ilişkin elde edilen standartlaştırılmış yol katsayıları ve hata değerleri Şekli 4’de ve Tablo 10’de gösterilmiştir. Buna göre anne tutumlarının, aracı değişken olan eleştirel düşünme üzerindeki etkisi a yolu ($\beta=-0,26$; $p<0,001$) negatif yönde ve anlamlıdır. Aracı değişken olan eleştirel düşünmenin sosyal beceri üzerindeki etkisi b yolu ($\beta=0,81$; $p<0,001$) pozitif yönde ve anlamlıdır. Anne tutumlarının sosyal beceri üzerindeki doğrudan etkisi c yolu ($\beta=-0,27$ $p<0,001$) negatif yönde ve anlamlıdır, cⁱ yolu ise ($\beta=-0,07$ $p>0,001$) negatif yönde ve anlamsızdır.

Şekil 4

Anne tutumları ile sosyal beceri düzeylerinin arasındaki ilişkide eleştirel düşünmenin aracılığı ve standartlaştırılmış yol katsayıları.

Tablo 10

Anne tutumları, sosyal beceri ve eleştirel düşünme modelindeki değişkenler arasındaki etkiler

	Yolun adı	Std. Yol Katsayısı(β)	Standartlaştırılmamış Katsayısı	Std. Hata	p
Eleştirel	<--- Anne Tutumu	-,26	-0,71	,17	<0,001
Şüphe	<--- Eleştirel	,50	1,00		
Açık Fikir	<--- Eleştirel	,77	1,49	,16	<0,001
Merak	<--- Eleştirel	,56	1,29	,12	<0,001
Nesnellik	<--- Eleştirel	,61	1,52	,17	<0,001
Sosyal Beceri	<--- Anne Tutumu	-,07	-0,27	,15	0,068
Sosyal Beceri	<--- Eleştirel	,81	1,12	,12	<0,001

Annenin tutumunun sosyal beceri üzerindeki etkisinde eleştirel düşünmenin aracı rolünü inceleyen modele ait uyum indeksleri tablo 11’de sunulmuştur. Buna göre RMSEA, χ^2/sd , GFI, CFI, NFI, TLI değerlerine bakıldığında iyi uyum aralıklarında olduğu görülmüştür ve modelin veriye iyi uyum gösterdiği tespit edilmiştir. Bu uyum indekslerine ilişkin tabloda yer alan iyi uyum indeksleri ölçütler baz alınmıştır (Bayram, 2016).

Tablo 11

Modele ait uyum indeksi değerleri

Uyum İndeksleri	Hesaplanan Uyum İndeksi Değerler	Mükemmel Uyum İndeksleri
RMSEA	,02	$\leq 0,05$
χ^2/sd	,15	$\leq 2,00$
GFI	,99	$\geq 0,95$
CFI	,99	$\geq 0,97$
NFI	,95	$\geq 0,95$
TLI	,98	$\geq 0,97$

Hesaplanan toplam etki, doğrudan etki ve dolaylı etkiler Tablo 12’te sunulmuştur. Tablo 12 incelendiğinde anne tutumunun sosyal beceri üzerindeki doğrudan etkisinin ($b=-0,27$), dolaylı etkisinin ise ($b=-0,07$) olduğu görülür. Anne tutumunun sosyal beceri üzerindeki toplam etkisinin $-0,34$ olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Anne tutumu ile sosyal beceri ilişkisine

bakıldığında -0,27 ($p= 00$) anlamlı çıkmaktadır. Ardından modele eleştirel düşünme eklendiğinde anne tutumu ve sosyal beceri arasındaki ilişki -0,07 ($p= 0,07$) anlamlı çıkmamaktadır bundan dolayı modelde tam aracılık rolünden bahsetmek mümkündür.

Tablo 12

Anne tutumunun bağımsız değişken olduğu modeldeki doğrudan, dolaylı ve toplam etkiler

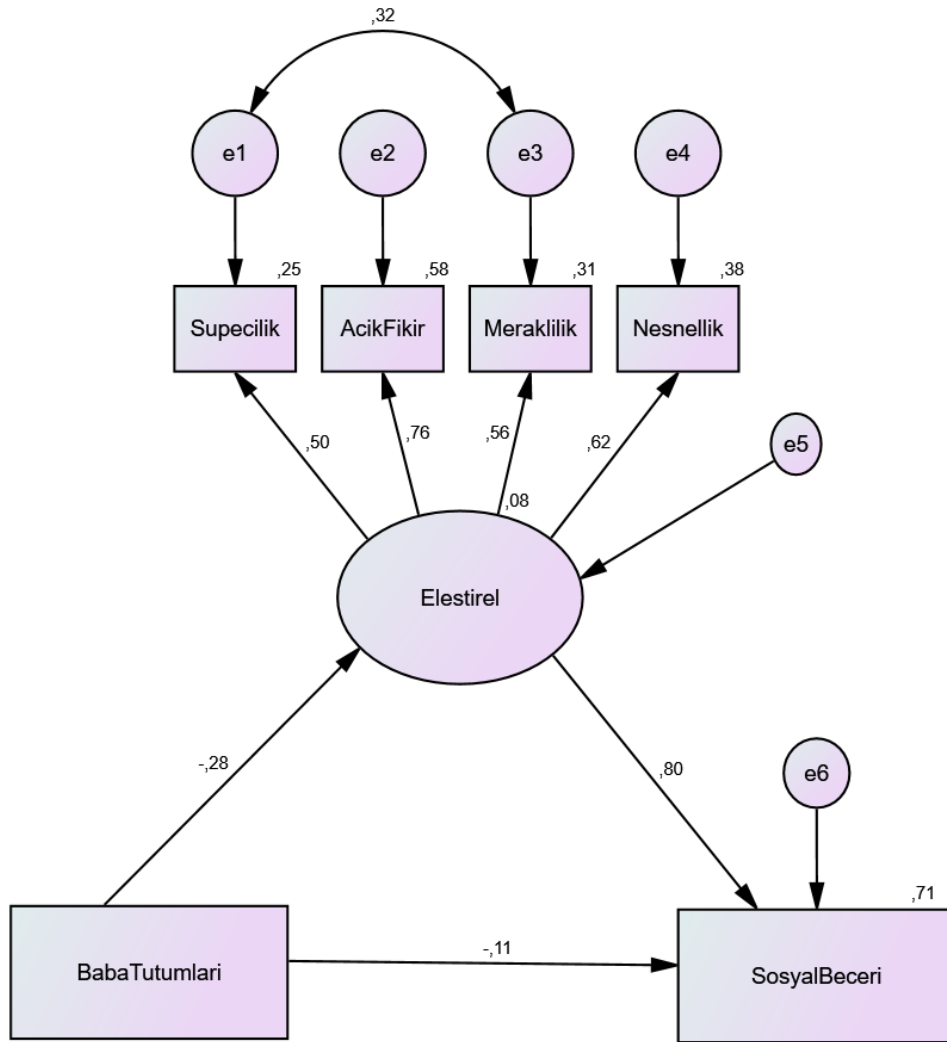
	<i>Toplam Etki</i>	<i>Doğrudan Etki</i>	<i>Dolaylı Etki</i>	<i>Bootstrap Güven Aralığı</i>	<i>Aracılık Etki Türü</i>
Eleştirel Düşünmenin Aracı Olduğu İlişki Anne Tutumları- Sosyal Beceri	-0,34	-0,27	-0,07	(-0,30) (-0,11)	Tam

5.6 Baba Tutumları ve Sosyal Beceri Arasındaki İlişkide Eleştirel Düşünmenin Aracı Rolüne İlişkin Bulgular

Baba tutumları ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkide eleştirel düşünmenin aracı rolüne ilişkin elde edilen standartlaştırılmış yol katsayıları ve hata değerleri Şekli 5' de ve Tablo 13'te sunulmuştur. Buna göre baba tutumlarının, aracı değişken olan eleştirel düşünme üzerindeki etkisi a yolu ($\beta=-0,28$, $p<0.001$) negatif yönde ve anlamlıdır. Aracı değişken olan eleştirel düşünmenin sosyal beceri üzerindeki etkisi b yolu ($\beta=0,80$, $p<0.001$) pozitif yönde ve anlamlıdır. Baba tutumlarının sosyal beceri üzerindeki doğrudan etkisi c yolu ($\beta=-0,35$ $p<0.001$) negatif yönde ve anlamlıdır, c_i yolu ise ($\beta=-0,11$ $p>0,001$) negatif yönde ve anlamsızdır.

Şekil 5

Baba tutumları ile sosyal beceri düzeylerinin arasındaki ilişkide eleştirel düşünmenin aracılığı ve standartlaştırılmış yol katsayıları.

Tablo 13*Baba tutumları, sosyal beceri ve eleştirel düşünme modelindeki değişkenler arasındaki etkiler*

	Yolun adı	Std. Yol Katsayısı(β)	Standartlaştırılmamış Katsayısı	Std. Hata	p
Eleştirel	<--- Baba Tutumu	-,28	-0,64	,15	<0,001
Şüphe	<--- Eleştirel	,50	1,00		
Açık Fikir	<--- Eleştirel	,76	1,46	,15	<0,001
Merak	<--- Eleştirel	,56	1,28	,12	<0,001
Nesnellik	<--- Eleştirel	,62	1,49	,16	<0,001
Sosyal Beceri	<--- Baba Tutumu	-,11	-0,36	,12	0,002
Sosyal Beceri	<--- Eleştirel	,80	1,19	,12	<0,001

Baba tutumunun sosyal beceri üzerindeki etkisinde eleştirel düşünmenin aracı rolünü inceleyen modele ait uyum indeksleri tablo 14'te sunulmuştur. Buna göre RMSEA, χ^2/sd , GFI, CFI, NFI, TLI değerlerine bakıldığında iyi uyum aralıklarında olduğu görülmüştür ve modelin veriye iyi uyum gösterdiği tespit edilmiştir.

Tablo 14*Modele ait uyum indeks değerleri*

Uyum İndeksleri	Hesaplanan Uyum İndeksleri	Mükemmel Uyum İndeksleri
RMSEA	,01	$\leq 0,05$
x 2 /sd	,06	$\leq 2,00$
GFI	,99	$\geq 0,95$
CFI	,99	$\geq 0,97$
NFI	,95	$\geq 0,95$
TLI	,99	$\geq 0,97$

Modelin değişkenler arasındaki toplam etki, direkt etki ve dolaylı etki Tablo 15'de sunulmuştur. Buna göre baba tutumunun sosyal beceri üzerindeki doğrudan etkisinin ($b=-0,35$) dolaylı etkisinin ise ($b=-0,11$) olduğu görülür. Baba tutumunun sosyal beceri üzerindeki toplam etkisinin $-0,46$ olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Baba tutumu ile sosyal beceri ilişkisine bakıldığında $-0,35$ ($p= 00$) anlamlı çıkmaktadır. Ardından modele eleştirel düşünme

eklendiğinde baba tutumu ve sosyal beceri arasındaki ilişki $-0,11$ ($p= 0,02$) anlamlı çıkmamaktadır bundan dolayı modelde tam aracılık rolünden bahsetmek mümkündür.

Tablo 15

Baba Tutumunun Bağımsız Değişken Olduğu Modeldeki Doğrudan, Dolaylı ve Toplam Etkiler

	<i>Toplam</i>	<i>Doğrudan</i>	<i>Dolaylı</i>	<i>Bootstrap</i>	<i>Aracılık Etki</i>
Eleştirel Düşünmenin Aracı Olduğu İlişki Baba Tutumları- Sosyal Beceri	<i>Etki</i> -0,46	<i>Etki</i> -0,35	<i>Etki</i> -0,11	<i>Güven Aralığı</i> (-0,32) (-0,13)	<i>Türü</i> Tam

6. BÖLÜM

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Tezin bu bölümünde araştırma sorularına ilişkin bulgular tartışılmış ve elde edilen bulgulara yönelik öneriler sunulmuştur.

6.1. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerinde algıladıkları anne baba tutumları ve sosyal becerileri arasındaki ilişkide eleştirel düşünmenin aracı rolü incelenmiştir. Aşağıda çalışmanın problemlerini test etmek için yapılan istatistiksel analizlerden elde edilen sonuçlar ve bu sonuçlara ilişkin yorumlara yer verilmiştir.

6.1.1 Cinsiyete Göre İlkokul Öğrencilerinin Anne Baba Tutumları, Sosyal Beceri Düzeyleri ve Eleştirel Düşünme Eğilimlerine İlişkin Tartışma: Elde edilen bulgulara göre ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerinin algıladıkları anne baba tutumları, sosyal beceri düzeyleri ve eleştirel düşünme eğilimlerinde cinsiyete göre farklılık bulunmamaktadır. Literatürde çalışmaya sonuçlarına benzer sonuçlar bulan çalışmalar mevcut olduğu görülür. Gözler ve ark. (2020) ilkökul öğrencilerinin sosyal beceri düzeylerine çocuk oyunlarının etkisine baktığı çalışmada sosyal becerilerin cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşmıştır. Benzer bir diğer bulgu Uçan (2019) tarafından ilkökul öğrencilerinin ebeveyn tutumları ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında cinsiyetin, çocukların sosyal beceri düzeylerini etkileyen bir faktör olmadığını ortaya koymasındır. Aydoğdu (2020) ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme algıları ve akademik başarı arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada, akıl yürütme, yorumlama ve etraflıca düşünme algılarının cinsiyete göre farklılaştığını bulurken eleştirel düşünmenin diğer alt boyutu olan esneklik algılarına ait puan ortalamaları arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucuna ulaşmıştır. İnci ve Deniz (2015) baba tutumları ile çocuğun yaşı, cinsiyeti, doğum sırası ve kardeş sayısı değişkenlerini inceledikleri çalışmada baba tutumlarının çocuğun cinsiyetine göre anlamlı farklılaşmadığına ulaşılmıştır. Aynı şekilde Ersoy (2013) da çocukların ebeveyn tutumlarını algılamalarının cinsiyete göre değişmediği belirtilmiştir. Aktaş-Özkafacı (2012) cinsiyete bağlı annelerin çocuk yetiştirme tutumu ve sosyal beceri düzeyleri arasında herhangi bir farklılığın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yine de literatürde cinsiyete göre farklılaşmanın olduğu sonucuna ulaşan çalışmalar (Memiş ve Memiş, 2013; Çivitci ve Çivitci, 2009; Özyürek ve Özkan 2015; Yıldız, 2019) görmek mümkündür.

Çalışma Bursa'nın orta ve üst sosyoekonomik seviye olarak kabul edilebilecek bir ilçesinde yürütülmüştür. Bundan dolayı aileler tarafından kız ve erkek öğrencilere benzer

hedefler konulması, kız ve erkek öğrenciler aynı ortamda büyümeleri ve aynı sosyal etkinlikleri gerçekleştirmeleri, artan teknoloji kullanımı ile birlikte sanal platformlarda arkadaşlıkların kurulması ve her iki cinsin aynı sanal platformları kullanmasından kaynaklandığı düşünülebilir.

Benzer şekilde eleştirel düşünme eğilimlerinin cinsiyete açısından farklılaşmamasına, kız ve erkek öğrencilerin aynı eğitim sürecinden geçmeleri etkili olabilir. Bilindiği üzere Türkiye’de ilköğretimin amacı öğrencilere gereken bilgi, beceri ve davranış alışkanlığı kazandırarak iyi birer yurttaş olarak yetişmesini sağlamaktır (Ünal ve Ada, 2001). Bu doğrultuda alınan aynı eğitim kız ve erkek çocuklarının aynı eleştirel düşünme eğilimlerinin gerçekleşmesine yardımcı olmuş olabilir.

Anne baba tutumlarını kız ve erkek öğrencilerin aynı algılaması, eğitimin yaygınlaşması ile birlikte bilinçli ailelerin, her iki cinsten çocuğa aynı yaklaşmayı başarabilmesi şeklinde yorumlanabilir. Aynı zamanda kız ve erkek öğrencilerin algıladıkları anne baba tutumlarının aynı olmasının bir diğer nedeni de modern aile hayatının cinsiyet fark etmeksizin çocuğu merkeze oturtması, ebeveynlerin eski zamanlara kıyasla daha çok çocuk merkezli olması olabilir.

6.1.2 Kardeş Sayısına Göre İlkokul Öğrencilerinin Anne Baba Tutumları, Sosyal Beceri Düzeyleri ve Eleştirel Düşünme Eğilimlerine İlişkin Tartışma: Dördüncü sınıf öğrencilerinin algıladıkları anne tutumlarının üç ve daha fazla çocuk sahibi olan annelerin lehine anlamlı farklılaştığını göstermektedir. Bu doğrultuda tek ve iki çocuk sahibi olan annelerin 3 çocuk sahibi olan annelerden daha az demokratik tutumu sergilemektedirler.

Algılanan baba tutumunda ise tek çocukla karşılaştırıldığında üç ve daha fazla çocuk sahibi olan babalar lehine, iki kardeş ve tek çocukta ise tek çocuk lehine farklılaşmaların olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre tek ve iki çocuğu olan babaların üç çocuğu olan babalara göre daha az demokratik tutum sergiledikleri, iki çocuğu olan babaların tek çocuğu olan babalara göre daha az demokratik tutum sergiledikleri söylenebilir. Sosyal beceri ve eleştirel düşünme puan ortalamaları ile kardeş sayısı açısından anlamlı farklılığa rastlanmamıştır.

Literatür tarandığında çalışma sonuçlarına paralellik gösteren çalışmaların olduğu görülmektedir. İnci ve Deniz (2015) ilkokul birinci sınıfa devam eden çocukların babalarının sahip olduğu tutumların çocuk sayısına göre anlamlı olarak farklılaştığını, iki-dört kardeş ile beş ve üstü kardeş arasında iki-dört kardeş lehine anlamlı fark olduğu saptanmıştır. Özyürek ve Tezel Şahin (2005) babaların çoklulara olan tutumların bakımıştır ve çocuk sayısı arttıkça babanın daha sert-katı olduğu ve demokratik tutumdan uzaklaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Ersoy (2013) anne ve babalarının tutumlarını koruyucu algılayan öğrenciler için kardeş sayısı anlamlı

bir fark oluştururken, ebeveynlerini otoriter veya demokratik olarak algılayan öğrenciler için anlamlı bir fark oluşturmadığını bulmuştur. Temel ve Türkoğlu (2019) yaptıkları yerleşim yerlerine göre anne baba tutumlarının okul öncesi çocukların sosyal becerilerine etkisini inceleme çalışmasında kentte yaşayan okul öncesi çocukların kardeş sayısına göre sosyal beceri puanları arasında anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur. Subaşı ve Öğretir-Özçelik (2019) ergenlerin algıladıkları anne baba tutumları sahip oldukları kardeş sayıları bakımından incelendiğinde anne kabul/ilgi boyutunda kardeş sayısı üç ve üzeri olan öğrencilerin bir veya iki kardeşi olan öğrencilerden daha düşük; anne denetim/kontrol boyutunda tek çocuk olan öğrencilerin kardeş sayısı üç ve üzeri olan öğrencilerden yüksek puan aldıkları görülmüştür. Sosyal beceri değişkeni açısından bakıldığında, Karakuş (2006) 12-14 yaş grubu ergenlerin olumsuz sosyal davranış düzeylerinin kardeş sayısına göre anlamlı olarak farklılaştığını bulmuştur. Tek çocuk olanların, kardeş sayısı “iki” ve “üç ve daha fazla” olan öğrencilere göre daha fazla olumlu sosyal davranış gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma verilerine benzer şekilde, Doğru ve diğerleri (2013) çalışmasında sosyal becerilerinde kardeş sayısı değişkenine göre farklılık bulunmamıştır. Benzer şekilde kardeş sayısına göre çocukların sosyal beceri düzeyinin farklılaşmadığını ortaya koyan (Akduman vd., 2015; Göger, 2018; Karakuş, 2006) araştırmalar mevcuttur.

Kardeş sayısının eleştirel düşünme eğilimleri ile herhangi bir ilişkisine rastlanmamıştır. Literatürde çalışmaya paralellik gösteren çalışmalar mevcuttur. Yüksekbilgili'nin (2019) çalışmasında kardeş sayısına göre ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme beceri düzeylerinde göre anlamlı bir fark bulunmadığını bulmuştur Atay ve ark. (2009) eleştirel düşünme ile kardeş sayısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Derelioğlu (2004) ve Öztürk (2013) kardeş sayısına bağlı olarak öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinde anlamlı fark olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Özyurt ve Baştopçu (2018) yaptıkları çalışmada eleştirel düşünme becerisinin üç alt boyutunda da kardeş sayısına göre anlamlı farklılık saptanamamıştır. Arslan ve Ancın'ın (2016) kardeş sayısı ile eleştirel düşünme eğilimi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bunların yanı sıra kardeş sayısına göre farklılaşmaların olduğunu gösteren çalışmalar (Çıtak ve Uysal, 2011; Kaya, 1997; Öztürk, 2006) da mevcuttur.

Sonuç olarak tek ve iki çocuk sahibi olan annelerin üç çocuk sahibi olan annelerden daha az demokratik tutumu sergilemesi, tek ve iki çocuğu olan babaların üç çocuğu olan babalara göre daha az demokratik tutum, iki çocuğu olan babaların tek çocuğu olan babalara göre de daha az demokratik tutum sergilemeleri yani çocuk sayısı arttıkça anne-babaların demokratik eğilimlerinin artması daha fazla çocuk ile baş ederken çocukları arasında daha

demokratik davranmaya çalışması şeklinde yorumlanabilir. Bunun yanı sıra çocukların pekçok beceriyi okulda kazandığından bu bağlamda aile içi kardeşler gibi etkenlerden daha az etkilendiklerinden de söz edilebilir.

Sosyal beceri ve eleştirel düşünme puan ortalamalarının kardeş sayısına göre anlamlı farklılığa rastlanmaması, kardeş sayısının çocukların sosyal beceri ve eleştirel düşünme eğilimleri ile ilişkili olmadığını göstermektedir. Bunun başlıca sebebi ailelerin çocuklarını erken yaştan itibaren kreşlere ve yuvalara göndermeye başlaması olabilir. Türkiye’de resmi kreş yaşının 0-36 aylık çocukları kapsamaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015). Aileler çocuklarının birilerinin gözlemi altında oyun oynamalarının daha faydalı olduğunu ve oradaki diğer çocuklarla kaynaşarak sosyalleşebileceklerini düşünmektedirler (Ceylan, 2019; Kaya, 2002). Bu sebeple çocuklar kendi kardeşleriyle daha az vakit geçirmekte ve kardeşlerin olup olmaması veya sayısı çocukların sosyal becerilerinde ve eleştirel düşünme eğilimlerinde etkisiz kalmış olabilir.

6.1.3 Anne Baba Eğitim Durumuna Göre İlkokul Öğrencilerinin Anne Baba Tutumları, Sosyal Beceri Düzeyleri ve Eleştirel Düşünme Eğilimlerine İlişkin Tartışma:

Anne eğitim durumuna göre; anne tutumlarının ve baba tutumlarının farklılaştığı bulunmuştur. Bu farklılıkların ilkokul ve ortaokul kademesinde üniversite lehine olduğu bulunmuştur. Lise kademesine göre ise farklılaşmadığı görülmektedir. Anne eğitim durumunun baba tutumları üzerindeki etkisine bakıldığında bütün kademelere göre üniversite kademesinin lehine anlamlı farklılık görülmektedir. Bu doğrultuda anne eğitim seviyesi yükseldikçe anne ve babaların demokratik tutum sergileme eğilimlerinin arttığı söylenebilir.

Anne eğitim durumu ile anne tutumlarını inceleyen çalışmalara bakıldığında çalışma sonuçlarıyla paralellik gösterdiği görülmektedir. Kaya ve diğerleri (2008) ve Bornstein ve Zlotnik (2008), eğitim düzeyleri yüksek olan anne ve babaların daha fazla demokratik tutumlara sahip olduklarını belirlemişlerdir. Aydoğrdu ve Dilekmen (2016) lisans mezunu ebeveynlerin demokratik tutumlarının ortaokul mezunlarına göre daha yüksek olduğunu saptamıştır. Ayrıca Yaprak (2007) ve Alpoğuz (2014) demokratik tutumların anne baba eğitim düzeyinin yükselmesiyle arttığını ve eğitim düzeyi düştükçe otoriter tutum algılarının arttığını belirtmişlerdir. Demiriz ve Öğretir (2007) anne babaların eğitim seviyesi düştükçe anne babaların olumsuz tutumları benimsemeleri artmaktadır.

Anne eğitim durumu düştükçe otoriter tutuma kayması anne babalar çocuklarını yetiştirirken daha çok geleneksel ve kulaktan dolma bilgiler yoluyla öğrendiklerini uyguladıklarını düşündürmektedir. Anne eğitim durumunun artması ile birlikte anne

demokratik tutumunun artması, lise ve üniversite gibi kademelerde daha fazla bilgi elde edebilme fırsatları, çocuk yetiştirme konusunda daha fazla yenilikleri takip edebilme, teknolojiyi doğru kullanabilme ve eğitim ile birlikte daha donanımlı hale gelebilmenin sonucu olarak yorumlanabilir. Bununla birlikte anne eğitim seviyesinin artmasından baba tutumlarının daha demokratik olması eğitim ile birlikte iletişim becerilerinin artması, birbirini dinleyebilen birbirinin fikirlerine saygı duyabilen çiftlerin artması olarak değerlendirilebilir.

Anne eğitim durumunun sosyal beceri değişkeninde bir farklılık yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Konu ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde benzer sonuçlar görülmektedir. Gündüz (2021) tarafından ilkököl üç ve dört sınıf öğrencilerinin sosyal beceri düzeyinin annenin öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediğine ulaşılmıştır. Yükselgün, (2008) anne-babalarının eğitim durumu açısından ilkököl dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin sosyal beceri düzeylerinin farklılaşmadığına ulaşılmıştır. Toktamış, (2008) ergenlik dönemindeki öğrencilerin anne eğitim durumuna göre sosyal beceri düzeylerinde herhangi bir farklılık bulmamıştır.

Baba eğitim durumunda ise anne eğitim durumundan farklı olarak eleştirel düşünmenin şüphe alt boyutunun da baba eğitim durumuna göre farklılaştığı görülmektedir. Baba eğitim durumunun anne tutumları üzerinde ortaokul ve üniversite kademesinde üniversite mezunu babalar lehine anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur. Baba eğitim durumunun baba tutumları üzerindeki etkisine bakıldığında bütün kademelerde üniversiteli babalar lehine anlamlı farklılıklar görülmektedir. Bu veriler ışığında baba eğitim durumunun artması ile baba demokratik tutumun da arttığı söylenebilir. Aynı zamanda baba eğitim durumunun artması ile birlikte tekrar anne tutumlarındaki demokratik artışı kanıtlanmıştır.

Baba eğitim durumunun eleştirel düşünme eğilimlerinin şüphe alt boyutunda farklılık gösterdiği saptanmıştır. Bu farklılığın lise ve üniversite kademeleri arasında lise kademesini lehine olduğu görülmektedir. Babanın eğitim kademesi liseden üniversiteye doğru arttıkça çocukların eleştirel düşünmenin şüphecilik alt boyutunda gerilemeyi ortaya koyan bu bulguya göre üniversite mezunu babalar çocukların şüpheli davranmasını desteklememektedir. Baba eğitim durumuna göre sosyal beceri düzeylerinde herhangi bir farklılığa rastlanmamıştır.

Literatür incelendiğinde çalışma ile paralellik gösteren çalışmaların mevcut olduğu görülür. Gündüz (2021) ilkököl üç ve dördüncü sınıf öğrencilerinin baba eğitim durumuna göre sosyal beceri düzeylerinde bir farklılık bulunmamıştır. Çiftçi (2019) baba eğitim durumuna göre öğrencilerin sosyal beceri düzeylerinde anlamlı farklılık olmadığını tespit etmiştir. Atılgan (2001) anne ve baba eğitim durumuna göre çocukların bireysel ve sosyal becerileri arasında

anlamli bir farklılık olmadığı sonucuna ulamıştır. Bunun dışında çocukların sosyal becerileri üzerinde anne baba eğitim durumunun etkili olduğunu gösteren çalışmalar da mevcuttur. Tunceli ve Akman (2014) çocukların anne ve babalarının öğrenim düzeylerinin sosyal beceri düzeyleri üzerinde etkili olduğu sonucuna ulamıştır.

İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin sosyal beceri düzeylerinin anne-baba eğitim durumuna göre farklılaşmaması araştırma örneklemini oluşturan anne ve babaların öğrenim durumundan çok ailenin sosyal çevreye bakışı, anne babaların kendi sosyal çevrelerinin bulunup bulunmaması ve çocukların yetiştirildikleri çevrenin etkili olabileceğini düşündürmektedir. Araştırmanın gerçekleştiği ilçede sosyal faaliyet alanlarının yoğun olması çocukların bu sosyal faaliyetlere katılımlarını arttırabilir, bu doğrultuda da sosyal beceri düzeyleri çevreye bağlı gelişebilir. Bu nedenle annen- baba öğrenim durumu çocuklarının sosyal becerileri üzerinde belirleyici bir faktör olmayabilir.

Anne baba eğitim durumunun eleştirel düşünme eğilimleri ile ilişkisi bulunamamıştır. Çalışma bulgularına benzer şekilde Yüksekbilgili (2019); Kaloç (2005) ana-baba eğitim durumuna göre öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin farklılık göstermediğini tespit etmiştir. Kayagil'in (2010) öğrencilerin eleştirel düşünme beceri düzeylerini etkileyen unsurlar arasında anne baba eğitim durumunun olmadığını ifade etmiştir. Can ve Kaymakçı (2015) anne ve baba eğitim durumunun eleştirel düşünme eğilimleriyle ilişkili olmadığı bulunmuştur. Erdoğan (2012) anne baba eğitim durumuna göre eleştirel düşünme eğilimleri seviyelerinde anlamlı farklılık bulunmamıştır. Tabak (2011) eleştirel düşünme eğilimlerinin ne eğitim düzeyi, baba eğitim düzey göre anlamlı bir fark göstermediği bulgusuna ulaşmıştır. Aynı şekilde Şen (2016) da eleştirel düşünme eğilimleri anne-babanın eğitim düzeylerine göre anlamlı düzeyde bir farklılık bulamamıştır.

Anne baba eğitim durumunun eleştirel düşünme eğilimleri üzerinde etkisi bulunamamasının sebebi çocukların eğitim sisteminin gerektirdiği eleştirel düşünme eğilimlerinden şekillenmesidir. Çünkü eğitim, çağın gerektirdiği baskın görüşlere göre şekillenir ve kendi iç sistemini ona göre yapılandırır. Türkiye'deki eğitim sistemi yapılandırmacılık anlayışına göre düzenlenmiştir bu yaklaşımın temel prensibi de yeni durumları sadece mevcut kavrayışları çerçevesinde anlamlandırmak üzerinedir (Arslan, 2007). Dolayısıyla bu yaklaşıma göre öğrenme, aktif bir süreçtir ve öğrenciler hali hazırda mevcut olan bilgilerle yeni fikirleri bağdaştırarak yeni anlamlar oluşturulur (Naylor ve Keogh, 1999). Bu durumda öğrencilerin eleştirel düşünme eğilimlerini bu aktif sürecin şekillendirdiği düşünülür.

6.1.4 Anne Tutumları ve Baba Tutumlarının Sosyal Beceri Arasındaki İlişkide Eleştirel Düşünmenin Aracı Rolüne İlişkin Tartışma: Bu araştırmada anne tutumları ile sosyal beceri arasında negatif yönde, anne tutumları ile eleştirel düşünme alt boyutları olan şüphecilik, açık fikirlilik, meraklılık ve nesnellik arasında negatif yönde düşük, sosyal beceri ile eleştirel düşünmenin alt boyutları olan şüphecilik, açık fikirlilik, meraklılık ve nesnellik arasında negatif yönde düşük ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Bu sonuç yapısal eşitlik modeli için gerekli koşulların sağlandığını ifade etmektedir.

Bu doğrultuda ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerinin algıladıkları anne tutumları ve sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkide eleştirel düşünme tam aracılık rolü üstelenmektedir. Ayrıca araştırmada ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerinin algıladıkları anne tutumları demokratik anne tutumunu yansıtmaktadır.

Bu araştırmada baba tutumları ile sosyal beceri arasında negatif yönde, baba tutumları ile eleştirel düşünme alt boyutları olan şüphecilik, açık fikirlilik, meraklılık ve nesnellik arasında negatif yönde anlamlı, sosyal beceri ile eleştirel düşünmenin alt boyutları olan şüphecilik, açık fikirlilik, meraklılık ve nesnellik arasında negatif yönde düşük ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Bu sonuç yapısal eşitlik modeli için gerekli koşulların sağlandığını ifade etmektedir. Bu sonuç doğrultusunda ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerinin algıladıkları baba tutumları ve sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkide eleştirel düşünme tam aracılık rolü üstelenmektedir. Ayrıca araştırmada ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerinin algıladıkları baba tutumları demokratik baba tutumunu yansıtmaktadır.

Araştırma sonucunda anne ve baba tutumlarının ile sosyal beceri arasında tespit edilen negatif yönlü anlamlı ilişkinin anne ve baba tutumlarını ölçen ölçeğin sadece otoriter ve demokratik olarak ölçmesinden kaynaklandığı düşünülebilir. Erginbay (2014) demokratik davranma ve eşitlik tanıma ile aşırı koruyucu annelik arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulmuştur. Bu doğrultuda demokratik davranma ve eşitlik tanıma arttıkça aşırı koruyucu annelik artmaktadır. Koruyucu anne babalar, sürekli kötü bir şey olacağı endişesini taşıyan ve bu yüzden sürekli olarak huzursuz ve aşırı kaygılı olan, mükemmeliyetçi, sabırsız, aşırı titiz, saplantılı, şüpheli ve diğer insanlara karşı güvensizdir (Kulaksızoğlu, 2001). Bu durumda aşırı koruyucu ailelerin çocukların sosyal becerilerini olumsuz etkileyebilmesi aşırı koruyuculuktan dolayı dışarıya çıkıp özgürce sosyalleşmesinin kısıtlanması söz konusu olabilir. Navaro (1989) aşırı koruyucu ailelerde büyüyen çocukların anne babasına bir şey sormadan kendi başına karar vermekte zorlanan, girişimde bulunamayan, isteklerini ağlayarak yerine getirtmeye çalışan ve istedikleri olana kadar ağlamayı sürdüren, aşırı dediğim dedik, inatçı bireyler olarak yetişmekte

olduğunu dile getirmiştir. Bu tutumu sergileyen çocukların sosyal ilişkilerinde diğer çocuklardan daha başarısız olması beklenir. Ayrıca daha önce söylendiği gibi anne-baba tutum ölçeğinin sorularında bu bağlamda aşırı koruyucu anne tutumu ile demokratik anne tutumunun ayrımının net bir şekilde yapılamadığı sorular mevcuttur. Örneğin soru 12 “bir güçlkle karşılaştığımda istediğim yardımı sağlar” sorusu demokratikliğe puan kazandırmaktadır fakat Navaro’nun dediği gibi aşırı koruyucu ailenin çocuklarındaki özelliklerden olan “çocukların kendi başlarına karar vermekte zorlanan bireyler olurlar” tanımına da benzemektedir. Benzer şekilde soru 7 “kendimi önemli ve değerli bir kişi olarak görmeme yardımcı olur” de yer alan bu “değerli” olma, çocukların aşırı dediğim dedik ve inatçı bireyler olmalarına zemin hazırlıyor olabilir. Literatür tarandığında çalışma sonuçlarına benzer şekilde Temel ve Türkoğlu’nun (2019) çalışmasında da otoriter anne- baba tutumu, izin verici anne- baba tutumu ve demokratik baba tutumu ile sosyal beceri düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Nihayetinde algılanan anne ve baba tutumlarının demokratik çıktığı, demokratik anne-baba tutumlarının ise sosyal beceriyle negatif yönde ilişkili olduğu görülmektedir. Bu ilişkinin nasıl ortaya çıktığı ile ilgili sebepler yukarıda tartışılmıştır. Son olarak ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerinin algıladıkları anne-baba tutumları ve sosyal becerileri arasındaki ilişkide eleştirel düşünmenin tam aracılık rolü olduğu saptanmıştır. Eleştirel düşünmenin tam aracı rolüne bakılacak olursa, Ennis (1991) eleştirel düşünme becerilerinin transfer edilebilir beceriler olduğunu söyler. Transfer edilebilen bir beceri olarak görülen eleştirel düşünme, elbette ki sosyal becerilere de transfer edilebilir ve bir aracılık rolü üstlenerek sosyal becerileri güçlendirir. Nitekim bu çalışmada öyle olduğu kanıtlanmıştır.

Anne-baba tutumu ile eleştirel düşünme eğilimleri arasında negatif yönde düşük ilişki bulunmuştur. Negatif ve düşük ilişki, anne-baba tutumlarının eleştirel düşünmeyle çok az ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Aile yapılarının modernleşme süreci ile birlikte yıllar içerisindeki farklılaşması göz önünde bulundurulduğunda, kadınların iş hayatında daha aktif rol almaları ve iki ebeveynin aynı anda çalışması, aile sistemi içindeki iletişimin azalmasına neden olabilmektedir (Bayer, 2013). Bu durumun çocukların eleştirel düşünme eğilimleri üzerinde ailenin etkisinin azalmasının sebeplerinden birini oluşturduğu düşünülebilir. Aynı zamanda daha önce yer verildiği gibi demokratik tutum ve aşırı koruyucu tutumun birbiri ile karıştırılması, demokratik olarak algılanan anne baba tutumunun aşırı koyurucu anne baba tutumu da olabileceği düşünüldüğünde, günümüzde yaygın olarak araştırılan yeni bir kavram olan helikopter ebeveynliğin de etkisinin olabileceği düşünülebilir. Helikopter ebeveynlik; çocuklarıyla aşırı ilgilenen, çocuk odaklı yaşayan, çocuklarına gereğinden fazla yardım eden,

çocuklarını yöneten anne baba tutumları olarak tanımlanır (Yılmaz ve Büyükcebeci, 2019). Bu kavram üzerinden bakıldığında ailelerin eleştirel düşünme üzerindeki negatif yönlü düşük etkisinin sebebi; çocuğun her alanına müdahale eden ebeveynlerin çocuklarının kendi fikirlerini, düşünce sitillerini geliştirmelerine izin vermemeleri olarak yorumlanabilir. Bunun yanı sıra daha önce de belirtildiği üzere aynı zamanda bir problem çözme becerisi olarak ele alınabilen eleştirel düşünme becerisi açısından bakıldığında bu aileler çocukların problemle karşılaşmasına izin vermediği için çocukların bu beceriyi geliştiremedikleri düşünülebilir.

Sonuç olarak ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerinin algıladıkları anne baba tutumları ve sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkide eleştirel düşünmenin tam aracılık rolü olduğundan bahsetmek mümkündür. Demografik özellikler açısından cinsiyet ile değişkenler arasında bir ilişki bulunmamaktadır. Kardeş sayısı açısından öğrencilerin algıladıkları anne baba tutumlarının 3 ve daha fazla kardeşi olan çocukların lehine olduğu bu çocukların ebeveynlerini daha demokratik algıladığı görülmüştür. Anne baba eğitim düzeyi açısından anne baba eğitim düzeyinin artması ile algılanan anne baba tutumlarının daha demokratik olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

6.2 Öneriler

Araştırma sonuçları kapsamında, araştırmacılara ve uygulamacılara aşağıdaki önerilerde bulunulabilir.

1. Bu çalışmada kullanılan algılanan anne baba tutum ölçeği sadece demokratik ve otoriter anne baba tutumlarını ölçmektedir. Bu doğrultuda aşırı koruyucu anne baba tutumları, ilgisiz anne baba tutumları gibi diğer anababa tutumlarını da içerecek şekilde aynı değişkenler tekrar çalışılabilir.

2. Bu çalışma Bursa ili Nilüfer ilçesiyle sınırlandırılmıştır, dolayısı ile üst ve orta sosyoekonomik statüye sahip çocukların algıladıkları anne baba tutumları, sosyal becerileri ve eleştirel düşünme eğilimlerine bakılmıştır. Anne baba tutumlarıyla eleştirel düşünme ve sosyal beceri arasında ilişki olduğu sonucundan ve anne baba tutumlarının sosyo ekonomik düzey, ailelerin kültür ve değerleriyle yakından ilgili olduğu bilgisinden yola çıkarak çalışmanın farklı sosyoekonomik düzeyler açısından da bakılması önerilir.

3. Çalışma sonucunda ebeveynlerin çocuk sayısı arttıkça çocukların algıladıkları anne baba tutumlarının daha demokratik olduğu görülmektedir. Bu noktadaki kardeş sayısının artmasıyla algılanan demokratikliği artmasının sebepleri nitel çalışmalar ile incelenebilir.

4.Çalışmada anne baba tutumları ve sosyal beceri arasındaki ilişkide eleştirel düşünmenin aracı rolü olduğu ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda sosyal beceri geliştirmeye

yönelik çalışmalarda eleştirel düşünme becerilerine yer verilmeli, olumlu anne baba tutumlarını geliştirmeye yönelik anne baba farkındalık seminerleri, anne baba eğitimlerine yer verilmelidir.

5. Çalışma sonucunda anne baba eğitim düzeyi yükseldikçe algılanan demokratik tutumun arttığı görülmüştür. Bu doğrultuda psikolojik danışmanlar okuma yazma oranları düşük olan bölgelerdeki okullarda ailelerle psikoeğitim çalışmaları yürüterek tutumlarını demokratikleştirecek psiko-eğitsel faaliyetler düzenleyebilirler.

KAYNAKÇA

- Adler, A. (1964). *Supehority and social interest: A colleciton of later writings* (H.L. Ansbacher & R.R. Ansbacher, Eds). Norton.
- Adler, A. (1969). *The science of living*, Anchor Books.
- Ahioğlu Lindberg, E. N. (2011). Piaget ve ergenlikte bilişsel gelişim. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 1-10.
- Akkuş, Z. (2005). *İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin sosyal becerilerinin özsaygı ve denetim odağı ile ilişkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Alpoğuz, D. U. (2014). *Algılanan ana-baba tutumlarının ilköğretim öğrencilerinin okumaya yönelik tutumlarına ve Türkçe dersi akademik başarılarına etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.
- Aydoğdu, F. ve Dilekmen, M. (2016). Ebeveyn tutumlarının çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2) 570-585.
- Alkaya, F. (2006). *Eleştirel düşünme becerilerini temel alan fen bilgisi öğretmeninin öğrencilerin akademik başarılarına etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.
- Arabacı, N. (2011). *Anne-baba-çocuk iletişimini değerlendirme aracının (ABÇİDA) geliştirilmesi ve anne-baba-çocuk iletişiminin bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Ari, D. (2020). *Beceri temelli eleştirel düşünme öğretiminin ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme becerilerine etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Arslan, Ş. ve Ancın, V. (2016). Sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimlerinin incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(26/2).
- Arslanoğlu, İ. (2013). *Sağlıklı insan ilişkileri ve etkili iletişim*. Pegem Akademi.
- Akar, C. ve Kara, M. (2016) ilkokul 4. Sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme becerilerinin bazı değişkenlere göre değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(3), 1339-1355.
- Akinoğlu, O. (2001). *Eleştirel düşünme becerilerini temel alan fen bilgisi öğretiminin öğrenme ürünlerine etkisi* (Yayımlanmamış Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Akkuş, Z. (2005). *İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin sosyal becerilerinin özsaygı ve denetim odağı ile ilişkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara

- Akdan, O. (2016). *Türkçe öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimlerinin, eleştirel okuma becerisine etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.
- Aksaray, G. (2013). *Aile psikolojisi ve eğitimi*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Aktaş Özkafacı, A. (2012). *Annenin çocuk yetiştirme tutumu ile çocuğun sosyal beceri düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Aşkın, M. (1986). Sosyal öğrenme kuramı açısından olumlu ve olumsuz sosyal davranışlar. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 15- 26.
- Atılğan, G. (2001). *Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden ve etmeyen ilköğretim 1. Kademe 1. Devre öğrencilerinin sosyal beceri özelliklerinin karşılaştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Selçuk Üniversitesi. Konya
- Atay, M. (2009). *Erken Çocukluk Döneminde Gelişim-1*. Kök Yayıncılık.
- Atay, S., Ekim, E., Gökkaya, S. ve Sağım, E. (2009). Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin eleştirel düşünme düzeyleri, *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 16(1), 39-46.
- Atmaca, R. N., Akduman, G. G., ve Sarıbaş, M. Ş. (2020). Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal beceri düzeylerinin bazı demografik özelliklere göre incelenmesi. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 6(2), 157-173
- Atkinson, R.L., Atkinson, R.C., Smith, E.E., Bem, D.J. & Nolen-Hoeksema, S. (2006). *Psikolojiye Giriş* (3.Baskı). (Y. Alagon, Çev.) Arkadaş Yayınevi.
- Avcıoğlu, H. (2001). *İşitme engelli çocuklara sosyal becerilerin öğretilmesinde işbirlikçi öğrenme yaklaşımı ile sunulan öğretim programının etkililiğinin incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi. Ankara.
- Avşar, Z. (2004). Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin sosyal beceri düzeylerinin Belirlenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 111- 130.
- Avşar, Z. ve Öztürk Kuter, F. (2013). Beden eğitimi ve spor bölümü öğrencilerinin sosyal beceri düzeylerinin belirlenmesi (Uludağ Üniversitesi Örneği). *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 3(2), 197- 206.
- Ay, Ş. Ve Akgöl, H. (2008). *Eleştirel düşünme gücü ile cinsiyet, yaş ve sınıf düzeyi, kuramsal eğitimbilim*, 1 (2), 65-75, 2008

- Ayar, A. (2022). *Akıl ve zekâ oyunlarının ilkökul 4. Sınıf öğrencilerinin yaratıcı düşünme, üst bilişsel farkındalık, dikkat ve sosyal beceri düzeylerine etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Aybek, B. (2006). *Konu ve beceri temelli eleştirel düşünme öğretiminin öğretmen adayların eleştirel düşünme eğilimi ve düzeyine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Aydoğdu, İ. (2020). *İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme algıları ile akademik başarıları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Binali Yıldırım Üniversitesi, Erzincan.
- Aydın, Z. (2011). *Üniversite öğrencilerinin empati becerileri, kişilik özellikleri ve anneden algıladıkları çocuk yetiştirme stilleri ile ahlaki muhakeme düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Bayram, N. (2016). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş: AMOS uygulamaları*. Ezgi Kitabevi.
- Bayer, A. (2013). Değişen toplumsal yapıda aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8), 101-129.
- Bandura, A. (1999). Social cognitive theory: an agentic perspective. *Asian Journal of Social Psychology*, 2, 21-41.
- Banaerjee B., & Khanna S. (2018). Impact of parenting styles on social skills of adolescent children in urban areas of ludhiana. *Journal Of Humanities And Social Science*, 23(7).
- Bak, M. (2011). *Çocuk gelişimi*. Cinius Yayınları.
- Baker, B. L., Neece, C. L., Fenning, R. M., Crnic, K. A., & Blacher, J. (2010). Mental disorders in five-year-old children with or without developmental delay: Focus on ADHD. *Journal of Clinical Child ve Adolescent Psychology*, 39(4), 492-505.
- Bacanlı, H. (1999). *Sosyal beceri eğitimi*. Nobel Yayınları
- Bağcı, H. ve Şahbaz, N. (2012). Türkçe öğretmeni adaylarının eleştirel düşünme becerileri üzerine bir değerlendirme. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 1-12.
- Baran, G. (1995). *Ankara'da bulunan çocuk yuvalarında kalan 7-11 yaş grubu çocuklarda cinsiyet rolleri ve cinsiyet özellikleri kalıp yargılarının gelişimi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Basmaz, I. ve Kutlu, Ö. (2021). Eleştirel düşünme eğilimlerinin okuduğunu anlama, öğrenci, aile ve ev ortamı değişkenleri bağlamında incelenmesi. *Dijital Ölçme ve Değerlendirme Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 100-118.

- Baş, H. T (2021). *Anne baba tutumlarının ilköğretim 3. ve 4. Sınıf öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığı üzerindeki etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Başaran, İ. E. (2000). *Eğitim yönetimi:Nitelikli okul*. Feryal Matbaası.
- Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior, *Child Development* 4(37), 887-907.
- Baumrind, D. (1980). New directions in socialization research. *American Psychologist*, 35 (7), 639- 652.
- Bee, H. & Boyd, D. (2009) *Çocuk gelişim psikolojisi*, Çev. Okhan Gündüz, Kaknüs Yayınları.
- Bedir, G. (2021). *Ortaokul düzeyindeki öğrencilerin algılanan anne baba tutumları ile okula bağlanma düzeylerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van
- Beyer, B. K. (1983). Common sense about teaching thinking skills. *Educational Leadership* (41), 44–49.
- Beyer, B. (1991). Teaching thinking skills: a handbook for elementary school teachers. *Allyn and Bacon*.
- Besi, M. & Sakellariou, M. (2019). Transitiontoprimary school the importance of social skills. *International Journal of Humanitiesand Social Science*, 6(1). 33–36
- Bierman, K. (1986). Process of change during social skills training with preadolescent and its relation to treatment outcome. *Child Development*, 57(1), 230-240.
- Birgin, M. (2012). *Çocuk eğitiminde ailenin önemi*. El Yayınları
- Bilal G, (1984). *Demokratik ve otoriter olarak algılanan ana-baba tutumlarının çocukların uyum düzeyine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi), Hacettepe Üniversitesi. Ankara
- Bolat, E. Y. ve Kahveci, D. (2016). 4-6 yaş grubu çocukların bazı değişkenlere göre sosyal becerilerinin karşılaştırılması. *Turkish Journal of Primary Education*, 1(1), 14-25.
- Bolattekin A. (2014). *Anne-babanın bağlanma stilleri, anne-baba tutumları ve çocuklarındaki davranış problemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Bottomore, T. (1994). *Frankfurt okulu*, (Çev. Ahmet Çiğdem). Vadi Yayınları.
- Bonnaire, C. & Phan, O. (2017). Relationships between parental attitudes, family functioning and Internet gaming disorder in adolescents attending school. *Psychiatry Research*, 255, 104-110.

- Balyan, M., Balyan, K.Y. ve Kiremitçi, O. (2012). Farklı sportif etkinliklerin ilköğretim 2. kademe öğrencilerinin beden eğitimi dersine yönelik tutum, sosyal beceri ve öz yeterlik düzeylerine etkileri. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*, 14(2), 196-201.
- Bronstein MH. & Zlotnik D. (2008). Parenting styles and their effects: infant and early childhood development, elsevier. Oxford.
- Buist, K. L., Deković, M., Meeus, W., & van Aken, M. A. (2004). The reciprocal relationship between early adolescent attachment and internalizing and externalizing problem behaviour. *Journal of adolescence*, 27(3), 251-266.
- Branch, Berrilyn J. (2000). *The relationship among critical thinking, clinical decision-making, and clinical practical a comparative study* (Phd Thesis). University of Idaho.
- Brookfield, S. D. (2005). The power of critical theory for adult learning and teaching. *The adult learner*, 85.
- Brown, A. E. (2016). *Critical thinking to justify an answer in mathematics classrooms*. (Doctoral Dissertation), Walden University.
- Boz, M., Uludağ, G., ve Tokuç, H. (2018). Aile katılımlı sosyal beceri oyunlarının okul öncesi dönemdeki çocukların sosyal becerilerine etkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(1), 137-158.
- Can, Ş. ve Kaymakçı, G. (2015). Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri. *Education Sciences*, 9(6), 66-83.
- Canbay, H. (2010). *Lise öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Carlyon, W.D. (1997) Attribution retraining: implications for its integration into prescriptive social skills training. *School Psychology Review*. 26,1.
- Cartledge, G. & Milburn, J. F. (1980). *Teaching social skills to children*. Pergamon Press.
- Ceyhan, E. (2000). Çocuk gelişimi ve psikolojisi. *Anadolu Üniversitesi Yayınları*, 6, 59-210.
- Craver, K. V. (1989). Critical thinking: implications for research. *School Library Media Quarterly*. 18 (1), 13–18.
- Cüceloğlu, D. (1994). *İyi düşün doğru karar ver*. Sistem Yayıncılık.
- Cüceloğlu, D. (2009). *İnsan ve davranışı: psikolojinin temel kavramları* (18. Baskı). Remzi Kitabevi.

- Cargnel, J. E. (1997). *The relationship of moral judgment, critical thinking and gender among students attending a Christian liberal arts college*. Saint Louis University.
- Cleveland, J. (2015). *Beyond standardization: Fostering critical thinking in a fourth grade classroom through comprehensive socratic circles* (Doktora tezi). Arizona State University.
- Clifford, J. S., Baufof, M. M. & Kurtz, J. E. (2004). Personality traits and critical thinking skills in college students: empirical tests of a two-factor theory. *Assessment, Volume 11*(2). 169-176.
- Chan, N-M., Ho, I.T. & Ku, Y. L. K. (2011) Epistemic beliefs and critical thinking of chinese students. *Learning and Individual Differences, 21*, 67-77.
- Cohen, J. (1992). *A power primer*. Psychological Bulletin
- Correia-Zanini, M. R. G., & Marturano, E. M. (2016). Getting started in elementary school: Cognitive competence, social skills, behavior, and stress. *Psico-USF 21*, 305-317.
- Çağdaş, A., ve Seçer, Z. (2006). *Anne-baba eğitimi* (2. Baskı). Kök Yayıncılık.
- Çağdaş, A., S. Seçer (2002). *Çocuk ve ergende sosyal ve ahlak gelişimi* (Edt. Ramazan Arı). Nobel Yayınevi
- Çetin, A. (2008). *Sınıf öğretmeni adaylarının eleştirel düşünme gücü* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Çelik, N. (2007). *Sosyal beceri eğitiminin ilköğretim öğrencilerinin sosyal uyum düzeylerine etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Çelik, E.H ve Yılmaz, V. (2013). *Lisrel 9.1 ile yapısal eşitlik modellemesi* (2. Baskı). Anı Yayıncılık.
- Çetin, C. N. ve Aytar, A. G. (2012). İlköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin empatik beceri düzeyleri ile algıladıkları anne baba tutumlarının incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 20*(2), 473-488.
- Çetinkaya, N. (2016). *4-5 yaş arası okul öncesi çocukların sosyal-duygusal uyumu ile anne-babaların çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişki* (Kars ili örneği). (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kafkas Üniversitesi, Kars.
- Çetinöz, D. ve Yıldırım Doğru, S. S. (2016). Gelişimi risk altında olan okul öncesi dönem çocuklarının sosyal beceri düzeylerinin değerlendirilmesi. *Mediterranean Journal of Humanities, 6*(2), 151-172.

- Çekiç, S. (2007). *Matematik öğretmenliği lisans öğrencilerinin eleştirel düşünme gücü düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Çekirdekci, S. ve Toptaş, V. (2017). Bruner'in zihinsel gelişim ilkelerine göre ilköğretim matematik ders ve çalışma kitaplarında geometri, *International Journal Of Education Technology and Scientific Researches*, 2, 72-86.
- Çiftçi, Y., B. (2019). *Sporun orta öğretim öğrencilerinin bedensel/ kinestetik zeka ve sosyal beceri düzeyine etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi. Konya.
- Çifçi, İ. ve Sucuoğlu, B. (2004). *Bilişsel süreç yaklaşımıyla sosyal beceri eğitimi* (4. Baskı). Kök Yayıncılık
- Çivitçi, A. ve Çivitçi, N. (2009). İlköğretim öğrencilerinde algılanan sosyal beceri ve mantıkdışı inançlar. *İlköğretim Online*, 8(2), 415-424
- Çırakoğlu, O. C. ve Tezer, E. (2010). Kontrol odağı ve eleştirel düşünmenin üniversite öğrencilerinin ilişki doyumsuzluklarına verdikleri tepkiler üzerindeki yordayıcı rolü. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(26), 29-41.
- Çıtak, A.E. ve Uysal, G. (2011). Bir üniversitenin Sağlık Bilimleri Fakültesinde öğrenim gören son sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme düzeylerinin belirlenmesi, *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 27(3), 9-20.
- Dardağan, M. P. (2000). *İlköğretim dönemi çocukların sosyal ve akademik becerilerini geliştirmede yardımcı ebeveyn eğitim programının değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi. İstanbul.
- Darling N., & Steinberg L. (1993) Parenting style as context: An integrative model, *Psychological Bulletin*, 113(3).
- Decaroli, J. (1973). Critical thinking. *Social Education*. (37), 67–69.
- Demir, M. K. (2006). *İlköğretim dördüncü ve besinci sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler derslerinde eleştirel düşünme düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Demir, E. K., ve Şendil, G. (2008). Ebeveyn tutum ölçeği (ETÖ). *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(21), 15-25.
- Demir, N. E. (2022). *Anne baba tutumları ile psikolojik zihnilik arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Gelişim Üniversitesi. İstanbul.

- Demiriz, S. ve Öğretir, A. D. (2007). Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki 10 yaş çocuklarının anne tutumlarının incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(1),105-122
- Dermez, H. G. (2008). *İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin sosyal beceri düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Derelioğlu, Y. (2004). *Üniversite öğrencilerinde eleştirel düşünme ile denetim odağı arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Diri, A., Tabatabai, M., & Rafiei, N. (2022). Investigating the effectiveness of teaching dignity plan on life skills (communication-social skills) genaveh elementary school students. *Journal of Psychology New Ideas*, 11(15), 1-22.
- Doğanay, A. (2008). Çağdaş sosyal bilgiler anlayışı ışığında yeni sosyal bilgiler programının değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 77-96.
- Doğru, S., Kayılı, G., Alabay, E., Kuşçu, Ö., ve Sarıkaya, A. (2013). Ailesinde engelli birey bulunan okul öncesi dönem çocuklarının sosyal becerileri ve problem davranışlarının incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 219-236.
- Doğdu, D. (2021). *6., 7. ve 8. sınıf çocuklarının özgüven düzeyleri ile anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Durualp, E. (2009). *Anasınıfına devam eden altı yaş çocuklarının sosyal uyum ve becerilerine oyun temelli sosyal beceri eğitiminin etkisinin incelenmesi: Çankırı Örneği*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Durualp, E. ve Aral, N. (2010). Altı yaşındaki çocukların sosyal becerilerine oyun temelli sosyal beceri eğitiminin etkisinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 39, 160-172.
- Durualp, E. (2014). Ergenlerin sosyal duygusal öğrenme becerilerinin cinsiyet ve sınıfa göre incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 26(2), 13-25.
- Ebibi Çakır, S. (2018). *Madde kullanan ve kullanmayan ergenlerin anne baba tutumları ve aile işlevleri açısından karşılaştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi. Kocaeli.

- Emagnaw AB. & Hong JZ. (2018) Relationship among parenting styles, prosocial behaviour and school performance of students who are attending to grade seven and eight state schools. *Journal of Sociology and Anthropology*, 2(2).
- Ekinci, Ö. (2009). *Öğretmen adaylarının empatik ve eleştirel düşünme eğilimlerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Erden, M. ve Akman, Y. (2001). *Gelişim ve öğrenme*. Arkadaş Yayınevi.
- Erdoğan, F. (2002). *İlköğretim II. kademe öğrencilerinde sosyal becerilerin sosyoekonomik düzey, cinsiyet ve yaş ile ilişkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Erdoğan Ö. ve Uçukoğlu H. (2011). İlköğretim okulu öğrencilerin anne-baba tutumu algıları ile atılganlık ve olumsuz değerlendirilmekten korkma düzeyleri arasındaki ilişkiler. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1) 54.
- Erten, H. (2012). *Okul öncesi eğitime devam eden 5-6 yaş çocuklarının sosyal beceri, akran ilişkileri ve okula uyum düzeyleri arasındaki ilişkilerin izlenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Erdoğan, İ. (2012). *Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilim düzeyleri üzerine bir inceleme* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi. Konya.
- Ergun, D. (1987). *Sosyoloji ve eğitim*. V Yayınları.
- Ergün, M. (2002). *Eğitimin felsefi temelleri, öğretmenlik mesleğine giriş*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Erginbay, Ş. (2014). *Ortaokul 5. ve 8. sınıflarda algılanan anne baba tutumları ve ailelerin çocuk yetiştirme stillerinin akademik başarıya etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fatih Üniversitesi, İstanbul.
- Ersoy, E. (2013). *Ortaokul çocuklarının algıladıkları anne baba tutumları ile benlik saygısı ve depresyon düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi (İstanbul ili fatih ilçesi örneği)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Fatih Üniversitesi. İstanbul.
- Ennis, Robert H. A. (1985). Logical basis for measuring critical thinking skills. *Educational Leadership*, 43 (2), 44-48.
- Ennis, R. H. (1991). *Goals for a critical thinking curriculum*. In A Costa (Ed.), *Developing minds*. Alexandria: Virginia. ASCD.

- Elias, M.J. Zins, J.E. Weisberg, R.G. Frey, K.S.; Greenberg, M.T. Haynes, N.M. Kessler, R. Schwab-Stone, M.E. & Shriver, T.P. (1997). *Promoting social and emotional learning; guidelines for educators*. Printed United States.
- Elibol-Gültekin, S. (2008). Multi-variable evaluation of 5 year olds' social skills (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Eysenck, H. (1998). *Dimensions of personality (with a new introduction by the author)*, Transaction Publishers. New Jersey.
- Facione, P. (1990). *Critical thinking: A statement of expert consensus for purposes of educational assessment and instruction (The Delphi Report)*. The California Academic Pres.
- Feuerstein, M. (1999). Media literacy in support of critical thinking. *Journal of Educational Media*, 1(24), 12-43.
- Foster, S. L., & Ritchey, W. L. (1979). Issues in the assessment of social competence in children. *Journal of applied behavior analysis*, 12(4), 625-638.
- Florea, N. M. ve Hurjui, E. (2015). Critical thinking in elementary school children. *Procedia-Social and behavioral sciences*, 180, 565-572.
- Gander, M. J. ve Gardiner, H. W. (2010). *Çocuk ve ergen gelişimi* (A, Dönmez, N, Çelen ve B, Onur, Çev.). İmge Kitabevi.
- Gardiner, H. W. ve Gander, M. J. (2007). *Çocuk ve ergen gelişimi* (Çevirmen; Ali Dönmez, Bekir Onur, H. Nermin çelen). İmge Yayınevi
- Geçtan, E. (2014). *Psikanaliz ve Sonrası* (16. baskı). Metis Yayınları.
- Gelen, İ. (2002). Sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde düşünme becerilerini kazandırma yeterliklerinin değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(10).
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. Kırmızı Yayınları.
- Giren, S. (2013). *Sosyal problem çözme eğitiminin altı yaş çocuklarının matematik becerilerine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya
- Gilstrap D. L. & Dupree, J. (2008). A regression model of predictor variables on critical reflection in the classroom: integration of the critical incident questionnaire and the framework for reflective thinking, *The Journal of Academic Librarianship* 34(6), 469-481
- Gresham, F. M. & Elliott, S. N. (1990). *Social skills rating system*. MN: Circle Pines, American Guidance Service.

- Goleman, D. (2006). The socially intelligent. *Educational leadership*, 64(1), 76-81.
- Goleman, D. (2007). *Sosyal zeka* (Deniztekin, Çev.) (3. Baskı). Varlık Yayınları.
- Goldberg, S. (2005) *Attachment and development*. Oxford University Press.
- Göktaş, İ. (2015). *Aile katılımı ve sosyal beceri eğitimi programlarının tek başına ve birlikte 4-5 yaş çocuklarının sosyal becerileri ve anne çocuk ilişkileri üzerindeki etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Gürbüz, E. (2017). *Annelerin tutumlarına göre ana sınıflarına devam eden çocukların sosyal beceri düzeylerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çağ Üniversitesi, Mersin.
- Günindi, Y. (2010). *Anasınıfına devam eden altı yaş çocuklarına uygulanan sosyal uyum beceri eğitimi programının çocukların sosyal uyum becerilerinin gelişimine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Gündüz, K. (2021). *İlkokul 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin ebeveynlerinin duygusal zekâ ve özgecilik özellikleri ile çocukların sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Biruni Üniversitesi, İstanbul.
- Gündoğdu, H. (2009). Eleştirel düşünme ve eleştirel düşünme öğretimine dair bazı yanlışlar. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1), 57-74.
- Gülveren, H. (2007). *Eğitim fakültesi öğrencilerinin eleştirel düşünme becerileri ve bu becerileri etkileyen eleştirel düşünme faktörleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Gültekin Akduman, G., Günindi, Y. ve Türkoğlu, D. (2015). Okul öncesi dönem çocukların sosyal beceri düzeyleri ile davranış problemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Journal of International Social Research*, 8(37).
- Güven, M. (2004). *Öğrenme stilleri ile öğrenme stratejileri arasındaki ilişki*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Güven, E. ve Erol, İ. L. (2019). 12-14 yaş grubu çocukların müziğe ilişkin tutumları ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 5(1), 174-189
- Güzel, S. (2005). *Eleştirel düşünme becerilerini temele alan ilköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler öğretiminin öğrenme ürünlerine etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.

- Gökçedağ, S. (2001). *Lise öğrencilerinin okul başarısı ve kaygı düzeyi üzerinde anne baba tutumlarının etkilerinin belirlenip karşılaştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Göger, G. (2018). *Ebeveynlerin kişilik özellikleri ile çocuklarının sosyal beceri ve problem davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Gözler A. Turan BN. ve Turan MB. (2020). Çocuk oyunlarının ilköğrencilerinin sosyal beceri düzeylerine etkisi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 14(2), 186-20
- Hayran, İ. (2000). *İlköğretim öğretmenlerinin düşünme beceri ve işlemlerine ilişkin görüşleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Hale, R. (2008). *Baumrind parenting styles and their relationship to the parent developmental theory* (Doktora Tezi), Pace University.
- Hayırsever, F. ve Oğuz, E. (2017). Öğretmen adaylarının eğitim inançlarının eleştirel düşünme eğilimlerine etkisi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (2), 757-778.
- Halpern, D. F. (2002). *Thought and knowledge: An introduction to critical thinking*. Routledge.
- Hjelle, L.A. & Ziegler, D.J (1992). *Personality theories*. McGraw-Hill.
- Holden, W.G. (1997) *Parents and the dynamics of child rearing*, Westview Press.
- Hilooğlu, S. ve Cenkseven, Önder, F. (2010). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde zorbalığı yordamada sosyal beceri ve yaşam doyumunun rolü. *İlköğretim Online*, 9(3), 1159-1173.
- Hussein, M. H. (2013). The social and emotional skills of bullies, victims, and bullyvictims of Egyptian primary school children. *International Journal of Psychology*, 4(5), 910-921.
- Jeong, A. C. (2007). The effects of intellectual openness and gender on critical thinking processes in computer-supported collaborative argumentation. *Journal of Distance Education*, 22, (1), 1-18.
- İnci, M. A. ve Deniz, Ü. M. İ. T. (2015). Baba tutumları ile çocuğun yaşı, cinsiyeti, doğum sırası ve kardeş sayısı değişkenleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(02).
- İnanç, B.Y. ve Yerlikaya, E.E (2018). *Kişilik kuramları* (14 Baskı). Pegem.
- Kabasakal, Z. ve Çelik, N. (2010). Sosyal beceri eğitiminin ilköğretim öğrencilerinin sosyal uyum düzeylerine etkisi. *İlköğretim Online*, 9(1), 203-212.

- Kam, E. *The effect of the social skill training program on social skill levels of the 3rd grade students* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Karcı, A. ve Topkaya, N. Ergenlerde anne baba tutumlarının umut ve iyi oluş ile ilişkisinin incelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 13(1), 99-114.
- Karakayalı, V. (2020). *Ergenlerde anne baba tutumlarının farklı saldırganlık türleriyle ilişkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Karaoğlu, H. (2016). *Okul öncesi dönem çocuklarının gelişim özellikleri ve sosyal beceri düzeyleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.
- Karoğlu, H. ve Ünüvar, P. (2017). Okul öncesi dönem çocuklarının gelişim özellikleri ve sosyal beceri düzeyleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (43), 231-254.
- Kaloç, R. (2005). *Ortaöğretim kurumu öğrencilerinin eleştirel düşünme becerileri ve eleştirel düşünme becerilerini etkileyen etmenler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kalkavan A., Demirel M., Eynur B.R., Demirel D.H., Eynur A. Ve Tepe Z. G. (2011). Engelli çocuk sahibi ailelerin sportif faaliyetlere katılımının aile işlevlerine etkisinin incelenmesi, *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*, 13
- Kaya, A., Bozaslan, H., ve Genç, G. (2012). Üniversite öğrencilerinin anne-baba tutumlarının problem çözme becerilerine, sosyal kaygı düzeylerine ve akademik başarılarına etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 208-225.
- Kayagil, S. (2010). *İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinde eleştirel düşünme becerilerinin matematik başarısını yordaması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Kandır, A. ve Alpan, U. Y. (2008). Okul öncesi dönemde sosyal-duygusal gelişime anne-baba davranışlarının etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(14), 33-38.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). *Yeni insan ve insanlar*. Evrim Yayınevi.
- Kara, M. (2019). *İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme tutumları ile demokratik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- Karakuş, F. T. (2006). *Ergenlerde algılanan duygusal istismar ile sosyal beceri arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış doktora tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.

- Karabacak, H. (2011). *İlköğretim öğrencilerinin eleştirel düşünme becerileri ve beşinci sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme düzeyi (Erzurum ili örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Kazancı O. (1989), *Eğitimde eleştirici düşünme ve öğretimi*. Kazancı Kitap A.Ş.
- Kelleş, F., Murat, K. U. L., Karataş, İ., Mühim, M. A., ve Yılmaz, Ü. N. L. Ü. (2017). Gençlik merkezindeki serbest zaman etkinliklerine katılan bireylerin sosyal beceri düzeylerinin bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi: Adıyaman ili örneği. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 3(2), 114-141
- Kızılcılık, S. (2000). *Frankfurt okulu*, Anı Yayıncılık.
- Kıran, M. S. (2019). *İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme beceri düzeyleri ile okuduğunu anlama başarı durumları arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış yüksek lisans tez). İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Kulaksızoğlu, A. (2011). *Ergenlik psikolojisi* (13. Baskı). Remzi Kitabevi
- Kocayörük, A. Y. (2000). *İlköğretim öğrencilerinin sosyal becerilerini geliştirmede dramının etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kurtulan, B. (2015). *Erken çocukluk döneminde (4-7 yaş) bilişsel beceriler ile sosyal beceriler arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kuzgun, Y. ve Eldeleklioğlu, J. (2005). *Anne baba tutumları ölçeği*. Editör: Y. Kuzgun ve F. Bacanlı, PDR'de Kullanılan Ölçekler. Nobel Yayın Dağıtım.
- Kurnaz, A. (2007). *İlköğretim beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde beceri ve içerik temelli eleştirel düşünme öğretiminin öğrencilerin eleştirel düşünme becerileri, erişimi ve tutumlarına etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Kurnaz, A. (2013). *Eleştirel düşünme öğretimi etkinlikleri planlama-uygulama ve değerlendirme*. Eğitim Kitabevi.
- Kürüm, D. (2004). Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme gücü (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Koç, G. (2004). *Davranışçı yaklaşım*. Ulusoy, A. (Ed.). Gelişim ve Öğrenme. Anı Yayıncılık.
- Koştay, M. (1987). Sosyalleşme Socialisation. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29(1-4), 329-334.
- Korkmaz, Ö. (2009). Eğitim fakültelerinin öğrencilerin eleştirel düşünme eğilim ve düzeyine etkisi, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, Güz, 7 (4)*, 879-902.

- Korkmaz, Ö. ve Yeşil, R. (2009). Öğretim kademelerine göre öğrencilerin eleştirel düşünme düzeyleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), 19-28.
- Korkmaz, Z. S. (2018). *Eleştirel düşünme becerileri eğitiminin öğretmenlerin ve öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Köklü, N., Büyüköztürk, Ş. ve Çokluk Bökeoğlu, Ö. (2006). *Sosyal bilimler için istatistik*. Pegem Yayınları
- Kökdemir, D. (2003). *Belirsizlik durumlarında karar verme ve problem çözme* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara
- Köknel, Ö. (1982). *Kaygıdan mutluluğa kişilik*. Altın Kitaplar.
- Langeveld, J. H., Gundersen, K. K., & Svartdal, F. (2012). Social competence as a mediating factor in reduction of behavioral problems. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 56(4), 381-399.
- Lee, H.E., Kim, J.Y., & Kim, C. (2022). The influence of parent media use, parent attitude on media, and parenting style on children's media use. *Children*, 9(1), 37.
- Lavasani, M. G., Afzali, L., Borhazadeh, S., Afzali, F., & Davoodi, M. (2011). The effect of cooperative learning on the social skills of first grade elementary school girls. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 15, 1802-1805.
- Lipman, M. (1988). *Philosophy goes to school*. Philadelphia: Temple University Press.
- Maccoby, E. E. (1984). Socialization and developmental change. *Child Development*, 55, 317-328
- Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. *Handbook of child psychology: formerly Carmichael's Manual of child psychology/Paul H. Mussen, editor*.
- Martin, C. A., & Colbert, K. K. (1997). *Parenting: a life span perspective*. McGraw-Hill Book Company.
- McGillicuddy-De Lisi, A. V. & De Lisi, R. (2007). Perceptions of family relations when mothers and fathers are depicted with different parenting styles. *The Journal of Genetic Psychology*, 168(4), 425-442.
- McPeck, J. E. (1981). *Critical thinking and education*. England Martin Robenson.
- McFall, R. M. (1982). A review and reformulation of the concept of social skills. *Behavioral Assessment*, 4 (1), 1-33.
- McDonald, K. (1988). Social and personality development. *Plenum Press*, 77-215.

- McKown, L. K. (1997). *Improving leadership through better decision making: Fostering critical thinking*. A research paper presented to the Research Department of Air Command and Staff College. Retrieved October 17.
- Memiş, A., ve Memiş, U. A. (2013). Cinsiyet, başarı ve sosyal beceri. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 43-49.
- Metin, H. (2011). Empatik iletişim ve yönetim. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 29(32), 177-204
- Mize, J., & Abell, E. (2006). Teaching social skills to kids who don't have them. Retrieved february, 17, 2006.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2009). *İlköğretim 1, 2 ve 3. sınıflar hayat bilgisi dersi öğretim programı ve kılavuzu*. MEB Yayınları.
- Millman, A. B. (1988). Critical thinking attitudes: A framework for the issues. *Informal Logic*, 10(1).
- Navaro, L. (1989). *Aşırı koruyuculuğun çocuk eğitimine etkileri. 6. Ya-pa okul öncesi eğitimi ve yaygınlaştırması semineri*. Ya-Pa Yayınları
- Navaro L. (2002) Gerçekten beni duyuyor musun?. Remzi Kitabevi.
- Norris, S. P. & R. H. Ennis. (1989). *Evaluating critical thinking. teaching thinking*. Midwest Publications.
- Nugraha, Y. A., Handoyo, E., & Sulistyorini, S. (2018). Traditional game on the social skill of students in the social science learning of elementary school. *Journal of Primary Education*, 7(2).
- Orçan, M. (2012). Sosyal Gelişim. M. E. Deniz (Ed.), *Erken çocukluk döneminde gelişim*, (ss. 129-181). Maya Akademi.
- Onur, B. (2000). *Gelişim psikolojisi*. İmge Kitabevi.
- Onat, G. (2010). *Demokratik ve otoriter olarak algılanan ana-baba tutumlarının lise birinci sınıf öğrencilerinin yılmazlık düzeyine etkilerinin araştırılması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Orhan, M. (2011). *Okulöncesi kaynaştırma öğrencileriyle normal gelişim gösteren öğrencilerin sosyal beceri ve problem davranışlarının düzeyi ile öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- OSBEP Okul Öncesi Sosyal Beceri Destek Projesi (OSBEP). (2012). Milli Eğitim Bakanlığı, Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, Proje Bilgi Formu, Ankara.

- Ömeroğlu, E. (1994). Ailenin çocuğun eğitimine katılımı. *Okulöncesi Eğitimi*, 47(3), 4-8.
- Önalın Akfırat, F. (2006). Sosyal yeterlilik, sosyal beceri ve yaratıcı drama. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 1(1), 39-58.
- Özabacı, N. (2006). Çocukların sosyal becerileri ile ebeveynlerin sosyal becerileri arasındaki ilişki üzerine bir araştırma. *Journal of Social Science*, 163.
- Özelçi, S. Y. (2012). *Eleştirel düşünme tutumunu etkileyen faktörler: sınıf öğretmeni adayları üzerine bir çalışma* (Yayımlanmamış doktora tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Özcan, Z. Ç. (2017). Ortaokul öğrencilerinin eleştirel düşünme becerilerinin matematik başarısı, yaş ve sınıf seviyesi açısından incelenmesi. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 43-52.
- Özdemir, S. M. (2005) Üniversite öğrencilerinin eleştirel düşünme becerilerinin çeşitli etkenler açısından değerlendirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(3)
- Özdemir, D. A. (2012). *Bazı değişkenler açısından okul öncesi dönemdeki çocukların sosyal becerilerinin ve ailelerinin ebeveynliğe yönelik tutumları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Özelçi, S. (2012). *Eleştirel düşünme tutumuna etki eden faktörler: sınıf öğretmeni adayları üzerine bir çalışma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Özgür, H. (2013). Bilişim teknolojileri öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri ile bireysel yenilikçilik özellikleri arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 409-420.
- Öztürk, N. (2006). *Hemşirelik öğrencilerinin eleştirel düşünme düzeyleri ve eleştirel düşünmeyi etkileyen faktörler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Öztürk, Ç. (2013). *İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin bilimsel süreç, eleştirel düşünme ve yaratıcı düşünme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Öztürk, N. ve Ulusoy, H. (2008). Lisans ve yüksek lisans hemşirelik öğrencilerinin eleştirel düşünme düzeyleri ve eleştirel düşünmeyi etkileyen faktörler. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanat Dergisi*, 1(1), 15- 25.
- Özbey, Ç. (2008). *Çocuk eğitiminde yapılan hatalar*. İnkılap Yayın Evi.

- Özdemir Topaloğlu, A. (2013). *Etkinlik temelli sosyal beceri eğitiminin çocukların akran ilişkilerine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi) Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Özdemir, A. (2007). Eğitim yöneticisi adaylarının sosyal becerilerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 50(50), 269-296.
- Özdemir, E. (2021). *Ergenlerin Algıladığı Anne-Baba Tutumlarının Depresyon, Anksiyete ve Stres Düzeyleri İle İlişkisinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). KTO Karatay Üniversitesi, Konya.
- Özyurt, M., Baştopçu, G., Barcın, F., Deviren G. ve Atile, H. (2018). İlkokul öğrencilerinin eleştirel düşünme becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Kastamonu Education Journal*, 26(5), 1509-1518.
- Özyürek, A. (2015). Okul öncesi çocukların sosyal beceri düzeyleri ile anne tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(206), 106- 120.
- Özyürek A. ve Şahin T. (2005) 5-6 yaş grubunda çocuğu olan ebeveynlerin tutumlarının incelenmesi, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 20.
- Özyürek, A., & Özkan, İ. (2015). Ergenlerin algıladıkları anne baba tutumları ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*.
- Odabaşı, B. (2013). İlköğretim 2. kademe öğrencilerinin duygusal zeka düzeylerinin ana baba tutumları açısından incelenmesi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 3(2), 33-51.
- Paul, W. R. (1988). Critical thinking in the classroom. *Teaching* 8(18), 49–51.
- Palut, B. (2008). Düşünme stilleri ve anne-baba tutumları arasındaki ilişki, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 1-11.
- Pala Özçelik, F. N. (2020). 6-10 yaş aralığındaki çocukların sosyal beceri gelişim düzeyleri ile anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 46,365-379
- Peker, H. (2010). *Zor çocuk yoktur: çocuk eğitiminde pozitif disiplin*. Timaş.
- Pekdoğan, S. (2011). *Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden beş altı yaş çocuklardaki sosyal becerilerin bazı özellikler açısından incelenmesi (Elazığ ili örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Peterson, G. W. & Bush, K. R. (2015). Families and adolescent development. *Handbook of adolescent behavioral problems: Evidence-based approaches to prevention and treatment*, 45-69.

- Perren, S., Stadelmann, S., Von Wyl, A., & Von Klitzing, K. (2007). Pathways of behavioural and emotional symptoms in kindergarten children: What is the role of pro-social behaviour?. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 16, 209-214.
- Putallaz, M. & Gottman, J. M. (1981). An interactional model of children's entry into peer groups. *Child Development*, 52 (3), 986-994.
- Polat, S. (1986). Ana Baba Tutumlarının Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyine Etkisi, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Poyraz Tüy, S. (1999). 3-6 yaş arasındaki işitme engelli ve işiten çocukların sosyal beceri ve problem davranışları yönünden karşılaştırılmaları. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Piaget, J. (1972). The moral judgement of the child (M.Gabain, Çev.).Routledge&Kegan Paul Ltd.. (Kitabın orijinali 1932 yılında basıldı) -(1999). *Çocukta zihinsel gelişim* (H.Portakal, Çev.). Cem Yayıncılık.
- Raymond, L. Y. K. (2017). *Teachers' beliefs, confidence and practice and students' achievement in cultivating critical thinking in primary music education in hong kong* (Doctoral Theses) The Education University of Hong Kong.
- Raver, C. (1997). Poor children gain social competence from sensitive interaction with parent., *Brown University Child&Adolescent Behavior Letter*, 13 (7), 1-2.
- Riley, G.M. (1995). *Increasing self-esteem in children, 8-12 years old from dysfunctional families: a twofold solution to a twofold problem* (Doctoral Theses). Nova Southeastern University.
- Riggio, R. E. & Reichard, R. J. (2008). The emotional and social intelligences of effective leadership: An emotional and social skill approach. *Journal of Managerial Psychology*, 23(2), 169-185.
- Ruggiero, V. R. (1988). *Teaching thinking across the curriculum*. Harper & Row.
- Reed, J. H. (1998). *Effect of a model for critical thinking on student achievement in primary source document analysis and interpretation, argumentative reasoning, critical thinking dispositions, and history content in a community college history course*. (A dissertation submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of). University of South Florida.
- Saçlı, F. ve Demirhan, G. (2008). Beden eğitimi ve spor öğretmenliği programında öğrenim gören öğrencilerin eleştirel düşünme düzeylerinin saptanması ve karşılaştırılması. *Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi*, 19 (2), 92-110.

- Santrock, J. W. (2007). *A topical approach to life-span development*. McGrawHill.
- Salomon, G., & Perkins, D. N. (1989). Rocky roads to transfer: Rethinking mechanism of a neglected phenomenon. *Educational psychologist*, 24(2), 113-142
- Sarper, N. (2001). *Yetiştirme yurdunda yetişen çocuklar ile ana-baba yanında yetişen çocukların denetim odaklarının karşılaştırılması*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Saracho, O., & Spodek, B. (2007). *Contemporary perspectives on socialization and social development in early childhood education*. IAP.
- Saygın, M. (2022). *Sosyal beceri temelli etkinliklerin ilkökul öğrencilerinin eleştirel düşüncelerine ve empatik eğilimlerine etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Sezer, Ö. ve Oğuz, V. (2010). Üniversite öğrencilerinde kendilerini değerlendirmelerinin ana baba tutumları ve bazı sosyo- demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi* 18(3), 743-758.
- Segrin, C. (2001). Social skills and negative life events: Testing the deficit stress generation hypothesis. *Current Psychology*, 20(1), 19-35
- Semerci, N. (2000). Kritik düşünme ölçeği. *Eğitim ve Bilim* 25(116), 23-26.
- Semerci, D. (2022). *Çocuk merkezli oyun terapisinin 48-72 aylık çocukların davranış problemlerine ve sosyal beceri düzeylerine etkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Smolkowski, K., Walker, H., Marquez, B., Kosty, D., Vincent, C., Black, C., & Strycker, L. A. (2022). Evaluation of a social skills program for early elementary students: We Have Skills. *Journal of Research on Educational Effectiveness*, 15(4), 717-74
- Skinner, B. F. (1971). *Beyond freedom and dignity*, Knopf.
- Seydooğulları, SÜ. ve Arıdağ, N. Ç. (2012). Examining life satisfaction levels of high school student in term of parental attitude and some variables. *International Online Journal of Educational Sciences* 4(3): 752 - 767.
- Senemoğlu, N. (2002). *İlk çocukluk döneminde gelişim, çocuk gelişimi ve psikolojisi 1*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Senemoğlu, N. (2012). *Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya*. Pegem Akademi
- Sternberg, R. (1999). *Nature of cognition*. M. I. T. Press.
- Steinberg, L., Elmen, J., & Mounts, N. (1989). Authoritative parenting, psychosocial maturity, and academic success among adolescent. *Child Dev* 60, 1424-1436

- Steinberg, L., Mounts, NS., Lamborn, SD. & Dornbusch, SM. (1991). Authoritative parenting and adolescent adjustment across varied ecological niches. *J Research Adolesc 1*: 19-36.
- Sharf, R. (2014). *Psikoterapi ve psikolojik danışma kuramları kavramlar ve örnek olaylar*. Nobel Yayınevi.
- Sorias, O. (1986). Sosyal beceriler ve değerlendirme yöntemleri. *Psikoloji Dergisi*, 5(20), 24-29.
- Sullivan, B. F., & Schwebel, A. I. (1996). Birth-order position, gender, and irrational relationship beliefs. Individual psychology. *The Journal of Adlerian Theory, Research, and Practice* 52(1) 54-64.
- Subaşı, D. ve Özçelik, A. Ö. (2019). Ergenlerin algıladıkları anne baba tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 7(1), 25-47
- Sailor, D. H. (2004). *Supporting children in their home, school, and community*. Allyn and Bacon.
- Süt, M. A. (2014). *Ortaöğretim öğrencilerinin spor yapma düzeylerine göre sosyal beceri özelliklerinin karşılaştırılması (Gaziantep ili örneği)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Sümer, N., Gündoğdu Aktürk, E., ve Helvacı, E. (2010). Anne-baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri: Türkiye’de yapılan çalışmalara toplu bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 42-59.
- Silk, J. S., Steinberg, L., & Morris, A. S. (2003). Adolescents' emotion regulation in daily life: Links to depressive symptoms and problem behavior. *Child Development*, 74(6), 1869-1880
- Slattery, P. (1990). Encouraging critical thinking: a strategy of commenting on college papers. *College Composition And Communication*, 41, 332-335.
- Şanlı, D., ve Öztürk, C. (2007). Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyen etmenlerin incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* (32), 31- 48.
- Şahin, A. (2011). İlköğretim 6. sınıf öğrencilerinin dinleme becerisi farkındalıklarının sosyo-ekonomik düzeye göre incelenmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 178-188.
- Şahinel, S. (2002). *Eleştirel düşünme*. Pegem A Yayıncılık

- Şener, Ş. ve Karacan, E. (1999). Anne-Bebek Çocuk Etkileşiminde Olumlu ve Olumsuz Özellikler. (Ed: Aysel Ekşi). *Ben hasta değilim*. Nobel Yayınevi, 35–44.
- Şen, Ü. (2009). Türkçe öğretmeni adaylarının eleştirel düşünme tutumlarının çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi, *Zeitschrift für die Welt der Türken, Journal of World Turks*, 1(2), 69-89.
- Şen, S. (1997). *İletişim dilinin 4–5 yaş çocuklarının bağımlılık davranışlarına etkisi üzerine deneysel bir çalışma* (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Şen, S. N. (2016). *Okul öncesi eğitimi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri, empati kurma becerileri ve mesleki kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Şimşek, Ö.F (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş temel ilkeler ve LISREL uygulamaları*. Ekonioks.
- Tabak, N. (2007). *İlköğretim 1. Kademedeki davranış sorunları olan çocukların anne baba tutumları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Tabak, C. (2011). *Müzik eğitimi öğretmenliği anabilim dalı 4. sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.
- Temel, D. Ve Türkoğlu, B. (2019). Yerleşim yerlerine göre anne baba tutumlarının okul öncesi çocukların sosyal becerilerine etkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(2), 843-871.
- Towe-Goodman, N. R., & Teti, D. M. (2008). Power assertive discipline, maternal emotional involvement, and child adjustment. *Journal of Family Psychology*, 22(4), 648
- Toktamış, A. (2008). *Erinlik dönemi öğrencilerin ebeveyn tutumları ile sosyal becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Topçugil, N. (2002). *Ankara defterdarlığı gündüz çocuk bakım evine devam eden 3–6 yaş grubundaki çocukların aile işlevselliğinin ve aile işlevlerinin çocukların psikolojik, sosyal ve fiziksel gelişimleri üzerindeki etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Tufan, D. (2008). *Critical thinking skills of prospective teachers: Foreign language education case at the Middle East Technical University* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

- Turan, E. E. (2014). *9-10 yaş çocuklarının evlilik çatışması algıları ile sosyal becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Türkel, Ç. (2010). *İlköğretim öğrencilerinin sportif faaliyetlere katılım düzeyleri ile sosyal uyum ve iletişim beceri düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Türkyılmaz, M. İ. (2018). *İlkokul 1. sınıf öğrencilerinin sosyal yeterlik ve hazırbulunuşluk becerilerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Amasya Üniversitesi, Amasya.
- Topçugil, N. (2002). *Ankara defterdarlığı gündüz bakımevine devam eden 3-6 yaş grubundaki çocukların aile işlevselliğinin değerlendirilmesi ve aile işlevlerinin çocukların psikolojik, sosyal ve fiziksel gelişimleri üzerindeki etkisinin araştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Toktamış, A. (2008). *Erinlik dönemi öğrencilerinin ebeveyn tutumları ile sosyal becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Teke, E., Yılmaz, E. ve Sürücü, A. (2020). İlkokul öğrencilerinin algıladıkları anne baba tutumları ile sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 6 (1), 24-38.
- Temel, B. N. (2021). *Ortaöğretim öğrencilerinde siber zorba davranışların anne baba tutumları ile ilişkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ufuk Üniversitesi, Ankara.
- Topaç, N. (2021). *Şarkı ağırlıklı değerler eğitimi programının (ŞADEP) 5-6 yaş çocuklarının sosyal becerilerine etkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Umucu-Alpoğuz, D. (2014). *Algılanan ana-baba tutumlarının ilköğretim öğrencilerinin okumaya yönelik tutumlarına ve Türkçe dersi akademik başarılarına etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.
- Uluçınar, U. ve Akar, C. (2021). The critical thinking dispositions scale for elementary school students: A study of scale development 1. *Third Sector Social Economic Review*, 56(3), 2031-2047.
- Uzamaz, F. (2000). *Sosyal beceri eğitiminin ergenlerin kişilerarası ilişki düzeylerine etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.

- Uz-Baş, A. (2003). *İlköğretim 4. ve 5. sınıflarda okuyan öğrencilerin sosyal becerileri ve okul uyumu ile depresyon düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Uçan, Z. (2019). *İlkokul öğrencilerinin ebeveyn tutumları ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Ünal, S. ve Ada, S. (2003). Sınıf yönetimi. Marmara Üniversitesi Yayınları
- Ünlü, Ş. (2017). *Eleştirel düşünmeyi destekleyen öğretmen eğitimi programının geliştirilmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Ünlü, Ş ve Gözütok, F.D (2018). Eleştirel düşünmeyi destekleyen öğretmen eğitimi programı ihtiyaç analizi. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 51 (3) , 169-192
- Yavuzer, H. (2005). *Çocuk psikolojisi*. (27.Baskı) Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2007). *Ana-baba ve çocuk*. Remzi Kitabevi.
- Yaprak, B. (2007). *İlköğretim öğrencilerinin algıladıkları anne-baba tutumunun diskriminant analiziyle belirlenmesi ve benlik saygısı ile olan ilişkisinin değerlendirilmesi üzerine bir uygulama*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Yang, T. C. (2012). Cultivating critical thinkers: Exploring transfer of learning from preservice teacher training to classroom practice, *Teaching and Teacher Education*, 28, 1116-1130
- Yeniçeri, S. S (2020) *Ergenlerin algıladıkları anne baba tutumları ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Yeşilyaprak, B. (2003). *Çalışan anne ve çocuk*. Morpa Kültür Yayınları
- Yiğit, R., ve Yılmaz, H. (2011). İlköğretim II. kademe öğrencilerinin sosyal beceri düzeyleri ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi* 31, 335-347.
- Yılmaz, A. (2000). Anne baba tutum ölçeği'nin güvenilirlik ve geçerlilik çalışması. *Çocuk Ruh Sağlığı Dergisi* , 7 (3), 160-172.
- Yılmaz, Y. (2020). *5-6 yaş grubu çocuklarının sahip oldukları öz düzenleme becerileri ile anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.

- Yılmaz Özelçi, S. (2012). *Eleştirel düşünme tutumuna etki eden faktörler: sınıf öğretmeni adayları üzerine bir çalışma* (Yayımlanmamış doktora tezi). Adanan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Yıldız-Bıçakçı M. (2004) *Annesi çalışan ve çalışmayan çocukların anne baba tutumlarını algılamalarının ve benlik imajlarının incelenmesi*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Yılmaz H, Büyükcebeci A. (2019). Bazı pozitif psikoloji kavramları açısından helikopter ebeveyn tutumlarının sonuçları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 9(54), 707-744.
- Yıldız, C. S. (2019). *5. ve 6. sınıf öğrencilerinin algıladıkları anne-baba tutumları ile sosyal beceri ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Yolcu, M. A. (2015). *Aile sosyo-ekonomik durumu ve ana-baba tutumlarının sınav kaygısı düzeyleri üzerine etkilerinin incelenmesi: Konya örneğinde üniversite sınavına dershaneye giderek hazırlanan öğrencilere bir uygulama*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Yörükoğlu, A. (2002). *Çocuk ruh sağlığı* (25. Baskı), Özgür Yayınları.
- Yörükoğlu A. (2008) *Çocuk ruh sağlığı, çocuğun kişilik gelişimi, eğitimi ve ruhsal sorunları*. Özgür Yayınları.
- Yücesoy-Özkan, Ş. (2013). *Sosyal yeterliğin geliştirilmesinde temel oluşturan öğrenme kuramları*. Vuran, S. (Ed.). Sosyal Yeterliklerin Geliştirilmesi. Vize yayıncılık
- Yüksel, G. (2004). *Sosyal beceri envanteri el kitabı*. Asil Yayın Dağıtım.
- Yüksel, G. (2001). Öğretmenlerin sahip olmaları gereken davranış olarak sosyal beceri. *Milli Eğitim Dergisi*, 150.
- Yüksekbilgili, B. (2019). *İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme becerileri ile matematik başarılarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Yükselgün, Y. (2008). *İlköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin internet kullanım durumlarına göre saldırganlık ve sosyal beceri düzeylerinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Yurdakavuştu, Y. (2012). *İlköğretim öğrencilerinde duygusal zekâ ve sosyal beceri düzeyleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

- Walsh, C. A., & Hardy, R. C. (1999). Dispositional differences in critical thinking related to gender and academic major. *Journal of Nursing Education*, 38(4), 149–155
- Walker, S., Irving, K., & Berthelsen, D. (2002). Gender influences on preschool children's social problem-solving strategies. *The Journal of Genetic Psychology*, 163(2), 197-209.
- Watson, G., & Glaser, E. (1964). *Critical thinking appraisal manual*. Harcourt, Brace & World.
- Weilburger, L. (2008). *Çocuk ve disiplin: çocuğunuza davranış yöntemleri*. Ekinoks.
- Willingham, D. T. (2007). Critical thinking: Why is it so hard to teach? *American Educator*, 8–19.
- Westwood, P. (2007). *Commonsense methods for children with special educational needs*. Routledge.
- Xie, LY., Duan, Y., Lu, LH., Li, YJ., Peng, S., Wu, C., & He, WM. (2017). Fast, basefree and aqueous synthesis of quinolin-2 (1H)-ones under ambient conditions. *ACS Sustainable Chemistry & Engineering*, 5(11).

EKLER

EK 1: Arştırma İzin Formu

T.C.
BURSA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-86896125-605.01-69961830
Konu : Amine ZÜLBEARİ'nin Arştırma İzni

06.02.2023

DAĞITIM YERLERİNE

İlgi : Bursa Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü Öğrenci İşleri Daire Başkanlığının 12.01.2023 tarih ve 92099 sayılı yazısı.

Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı yüksek lisans programı öğrencisi Amine ZÜLBEARİ'nin "İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Algıladıkları Anne Baba Tutumları ve Sosyal Beceri Düzeyleri Arasındaki İlişkide Eleştirel Düşünmenin Aracı Rolü" konulu arştırmasını Müdürlüğümüze bağlı resmi ilkokullarda öğrenim gören 4. Sınıf öğrencilerine uygulama yapma isteği, 03.02.2023 tarih ve 69849504 sayılı Makam Onayı ile uygun görülmektedir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Mahmut KARAKAYA
Müdür a.
İl Millî Eğitim Şube Müdürü

Ek:
1-Makam Onayı (1 sayfa)
2-Veri Toplama Aracı (6 sayfa)

Dağıtım:
Gereği:
Osmangazi, Yıldırım, Nilüfer
İlçe Millî Eğitim Müdürlüğüne

Bilgi:
Bursa Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığına

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : Hocahasan Mh. İlbahar Cad. No 38
(Yeni Hükümet Konağı A Blok) 16050/Osmangazi/BURSA
Telefon No : 0 (224)225 25 78
E-Posta : arge16@meh.gov.tr
Kep Adresi : meb@hs01.kep.tr

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys>
Bilgi için: Engin SEYMEN
Unvan : Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni
İnternet Adresi : <http://bursa.meh.gov.tr> Faks: 445 18 10

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meh.gov.tr> adresinden **2c42-3c39-331f-8a46-5b31** kodu ile teyit edilebilir.

EK 2: Kişisel Bilgi Formu

Sevgili öğrenciler, bir araştırma için sizden bilgi almaya ihtiyacımız var. Verdiğiniz bilgiler gizli tutulacaktır bu yüzden samimi/gerçek cevaplar vermenizi istiyoruz. Çalışmaya istiyorsanız katılın, istemiyorsanız katılmayabilirsiniz. Kendinizi rahatsız hissederseniz çalışmayı yarıda kesebilirsiniz.

Bu formda bazı kişisel bilgilerinize yönelik sorular bulunmaktadır. Lütfen tüm soruları dikkatlice okuyarak doldurunuz. Yardımlarınız için teşekkür ederim. 😊

1. Cinsiyetin;	Kız ()	Erkek ()		
2. Sen dahil kaç kardeşsiniz?	Tek çocuk ()	2 kardeş ()	3 ve daha fazla ()	
3. Annen sağ mı (hayatta mı)?	Evet ()	Hayır ()		
4. Baban sağ mı (hayatta mı)?	Evet ()	Hayır ()		
5. Annenin Öğrenim Durumu?	İlkokul ()	Ortaokul ()	Lise ()	Üniversite ()
6. Babanın Öğrenim Durumu?	İlkokul ()	Ortaokul ()	Lise ()	Üniversite ()

EK 3: Anne Baba Tutum Ölçeği

	MADDELER	ANNEMİN DAVRANIŞI		BABAMIN DAVRANIŞI	
		Benziyor	Benzemiyor	Benziyor	Benzemiyor
1.	Beni her zaman anlamaya çalışır.				
2.	Beni ilgilendiren konulardaki kararları her zaman kendisi verir.				
3.	Kendime ilişkin ufak tefek kararları almaya beni özendirir.				
4.	Kendi koyduğu kurallara uymamı ister.				
5.	Ben bir şey anlatırken sözümü kesmez.				
6.	Onun istediği gibi davranmazsam, beni cezalandırır				
7.	Kendimi önemli ve değerli bir kişi olarak görmeme yardımcı olur.				
8.	Aynı fikirde olmadığımız zaman, kendi fikirlerini kabul etmem için beni zorlar.				
9.	Evde fikirlerimi rahatça anlatmamı doğal karşılar				
10.	Beni cezalandırmak yerine, sorunları benimle konuşarak çözümlenmeye çalışır.				
11.	Okulda çok başarılı olmam için beni öylesine zorlar ki zayıf not almaktan çok korkarım				
12.	Bir güçlükle karşılaştığımda, istediğim yardımı sağlar.				
13.	Küçük hatalarımı bile şiddetle cezalandırır.				
14.	Hiçbir konuda kişisel görüşümü sormaz.				
15.	En ufak eşyayı kaybetsem bile, beni cezalandırır				
16.	Bana bir şey alınırken, birlikte karar veririz				
17.	Bir şeyi yapmamı istediğinde hiçbir mazeretimim dinlemez.				
18.	Merak ettiğim konularda sorduğum soruları cevaplandırmaya çalışır				
19.	Gelecekle ilgili planlarımı dikkatle dinler, fakat hiçbir zaman, amaçlarımı belirlemeye çalışmaz.				
20.	Haklı olduğum zaman, bunu bana açıkça söyler.				
21.	Beni o kadar çok kontrol eder ki, bazen çok bunalırım.				
22.	Beni sık sık döverek cezalandırır.				
23.	Ancak istediği gibi davrandığım zaman, bana sevgi gösterir.				
24.	Ailemizle ilgili bir karar alınırken, benim fikirlerimi de dikkate alır.				
25.	Yapabileceğimden fazlasını yapmam için beni zorlar.				
26.	Neyi, nasıl yapacağıma her zaman o karar verir.				

EK 4: Sosyal Beceri Ölçeği

MADDELER	Hiçbir Zaman	Ara sıra	Sık sık	Her zaman
1. Arkadaşım güzel bir şey yaptığında onu tebrik ederim.				
2. Arkadaşım herhangi bir şeye üzüldüğünde, onunla üzüntüsünü konuşarak paylaşıyorum.				
3. Arkadaşlarıma ve ö öğretmenlerime “günaydın, iyi günler, iyi akşamlar” derim.				
4. Arkadaşım hoşuma gitmeyen bir şey yaptığında ona söylerim.				
5. Bir konuyu anlamadığımda öğretmenime anlamadığımı ve bir daha tekrar etmesini söylerim				
6. Ödevimi yapamadığımda öğretmenime nedenini, o sormadan söylerim				
7. Sınıfımıza yeni gelen öğrenciyle hemen tanışırım.				
8. Grup çalışması yaparken fikirlerimi söylerim				
9. Yanlış yapan bir arkadaşımın hatasını kırıncı olmadan söylerim				
10. Öğrendiğim bir bilgiyi arkadaşlarıma anlatırım				
11. Yere düşen arkadaşımı kaldırdığımda ona yardım ettiğim için mutlu olurum				
12. Arkadaşım başka bir öğrenciyi dövmek istediğinde onu engellerim				
13. Sınıf işlerini gönüllü yaparım				
14. Çevremi temiz tutarım.				
15. Çatışılan durumlarda uzlaşabilmek için yeni öneriler geliştiririm				
16. Yardıma muhtaç insanlar için dua ederim				
17. Kötü bir olayı sinirlenmeden olumlu bir şekilde düzeltirim				
18. Yolda gördüğüm taşı kenara koyarım.				
19. Herkese eşit davranırım.				
20. Yardıma ihtiyacı olan insanlara elimden geldiğince yardım ederim				

EK 5: Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği

MADDELER	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
1- Her duyduğuma hemen inanmam doğru olup olmadığından şüphe ederim.				
2- Öğrendiğim bir bilginin kaynağının güvenilir olup olmadığından şüphe ederim. (kitap, televizyon, internet vb.)				
3- Bir kimsenin önceden söyledikleri ile sonra söyledikleri birbiri ile çelişiyor mu diye dikkat ederim.				
4- Bir kimsenin söyledikleriyle davranışları birbiri ile çelişiyor mu diye dikkat ederim.				
5- Her gördüğüme hemen inanmam doğru olup olmadığından şüphe ederim.				
6- Bir kişiyi suçlamadan önce davranışının nedenini anlamaya çalışırım.				
7- Bana yanlış gelse bile karşımdaki kişinin söylediklerini dinler ve anlamaya çalışırım				
8- Bir bilgi duyduğumda o konuyu farklı kaynaklardan da araştırırım ve anlamaya çalışırım				
9- Kendimi arkadaşımın yerine koyarak onu anlamaya çalışırım				
10- Yeni şeyleri merak eder, sorgularım.				
11- Arkadaşlarım, ailem veya öğretmenimin söylediklerini merak eder, sorgularım				
12- Bana bilgi veren kişinin o konuda uzman olup olmadığını merak eder, sorgularım.				
13- Reklamların veya satıcıların söylediklerinin doğru olup olmadığını merak eder, sorgularım				
14- Bir kimse bana bir bilgi getirdiğinde bu bilgiyi nereden öğrendiğini merak eder, sorgularım.				
15- İki arkadaşım tartıştığında taraf tutmam, haklı olanı savunurum.				
16- Sevmediğim bir kimse de olsa taraf tutmam, haklı olanı savunurum.				
17- Annem-babam bir arkadaşı ile tartışsa taraf tutmam, haklı olanı savunurum				
18- Rakip takıma bir haksızlık yapıldığında taraf tutmam, haklı olanı savunurum				

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı :Amine Zülbeari
Doğum Yeri ve Tarihi : Makedonya 29.11.1997
Yabancı Dil : İngilizce-B, Makedonca-B, Arnavutça-B
Eğitim Durumu
Lisans : Bursa Uludağ Üniversitesi 2016-2019
Yüksek Lisans : Bursa Uludağ Üniversitesi 2021-2023
Çalıştığı Kurum/Kurumlar : -
İletişim (e-posta) : aminezulbeari97@gmail.com
Yayınları : -